

DOBŘÁ ADRESA

Z obsahu

Možnosti lingvistiky

Bienále + Bienále + Bienále

Kateřina Komorádová
a Tomáš Koloc

Ortenova Kutná Hora

Obsah:

Příloha

Slávka Peroutková (53)
Ortenova Kutná Hora (66)

**SYSTÉM NAVIGACE:
KLEPNĚTE!**

První stránka (titulní):
BYLO od č. 1/00: Klepnutím na „Z obsahu:“ se dostanete na str. 2 (obsah). Klepnutí na malé obrázky a jednotlivé body „Z obsahu:“ Vás přenesou přímo na příslušné stránky. **NOVÉ** od č. 9/00: Klepnutím na značku „Dobrá adresa“ se otevrou naše internetové stránky www.dobraadresa.cz v aktuálním prohlížeči. Klepnutím na střed obrázku se dostanete na popis a tisk na str. 2.

Druhá stránka (obsah):
BYLO od č. 1/00: Klepnutí na jednotlivé body obsahu Vás přenesou přímo na příslušné stránky. Klepnutím na naši e-mailovou adresu se Vám otevře nám adresovaný dopis v aktuálním e-mailovém programu. **NOVÉ** od č. 9/00: Klepnutím na značku „Dobrá adresa“ a na popis k obrázku na první straně se dostanete na první (titulní) stránku. Klepnutím na slovo „Obsah:“ se Vám zvětší obsah přes celou šířku okna.

Další strany stránky (včetně druhé s úvodníkem):
BYLO od č. 1/00: Klepnutím na jednotlivé internetové resp. e-mailové adresy se Vám otevře příslušná stránka resp. se Vám nadepíše příslušný dopis v aktuálním programu. **NOVÉ** od č. 9/00: Klepnutím na značku „Dobrá adresa“ v levém nebo pravém horním rohu stránky se přesunete na str. 2 (obsah).

KLEPNĚTE SEM!

O čem se (ne)mluví

Štefan Švec: **Možnosti lingvistiky** (4)
Petr Jiška: **Bienále + Bienále + Bienále = Tribienále (česká specialita)** (16)

Před Strží

Výstřižková služba Jakuba Šofara (18)
Nekorektní zápisník Jiřího T. Krále (20)
Básníci 1 – Domáci: Tomáš Koloc a Katka Komorádová (22)
Z literárního archivu:
Holofernes Kotě: **Vyssavač prachu** (30)
Svodka Velkého Čtenáře (32)

Strž DA

Hudba: Jakub Šofar: **Cyklotronické dudy** (34)
/ **Literatura:** Vladimír Novotný: **Je to zázrak, nebo to není zázrak?** (36) / Jan Suk: **Zůstane literatura doménou autodidaktů, nebo se ji budeme učit?** (37) / Jasoň Drsoň: **Konečně normální hrdinové!** (39) / **Výtvarné umění:** Jan Suk: **Arkánům smrti anebo rajská zahrada?** (40) / Štefan Švec: **Proč si číst o architektuře?** (41)

Za Strží

Daniel Toseví: **Co si o tom myslíte vy?** (42)
Básníci 1 – Hosté: Ludvík Středa a Petr Pojar (42)
Lubor Dufek: **Nápady pro Tři krále – O invazi do suterénu paláce paní Češtiny** (48)

Podobrazník Honzy Hanzla

Kdo chybí v reality show? (52)

Na titulní stránce: Ortenova Kutná Hora – čtení v parku (k článku na str. 66)

Dobrá adresa, kulturně-společenský časopis na internetu, číslo 10, ročník 6. E-mail: dobraadresa@firstnet.cz. Vydávají Přátelé Dobré adresy. Šéfredaktor: Štefan Švec. Zástupce šéfredaktora: Štěpán Kučera. Redakce: Miroslav Cingl, Martin Groman, Jan Los, Vladimír Novotný, Kateřina Rudčenkova, Viki Shock, Jakub Šofar. Grafická úprava a výtvarná redakce: Jakub Tayari. Výstavba internetových stránek: Libor Koudela. Neoznačené fotografie archiv redakce, kresby Corel Corporation. Časopis vychází s laskavou podporou Ministerstva kultury České republiky a Nadace Český literární fond. Redakci nevyžádané rukopisy, kresby a fotografie se nevracejí. Technická podpora studio Grafin a FirstNet a. s.

Naši milí,

tahle Dobrá adresa je ve znamení básníků, návratů, kovů a příloh. Vezměme jedno po druhém:

Básníků najdete (jelikož máme letošní desáté číslo) hned deset. Dva domácí (Tomáš Koloc a Kačka Komorádová) patří do užšího kruhu autorů DA, takže jsme je dali hned na začátek. Jejich verše stojí za to, na oba autory začínáme být nezřízeně pyšní. Bůhví, jestli jim nezačneme říkat rodinné stříbro. Dva hosté (Ludvík Středa a Petr Pojar) jsou o něco dál, ale za přečtení stojí neméně. No a z posledních stránek je všechny jistí šest mladých nadějných veršotepců z Ortenovy Kutné Hory. To je soutěž, která má s Dobrou adresou už skoro něco jako družbu.

Tím se dostáváme k návratům. Na stránky časopisu se kromě OKH vrací i Vladimír Novotný, který stál u časopisu od samotného začátku, a rubrika Martina Gromana Z literárního archivu. Z obojího máme radost.

Martin Groman navíc nepřišel jen s archivem. Přišel také s přílohou o Slávce Peroutkové. I to je tak trochu návrat, rozhovor s paní Peroutkovou uveřejnila Dobrá adresa před několika lety a Martin jím začal celou drobnou sérii povídání, která patří v archivu časopisu do zlatého fondu. Zlatý fond a rodinné stříbro dávají dohromady ty výše zmíněné kovy.

Přílohy jsou tedy dvě, Slávka Peroutková a Ortenova Kutná Hora, kterou dal dohromady Ondřej Lipár. Tím se dostáváme zpátky k básníkům ze začátku, všechno se nám pěkně cyklí a vy můžete konečně začít číst. Litopadové číslo Dobré adresy připraví Štěpán Kučera a určitě se mu povede. Já se na vás budu těšit v prosinci.

Štefan Švec

Poděkování

Za cenné připomínky, poznámky a doplnění chci poděkovat Mgr. Aleně Fidlerové a Mgr. Janu Táborskému, bez kterých by byl tento text ještě mnohem zmatenější.

O
čem
se
(ne)
mluví

1 – Obskurní vědy jako klíč k pochopení světa

1.1 – Frenologie čili lebkozpyt

*„To je pěkná pitomost!“ zvolal lékař. „Lebka se ne-
utváří podle mozku, vnějšek podle vnitřku. Gall
se mýlí a víte co, ověřte jeho učení na třech oso-
bách, které si tu v obchodě namátkou vyberete.“*

*První byla venkovanka s velkýma modrý-
ma očima.*

Pécuchet řekl, pozoruje ji:

„Má dobrou paměť.“

*Její manžel to potvrdil a sám se nabídl
k ohledání.*

*„Ó vy, můj milý, vy se nedáte jen tak pře-
mluvit.“*

*Ostatní přisvědčovali, že je to paličák, jaké-
mu není na světě rovno.*

Chvála

Třetí zkoušku provedli na chlapci, kterého doprovázela babička.

Pécuchet prohlásil, že určitě má nesmírně rád hudbu.

„To si myslím,“ řekla stařena, „ukaz pánům, ať vidí.“

Vytáhl z kazajky drnkačku a začal do ní foukat.

Něco bouchlo, to doktor odešel a práskl za sebou dveřmi.

(Bouvard a Pécuchet, str. 270–271)

Když psal Gustave Flaubert Bouvarda a Pécucheta, věděl, že jeho čas se chýlí. Nemýlil se – své dílo nakonec nedokončil. Proč spisovatel, který už znal cenu času, věnoval svou poslední práci dvěma potřebným pisařům? Byl už snad senilní tak, že se nemohl na víc než na kratochvilnou frašku? Nebo jsou Bouvard a Pécuchet něčím víc?¹

Jsou. Flaubertův písarský román je přes všechnu autorovu životní skepsi oslavou touhy po poznání, lidské aktivity a radosti ze života. Zároveň (a pravděpodobně víc) je ale dobromyslnou, nicméně o to hlubší kritikou náboženství, politiky, a především vědy. Sám autor jej nazval „kritickou encyklopedií ve frašku obrácenou“². Tedy – antiencyklopedií.

Encyklopedie je krásným osvícenským mýtem.³ Představa knihy, v níž by bylo uzamčeno a dovršeno všechno vědění, je úchvatná a téměř náboženská⁴. Za snem Encyklopedie chvátało několik minulých století, s trochou nadsázky se dá říci, že mu vděčíme za velkou

podivných teorií

(ve vědě obecně a v lingvistice zvlášť)

část poznání, k němuž jsme došli, stejně jako za řadu omylů, kterými hodnotíme svět.

Flaubert ve své moudrosti věnoval Encyklopedii svůj poslední hluboký smích. Není snad oboru, který by oba písaři svým studiem nezesměšňovali, kterému by nedokázali vnitřní rozpory, od něhož by je nakonec neodvrátila absurdita jeho závěrů. Vědění se tu pře s protivěděním, teorie odporuje praxi, celou knihou prochází (nevyřčena) otázka: které vědění je tedy skutečné? Máme vůbec právo cokoliv do Encyklopedie zapsat?⁵

Přesto má všeobecná kritika vědy v Bouvardovi a Pécuchetovi výjimku. Jednou z mála disciplín, ve kterých Flaubert (na rozdíl od seriálu Jaroslava Dietla) dopřává svým hrdinům sérii nezpochybnitelných úspěchů, je (už v jejich době vyvrácená a odmrštěná) *frenologie*...

Za zakladatele frenologie (lebkozpytu) bývá považován Rakušan Franz Josef Gall,

který roku 1796 vydal práci s názvem Anatomie a fyziologie nervového systému obecně a mozku zvlášť. V ní rozparceloval povrch lidské mozkovny do oddělených polí (políček) a podle jejich tvaru a velikosti určoval lidské vlastnosti. Jeho základní hypotézou bylo, že mozek je rozčleněn na různá centra a ta se můžou u různých jedinců různě vyvíjet, čímž formují lebku. Frenologie byla na přelomu 18. a 19. století na výši doby⁶ a brzy se rozšířila po Evropě. Záhy však začala být kritizována a její východiska zpochybňována. Mозek není sval, aby u něj záleželo na velikosti, a jednotlivá mozková centra nejsou tak radikálně oddělena, aby se na tom daly budovat závěry, jaké vyvodil Gall. Přesto má frenologie (podobně jako platnost RKZ) dodnes své přesvědčené stoupence, kteří se ji snaží „vědeckými“ metodami dokázat (Paul Bouts, Peter Van den Bosche), ba dá se dokonce „studovat“ i v Praze na tzv. Univerzitě Hvězda (www.orbispictus.cz/univerzita).⁷ Svě místo si našla i v (historické) kriminalis-

tice. Cesare Lombroso (1835–1909) se pokusil třídit zločince (a také génie!) na základě jejich vzhledu. Lombroso nebyl blázen – byl psychiatrem a vězeňským lékařem a pokusil se mimo jiné sestavit i jeden z prvních detektorů lži, založený (zcela moderně) na fyziologických změnách.⁸

Frenologie je klasický příklad vědy, která se pokusila uchopit obecné (lépe řečeno intuitivní) poznání a zuniformovat ho v systém. Není divu, že se pánům Bouvardovi a Pécuchetovi odhadování lidských povah tak dařilo, dělit lidi podle toho, jak vypadají, může při troše vnímavosti každý. Frenologie se zaměřila na mozkovnu (čímž předvedla pěkný příklad redukce možného poznání na jeho nejmíň zajímavou část), Lombroso už se zaměřil celkově na rysy. Všichni hodnotíme lidi podle toho, jak vypadá jejich obličej, Jeanu Gabinovi přisuzujeme jiné povahové rysy než Jacku Nicholsonovi, Vladimíru Holanovi jiné než Vítězslavu Nezvalovi. Samozřejmě,

že se podobné odhady v lecčem mýlí, v lecčem jsou ale také užitečné, jinak bychom je pravděpodobně už dávno přestali používat.

Člověk nepřestane (poměrně úspěšně) odhadovat povahu a schopnosti ostatních podle jejich vizáže, problém je, že nástroje, kterými to činí, jsou tak subtilní, specializované a od jedince a jeho osobní historie a zkušenosti odvozené, že je věda, závislá na zobecnění, není schopna abstrahovat.

Nelze je předat jakýmkoliv obecně platným systémem.

Vzhledem k tomu, že souvislost mezi duševním a fyzickým jednotlivce je pravděpodobná a často výrazná, se věda o systém, který by tuto souvislost zachytil, pokoušela mnohokrát. Frenologie je jen nejkřiklavějším případem ze všech. Selhala estetika, antropologie, fyziologie i psychologie. To téměř jediné, k čemu věda zatím dospěla, jsou různé verze Kretchmerova rozlišení astenického, atletického a pyknického typu člověka, které je hrubé, podmíněné a dokonce nicneříkající. Věda nám s fyzickým rozlišováním lidských povah nepomohla.⁹ A přesto je nám toto poznání (podmíněné naší vlastní povahou) jakýmsi tajemným způsobem dáno. *Existuje.*

Frenologie ve světě vědy neuspěla, protože základ jejího poznání je příliš složitý, příliš hluboký. Je tak hluboký, že ho nejde dost zjednodušit, aby ho obecný systém založený na logice a matematice byl schopný zpracovat. Gall a Lombroso se nemýlili, když tvrdili, že naše vlastnosti souvisejí s naším vzhledem. Jejich nauky nepropadly proto, že by naše povaha nebyla vidět na naší hlavě, v našich očích a tvaru našeho obličeje, ale proto, že se tuhle souvislost pokusili popsat pomocí příliš hrubého rastru, pokusili se ji zobecnit nedostatečným způsobem a formulovali její pravidla víceméně mechanicky. Pravděpodobně to ani jinak nešlo, pravidla, měla-li se vměstnat do pout určitě dobově podmíněné metodologie vědy, nedostatečná být musela.

V jiném textu¹⁰ jsme se pokusili nadnést, že pravidla formální logiky můžeme vnímat jako neplatná. Stará moudrost symbolu jin-jang, mystická pravda o jednotě v mnohosti a mnohosti v jednotě, básnické a filozofické teze o jednotě protikladů nejsou od života odtrženými doteky nad- či mimosvětí, jsou odrazem konkrétní a každodenní zkušenosti s všední realitou (a právě ony jsou schopny realitu jakž takž pojmenovat). Zvláště dnes, v době postmoderního kvasu a zahlcující informační smršti, prakticky nelze než připustit možnost, že protikladné výroky jsou pravdivé zároveň, že ano je zároveň ne, že něco je nic i všechno, že jedna se rovná nule a jedna s jednou nerovná se dvěma, nebo se dvěma rovnají stejně jako čemukoliv jinému. Nemusí platit ani zákon totožnosti, ani zákon sporu, ani zákon vyloučeného třetího, nemusí platit téměř nic, čím se starší logika snaží sešněrovat „správné“ myšlení. Odlišení jedniček a nul se hodí pro programování toho, co dokázal stvořit člověk (dejme tomu počítače). To, co člověka od jeho stvoření (stroje) odlišovalo a odlišuje, je ale právě tušení, že jednička s nulou zas tolik odlišné nejsou a že zároveň můžou znamenat i nekonečno. Člověk stvořil matematiku, aby zjistil, že člověkem ho činí její překročení.

1.2 Astrologie čili rytmus světa

V Druhém dialogu o vědě smetl Paul K. Feyerabend s gustem námitky řady vědců proti astrologii a na známých protiastrologických výrocih dokázal, že vědecké autority (včetně nositelů Nobelovy ceny) o astrologii nemají ani ponětí. Poté citoval některé nové fyzikální teorie, které ukazují, že by na vlivu nebeských těles na věci pozemské mohlo něco být, jenom ještě přesně nevíme, jak to popsat.¹¹

Nic z toho Feyerabend nedělal z náklonnosti k astrologii (ta ho „k smrti nudí“)¹², jen se pokusil dokázat neopodstatněnost a nepodloženost řady „zřetelných“ či „obecně platných“ soudů. Těžko dohánět Paula Feyerabenda ve fyzikálním vzdělání, ale jeho snahu o obranu astrologie před neodpovědnou kritikou je možné doplnit z jiných stran.

Od Sigmunda Freuda víme, že zážitky v raném dětství jsou pro naši existenci podstatné. Mezi takové zážitky jistě patří i podmínky v našem okolí – jak by na nás tedy nemělo mít vliv např. počasí v prvních měsících našeho života? Je možné, že děti narozené na jaře mají cosi společného? Že se v něčem liší od lidí narozených v zimě?

Vliv počasí v prvních měsících života (případně už před narozením v těhotenství) nemusí být pro člověka nejzásadnější, ale zřetelný být může.¹³ Stará lidová moudrost praví, že nejlepší kořata jsou březnová. Podle rozšířené pověry by se svatby neměly konat v květnu (devět měsíců po květnu přichází únor, a to byl dlouho nejchladnější, nejkrutější, a obecně nejnebezpečnější měsíc pro rození dětí – mimochodem únorovo-březnové Ryby jsou často popisovány jako labilní,

k nemocem nejnáchylnější, nejcitlivější a nejchoulostivější znamení zvěrokruhu).

Čínské horoskopy pracují na rozdíl od západní astrologie s cykly dlouhými rok. Zkušenosti učitelů na školách dokládají, že jednotlivé po sobě jdoucí ročníky studentů se liší – přes všechnu rozmanitost jedinců, kteří ho tvoří, má každý ročník něco společného. Možná je to to, co se pokouší zachytit roční čínský horoskop.

Kromě toho všeho samozřejmě astrologie funguje částečně proto, že v ní mnoho lidí věří (narodil jsem se ve znamení Vah, vnímám se tedy jako Váhy). To astrologie o sobě ví (a využívá toho). Dávno před dnešní fyzikou si byla vědoma toho, že výzkumník je součástí pokusu, že pozorování samo mění pozorované a že definice situace situaci tvoří.

S astrologií je to jako s frenologií. V jejím základu je hluboké poznání o souvislosti mezi ději vesmírnými a lidskými, o zásadní podobě, která existuje mezi makro a mikro světem (model atomu a model galaxie přinejmenším *vypadá* podobně), a především o existenci rytmu, kterým příroda vybavila své stvoření. Věda o rytmu (noci a dne, ročních období, srdečního tepu, textu, historických epoch) je implicitně obsažena v každé z věd, ale málokterá z nich ji dokázala dostatečně reflektovat. Astrologie (ta nejlepší astrologie) se o to pokouší. Není to počítání dnů a znamení, ale především metaforické či symbolické vědomí cyklického plynutí času a zároveň jeho posunů – které nám pomáhá i ve vědě.

K takovému základu astrologie nemožnou dojít ani hlasitě a computerizovaní astrologové, ani jejich „vědou“ obrnění odpůrci ze spolku skeptiků Sisyfos.¹⁴ Obě čeledě mudrců totiž přijaly za základní hodnotu poznání jeho „vědeckost“,¹⁵ tj. všechna možná metodologická zaklínadla od verifikace přes falzifikaci po experiment. To vše je přitom s přihlédnutím k relativitě prostoru a času, k podmíněnosti pokusů cokoliv změřit a ke komplexnosti jakéhokoliv, byť nejjednoduššího jevu zpochybnitelné (jak-

koliv významné a pro rozvoj kritického myšlení nutné). Věda není samospasitelná, i když se za takovou často považuje.¹⁶ Experimenty, které vědci v laboratořích co možná nejoprostěnějších od složitosti světa provádějí, jsou zajímavé, často velmi užitečné, ale poznání, které přináší, si může činit nárok na jen „částečnou univerzálnost“.¹⁷ Svět nefunguje tak úplně jako lidská laboratoř a dobří vědci to vědí.

Když se astrologové snaží doložit své konkrétní závěry pomocí vědecké metodologie a „vědeckých“ důkazů, jsou směšní. Stejně tak vědci, kteří astrologii týmiž metodami „vyvracejí“. Je to podobné, jako když vyvracejí lásku teorií sobeckého genu. Astrologie nemůže dostát „nárokům“ vědy a věda zatím nestačí na „poezii“ astrologie. Když Isaac Newton ve čtyřiceti letech zblbnul a vrhl se pro celý zbytek života na alchymii a astrologii, možná k tomu měl důvod.

Frenologie, astrologie (a koneckonců i alchymie) jsou příklady věd, které byly součástí diskurzu vzdělců a vypadly z něj proto, že nebyly schopny dostát osvícenské vědecké metodologii, založené na matematice a logice. Metodologii, která nebyla (a dosud není) dostatečně rozvinutá. Otřásají-li se v postmoderně základy této metodologie, může to vést jak k přijetí i dalších odmítnutých teorií zpět do vědeckého diskurzu, tak k otřesení pozice věd klasických (i když co je to klasičnost, když nejstarší vědy mají¹⁸ samostatně několik málo set let?), a především k oživení úplně nových či zapomínaných teorií.

1.3 – Výklad snů

čili pavěda znásilněná vědou

V předchozí argumentaci nešlo o to obhajovat horoskopy v novinách, výpočty vypočítavých či pološílených šarlatánů přesvědčených o jediné pravdě efemerid, případně dokazovat oprávněnost Gallových map lebký. Jde o to najít druh moudrosti, který je za ni-

mi skryt (je-li). Jde o tentýž druh moudrosti, který našel Sigmund Freud¹⁹ ve výkladu snů.

Snáře a vůbec pokoutní pokusy o číselný či jiný výklad snů můžeme k astrologickým výpočtům a frenologickým pseudoteoriím měrou obskurty jistě přiřadit. Přinejmenším od Freuda se ovšem nikdo neodvážá smát snům samotným či dokonce považovat je za bezvýznamné. Šarlatánství snářů se ukázalo skrývat kdesi za svými legračními vývody hlubokou moudrost, sny nám o nás samých můžou říci věci, které se odjinud nedozvíme. Je od věci předpokládat, že astrologie či frenologie jsou na tom podobně, jen ještě nenašly svého Freuda?

Frenologie a astrologie nejsou ve svém základu vědami o nic méně než dejme tomu lingvistika, sociologie, sémiotika nebo fyzika pevných částic.²⁰ Jen je jejich základní metafora příliš vzdálená osvícenské představě vědy, kterou většinou dodnes vnímáme jako základní. Každá věda (z jistého úhlu pohledu) stojí na jedné základní metafoře a každá teorie má ve svém nejhlubším vrcholu (vnímejte si ten protimluv, jak chcete) poezii. Osvícenské vědy stojí na metaforických pojmech²² – sociologie na pojmu společnost, biologie na pojmu život, medicína na pojmu zdraví, lingvistika na pojmu jazyk. Frenologie a astrologie nestojí na pojmech, ale na vztazích, na vztahu psyché–fýzis a člověk–vesmír.²³ Všechny velké teorie mají ve svém základu poetickou představu až náboženské síly: u strukturalismu je jí svět jako dynamický systém vzájemně provázaných prvků (ať už hierarchicky seříděných či – v poststrukturalismu – nesetříděných) a u evolucionismu (a dejme tomu metetiky) představa vývoje, téměř teleologická představa o tom, že dění má jakýsi (přinejmenším časový) směr. U dekonstrukce je to potom obecná nejistota smyslů a poznání.

V základu každé vědy a každé teorie je poezie. Poezie nemá ve zvyku se vzájemně popírat s jinou poezií, básně se na rozdíl od

vědeckých systémů navzájem z poezie nevylučují.²⁴ Všechny platí a fungují zároveň a nikomu to nepřijde divné. Básně přitom přinášejí poznání pro praxi podobně platné a užitečné jako věda. Není důvod, proč by se měly vědecké systémy, které jsou ve svém základu poezií, chovat jinak a navzájem se popírat.²⁵ Dejme tomu jazyk se chová jako matematický systém i jako živý organismus. Jako individuální prostředek vyjádření svobodné vůle, obecný senzor pravdy a pokrytectví i jako opresivní společenská klec, která omezuje myšlení. Najednou.²⁶

Základem vědy, stejně jako poezie, není pouhé poznání, ale také tvorba. Tvorba ostatně poznání přináší a poznání tvorbou je hlubší než poznání jiné. Kdo postaví dům, pochopí jinak a lépe, co je dům, než ten, kdo si ho jen prohlédne a změří. Věda není soubor faktů (fakta jsou konečkonců ošemetný pojem), ale hřiště o nekonečné rozloze. Věda je krásná všude tam, kde se odváží být svobodná. Je užitečné poznat a osvojit si velké básně minulosti (ať už jde o Kurs obecné lingvistiky nebo o Mendělejevovu tabulku prvků), stejně důležité je ale tvořit básně vlastní. Vzdělání není sumou vědomostí, vzdělání je synonymem zájmu o vzdělání.²⁷

Uvedeme-li si příklad, pak není dejme tomu jediný důvod, pro který by mělo být pomocných věd historických jenom deset.²⁸ Jsou tradiční, zkoumají mince či úřední listiny, ale kdo má chuť, může založit desítky dalších pomocných historických věd o spoustě dalších druhů věcí, témat či myšlenek.²⁹ Jistě by nebyl problém definovat vědu o vývoji a dějinách domácích zvířat (zoodomestikologii?), vědu o dějinách šatstva (ta už, jakkoliv není explicitně vymezena jako pomocná věda historická, implicitně dávno existuje) či luxemiku (nebo lumeniku?) – vědu o dějinách interiérového, exteriérového, geograficky, sociálně i jinak podmíněného světla a přístupu k němu. A bylo by to účelné.

Lingvistika je založena na metafoře jazyka, který je možno vydělit, o kterém je možné mluvit samostatně. Dovolme si metaforu

příbuznou, leckde už použitou (a protože jsme v Čechách, tak strukturalistickou): Vystříhli-li bychom z pavučiny její jádro, uzel důležitých vláken uprostřed, co bychom zjistili o pavučině? Něco ano, například styl kladení vláken a způsoby jejich spojování, případně jejich tloušťku a složení. Jenže pavučina jako taková se nedá redukovat na své jádro. Daleko nejdůležitější poznatky o ní přináší zkoumání pavouka, much, které se zachytily, vláken, která drží pavučinu na zdech, kmenech či stéblech kolem, a vůbec sama ta stébla, zdi či kmeny, celé počasí, prostředí a kontext kolem. Vyslovme kacířskou myšlenku, že sama pavučina (jazyk) je mnohem více svým okolím, kontextem, pavoukem, počasím a zdi či stébly než nějakými vlákny a jejich spojením. Řekněme, že sama fyzická pavučina vůbec pavučinou není. Když ji strhnete a odnesete do laboratoře pod mikroskop, téměř nic důležitého se o ní nedozvíte. Podobně tygr v ZOO (i když ZOO má i jiná poslání než to vědecké) už prakticky není tygrem. Tygra dělá džungle a ulovení kopytníci, kterým praská páteř. Lze mluvit o vlákněch pavučiny a jejich lepidle, lze mluvit o počtu tygrových nohou, pruhů a zubů, o možnostech jeho rozmnožování v zajetí, ale o pavučině ani o tygroví přitom spoustu důležitého poznání *nevyslovíte*.

Lingvistika, přes všechnu shromážděnou duchaplnost³⁰, je velmi NEDOKONALÝ popis jazyka (jako je biologie velmi nedokonalý popis života). Každý systém je nedokonalý, kdo by chtěl dobře popsat přírodu, musel by stvořit novou. Lingvistika jistě nedokonalou zůstane, ale právě díky tomu má i nespočet cest, kterými se může dál rozvíjet. Některé z nich naznačí při vši své omezenosti druhá část této práce.

2 – Možnosti lingvistiky

„Nejprve šli mlčky podél kuželovitých zákrsků. On byl ještě vzrušen svým přednesem a ona cítila v hloubi duše jakoby překvapení, kouzlo vyvolané literaturou. Za jistých okolností pohne umění průměrnými duchy a celé světy mohou být objeveny i jeho nejneobratnějšími tlumočníky.“

(Bouvard a Pécuchet, str. 134)

Lingvistika jako obecná věda o jazyku je stará něco přes sto let. Samozřejmě, že má své předchůdce, jazyk zájmal jistě už mudrce předantické³¹; univerzální gramatikové, historičtí jazykovědci okouzlení sanskrtem, stejně jako mladogramatici, francouzská psychologická a sociologická škola, neolingvisté, školy moskevská či kazanská atd. Jí přinesli mnoho důležitého. Kurzy obecné lingvistiky na našich univerzitách však za ten nejopravdovější výstřel z Aurory obvykle považují Kurz obecné lingvistiky.

Lingvistika je coby člen prastaré rodiny lidské moudrosti mrně. Přes své mládí toho už dokázala hodně, mimo jiné nabourat sebevědomí západní filozofie (ve zmíněné rodině dívky řekněme dospí-

vajíci), roztrhat Encyklopedii, a také si párkrát pěkně narazit kokos (třeba když spadla z balkónu nazvaného popis jazykových univerzálií).

Lingvistika toho pomocí řady svých velkých duchů provedla už dost. Její výsledky jsou obdivuhodné, ať už jde o výsledky lingvistiky strukturní, generativní, stratifikační, matematické či jiných. Přesto je pořád ještě tak mladá, že ještě sama neví, jak bohatý je svět, po kterém se může rozhlížet. Zatím se naučila chápat do rukou pár jednodušších nástrojů a úspěšně poznává některé veliké a barevné věci (a některé vytržené detaily). Bojí se zrcadla. Zná už docela dobře postýlku, ve které se narodila, a mává na sebe s několika jinými mrňaty ve vedlejších postýlkách. S těmi nejbližšími. Jako každé mládě si o sobě hodně myslí.

Je-li základem oboru to, co se učí na univerzitách, tak je dnes lingvistika schopna mluvit (hádat se, přemýšlet) o tom, že jazyky se dají dělit do různých skupin, že jazyk (jako takový i jednotlivé řeči) má určitou historii³² a že je postavený z různých úrovní součástí. Předpokládá, že existuje jakýsi nástroj (systém), díky kterému jsme schopni dávat konkrétním soustavám zvuků či grafických obrazců smysl, případně díky kterému umíme generovat nekonečný počet gramaticky správných vět. O povaze, univerzalitě či vůbec podobě takového nástroje je však dosud schopna říci jen velice málo, občas za něj dokonce považuje cosi podobného matematice. Věří, že se svět dá rozdělit na cosi, co mluví, na mluvené a na cosi, o čem mluvené vypovídá. O vztazích těchto tří veličin vyprodukovala spoustu prima teorií (ba i návodů), ale žádný obecný a bez takřka nekonečného množství výjimek. Jako typická věda odmítá připustit pluralitu omezenosti a zoufale hledá jednotný nástroj popisu. Držela už v rukou řadu nástrojů krásných a užitečných, ale žádný se jí nezdál dost obecný. Podobně jako ostatní vědy lingvistika ráda kritizuje sekeru za to, že se s ní špatně šroubují šrouby,

a šroubovák za to, že s ním nejde zalévat trávník. Při všech pŭtkách a soustředění se na univerzální nástroj, vhodný k těm několika málo činnostem, které už umí, lingvistika často zapomíná na svět kolem a na to, že existuje nekonečná řada činností, které by se mohla (s pomocí třeba méně univerzálních nástrojů) ještě naučit. Poslední dobou se některými zabývá díky svému kontaktu se sociologií, psychologií, kybernetikou či teorií informace, pořád je ale do obrovské míry zahleděná do sebe. Na dalších řádcích načrtneme pár možných výhledů, které se před ní rozevírají a kterých by si byla škoda nevšimnout.

Nic z níže popsaného samozřejmě nevychází z nezávislého vnuknutí autorova, vše bylo už mnohokrát popsáno a ukázáno lépe, ke všemu je možné najít skvělé prameny. Problém je, že přes všechno takto nashromážděné bohatství naše univerzitní lingvistika naznačené cesty ignoruje, nejsou součástí studijních plánů a (přes všechnu zřejmost jejich důležitosti pro jazyk) se v nich nevychovávali odborníci.

Možných dalších cest je přitom opravdu mnoho³³, ty představené představují jen příklady a výsek z nekonečna, které je otevřené každému a které si každý může obohatit o tolik cest, kolik je mu libo. Má-li se lingvistika opravdu zabývat jazykem se vším, co k němu patří, nemůže zůstat zavřená v kleci, která se zdá být jejím současným předmětem, a musí se otevřít řadě nových předmětů zkoumání. Jako každá věda je i opravdová lingvistika touhou, jejímž předmětem nakonec není jen jazyk, ale celý svět.

2.1 – Písmena jako pravda

Vedle latinky existuje řada jiných abeced. V hebrejském písmu má každý znak kromě své vlastní fyzické podoby i svůj osobní, tradovaný mystický význam, stejně jako příběh či příběhy, které se k němu váží. Dejme tomu ^{Aléf}, první písmeno hebrejské abecedy, je

nejen prvním písmenem jména prvního člověka (Adama), ale i prvního Žida (Abrahama), začíná jím první ze sedmdesáti tajemných B-žích jmen a první z přikázání. Nejenže se díky takovým souvislostem všechna písmena lépe učí a pamatují, ale celá písemná kultura s takovým písmem dostává nový rozměr. V každém znaku je shrnuta moudrost přírody a mnoha životů a souvislosti mezi písmeny a řečí, stejně jako mezi řečí a životem, nejsou náhodné. Stejně tak má význam i abeceda (v tomto případě álef-béta) jako celek: „*Seznámil jsem se však s tradicí, o níž vypráví kabalistický text z patnáctého století, Sefer ha-Tamuna. Říká se v něm, že jedno písmeno v naší současné hebrejské abecedě chybí a že bude zjeveno až v budoucnosti. Anonymní autor dále vysvětluje, že každý kaz v našem současném světě tajuplně souvisí s tímto chybějícím písmenem – nepředstavitelnou souhláskou, jejíž zvuk stvoří slova a světy, o nichž se nám nesnilo, a která promění útlak v lásku. Možná jste si již všimli, že po obou stranách černé kožené krabičky tefilin, která se nosí připevněná na čele při ranních modlitbách, jsou písmena Šin. Když se na ně podíváte zblízka, uvidíte, že jedno z nich (nalevo) má místo tří nožiček čtyři. Někteří se domnívají, že to je asi to chybějící písmeno, jehož název a výslovnost musí počkat až na příští svět. Každé ráno jej však nosíme přímo mezi očima!*“³⁴

Jazykový znak (ani zvuk, ani grafém) nemusí být zcela arbitrární, jeho motivace může být samozřejmě u různých jazyků různá, pokaždé je ale hluboká. To, že jsou slova a písmena různá, neznamená, že jsou náhodná, každé z nich má dlouhou historii, svůj vlastní význam a zákony. Při bližším pohledu se objevují nádherné souvislosti mezi jazyky i mezi alfabetskými (či jinak založenými) systémy písma. Samozřejmě, že jsou z velké míry vysvětlitelné vývojovým stykem, kořeny a vzájemnými vlivy, tím spíš nám ale poskytují zajímavý pohled na historii³⁵. To, že je nějaká motivace stará či zapomenutá, že ji už málokdo dokáže vnímat, neznamená, že je bezvýznamná.

Slova a písmena jsou inspirována přírodou, světem kolem člověka. Kaligrafie je prastaré umění a nejde jen o řemeslo pěkného psaní nebo o estetickou působivost napsaného. Kaligrafie hledá a nachází souvislosti mezi písmem a přírodou, obecněji mezi čímkoliv, co stvořil člověk, a světem kolem. Je-li písmo něčím motivováno, je to často právě hloubka údolí (U :o), výška hor, vznešenost stromů nebo elegance letu orla.

Takto napsáno je to samozřejmě pseudověda (i pseudoumění), ale hledat souvislosti mezi písmem latinským, azbukou, řeckou abecedou, hebrejskou abecedou, arabskou abecedou, nealfabetickými systémy, jako je písmo čínské či hieroglyfické, porovnávat je, poznávat jejich motivaci, učit se jejich logice, jejich rozdílům i souvislostem a důsledkům, které z nich plynou pro jazyk, pro literaturu a pro život a komunikaci obecně, a v neposlední řadě se učit jejich kráse by mělo patřit do základu poznání jakéhokoliv filologicky³⁶ vzdělaného člověka, a možná nejen jeho.

Vítězslav Nezval a Guillaume Apollinaire byli velkými rebely a průkopníky, Nezval měl dostat za Abecedu doktorát a Apollinaire za Kaligramy profesuru. Zasloužili by si ty nejvýznamnější lingvistické ceny. Přesto jsou jejich pokusy ve srovnání se středověkými a barokními obrazovými básněmi, s výsledky staleté tradice arabské či čínské kaligrafie v podstatě trapné. Jediné, co lingvistika dokázala udělat s písmem, bylo ponížit ho na nejhlubší místo, na němž v historii bylo, učinit z něj téměř náhodný nástroj, který se jen mimochodem a bůhví vlastně proč tak skvěle hodí k tomu, aby vyjadřoval mimo jiné i její myšlenky. Jediné, co se student dejme tomu češtiny dozví na vysoké škole o písmu, je, že kroužek nad u je pozůstatkem dvojhlásky uo (což je mimochodem fascinující fakt), a že středověké rukopisy byly často (pravděpodobně pro bujnost opisovačů) uvozeny velkými a zdobnými iniciálami. Nikoho už téměř nezajímá jejich význam, význam výzdoby písemných středo-

věkých památek, obecně grafické úpravy, která se k textu vázala a tvořila s ním harmonický celek...

Díky textovým editorům na počítačích má student možná jakési obecné povědomí o tom, že existuje kurzíva (proč je nakřivo?) a různé fonty, z nichž některé jsou pro seminární práci použitelnější a jiné méně. Ještěže existují řemeslníci a výtvarníci, kteří tradici písma a jeho významu přenášejí dál³⁷, a různé počiny nadšenců, jako jsou některé výpravné knihy o písmu či jako byla dvě čísla revue Souvislosti (2/1999, 3/2004), která se různými druhy písma zabývala v celých blocích. Daniel Samek tam o staroirském ogamu píše: „V žádném případě tu nejde pouze o přenesený význam, abeceda je tu skutečně postavena na roveň struktuře světa, přesně tak, jak to dokládá třeba pyramidální soupis poměrně dlouhověkosti různých bytostí nazvaný též ‚abeceda světa‘ (aiggitir in betha)“³⁸

Kromě obecného poznání o grafických soustavách patří do lingvistiky jistě i poznání písma osobního – grafologie. I tak pozitivistická instituce jako soud uznává dobrozdání o pravosti podpisů jako důkazy a přiznává tím rozdílům mezi písmy jakýsi význam. Máme-li úředně uznány rozdíly, mohli bychom se zamyslet nad jejich motivací. Rozdíly mezi písmy jsou vysoce individuální a jejich poznání je podobně neuchopitelné jako poznání „frenologické“. Přesto existuje a jako takové může být předmětem vědy.

Je načase, aby lingvistika svou slepotu kompenzovala a začala písmo vnímat jako jeden z významných předmětů své disciplíny, a to se všemi jeho souvislostmi, historií, rozmanitostí, se všemi možnými významy, kterých může nabýt. Jako že jich je.

2.2 – Jazyk jako zpěvohra

V jednom rozhovoru pro časopis Literární svět řekl Leoš Janáček toto: „Víte, bylo to nějak divné – když někdo na mne mluvil, já třeba jeho slovíům nerozuměl, ale ten tónový spád. Já hned věděl, co je v něm. Já věděl, jak cítí, jestli lže, jestli je rozrušen, a když tak ten člověk se mnou mluvil – byl to konvenční hovor – já cítil, já to slyšel, že ten člověk uvnitř třeba pláče. Tóny, tónový spád lidské mluvy, vůbec každého živoucího tvora, měly pro mne nejhlubší pravdu. A vidíte, to byla má životní potřeba. Nářky sbírám od roku devětasádesátého.“³⁹

Když si Leoš Janáček zapisoval lidskou řeč do not, nebyla to úchylka extravagantního skladatele, ale vystižení podstaty. V lingvistice se zvukovou stránkou jazyka zabývají fonetické, ale ti více měří, popisují, rozebírají hrtan a prou se o binární opozice, než aby se pokusili zachytit to, že hudba jazyka má svou estetickou kvalitu.⁴⁰ Každý mluvčí má svou vlastní jazykovou melodii, která je ovšem podmíněná melodií jazyka a nářečí, jímž mluví. Je podobně charakteristická jako jeho písmo či vzhled. Fonetické vyvinuli šikovný aparát k zápisu intonace vět, zvukového průběhu promluvy atd. Z toho by se dalo vycházet při kla-

dení otázek, proč jeden mluvčí mluví jinak než druhý, ale také proč je jeden jazyk zpěvnější než druhý, proč je jeho melodie výraznější a rozepjatější, proč jsou jazyky vyšší a nižší, jak se v tomhle všem odlišuje jedinec či sociální skupina. Svou roli v souvislostech mezi jazykem a hudbou hraje i otázka rytmu, která není jen doménou poezie či umělecké prózy. Každá promluva (a vůbec každý text a čas jako celek) má svůj rytmus, který mimořádek formuje i její recepci. Každý člověk, skupina lidí, jazykové společenství i každá skupina jazyků má své melodie, rytmy, harmonie a disharmonie, každá promluva je zpěvem a leckdy je zpěvem i text psaný. Vztahy mezi hudbou a jazykem jsou pestré a lingvistická muzikologie by mohla být užitečným obohem. Zkoumání individuální melodie hlasu v souvislosti s individuálním písmem a vůbec všech jazykových projevů jednotlivce (např. význačné osobnosti) by mohlo přinejmenším psycholingvistiky přinést zajímavé výsledky.

2.3 – Přeložitelnost jazyka

Jedním ze základních předmětů lingvistiky je složitý a mnohostranný vztah mluvené a psané formy jazyka. Poddisciplíny lingvistiky – translologie⁴¹ a komparatistická lingvistika – se zabývají vztahy různých jazyků a možnostmi i omezeními převádění významů z jednoho jazyka do dalších. Čím se však naše lingvistika zabývá velmi málo, je problém převodu jazyka do úplně jiných znakových systémů, problém vztahu jazyka a výtvarné estetiky, případně jazyka a hudby. Existují tu totiž i další vztahy než ty vyslovené výše – i když s nimi souvisejí. Jazyky mají svou hudbu, každý jinou. Hudební podkres či melodie (např. v muzikálu či ve filmu) silně zdůrazňuje hrůzu či jinou emoci vysloveného, atd. – Jak by hudba něco takového mohla dokázat, kdyby neuměla nic vyslovit? Co tedy vlastně říká?

Řada malířů a básníků vnímala barvu slov. Báseň nelze namalovat, ale jistě básně

byly namalovány, obraz nelze převést do slov, ale jisté obrazy byly zbasněny. Hudba nemá věčný význam, ale některé písně (např. hymny) si s věčným významem pojíme, a jako takové mají v sobě cosi zvláštního. Dokázal-li Alén Diviš (a nejen on) kongeniálně ilustrovat některé verše Erbenovy Kytice, u kterých textů by mu to šlo hůř nebo ještě lépe? Jaký je vztah mezi jeho ilustracemi Starého zákona a samotnými verši knihy? Šlo by aspoň částečně namalovat Kafkovu Proměnu? Nebo ji vytesat? O její vizuální zpředmětnění už se pokusilo několik autorů komiksu a zřejmě i několik filmařů. Jak se při tom celý komunikát změnil? Jasně škatulky nefungují, je třeba přehodnotit lingvistický (a sémiotický – sémiotika konec konců z lingvistiky vyšla) pojmový aparát, vztahy mezi jednotlivými kódy jsou mnohem složitější, než ukazují jasné ukázky v „příkladovštině“⁴² sémiotických a lingvistických učebnic. Proč je na semaforech v České republice červený a zelený panáček, a ne ANO a NE?⁴³ Proč jsou panáčkové červený a zelený, a ne modrý a žlutý? Rozuměli by účastníci silničního provozu stejně dobře, kdyby bylo na semaforech napsáno bílým písmem „červená“ a „zelená“? Co v nás vyvolá za představu slovo „slunečnice“, nakolik je tato představa vizuální, nakolik zvuková a nakolik třeba čichová? Kdy je jazyk konkrétnější a kdy abstraktnější než obraz? Jak se bude lišit naše porozumění filmu, pustíme-li z něj jen zvuk nebo jenom obraz? Jaká je souvislost slov a gest? Atd. atd.

2.4 – Jazyk a estetika

Ve třetím čísle osmého ročníku časopisu *Language and Literature* uveřejnil Ronald Carter z britské University of Nottingham článek nazvaný „Běžný jazyk, korpus, tvořivost a poznání“.⁴⁴ Carter je korpusový lingvista, vychází z korpusu zvaného CANCODE, který shromáždil soubor mluvené angličtiny o mnoha milionech slov. V článku dokazuje

a na příkladech dokládá, že „odlišnost“, oddělení literárního jazyka od jazyka běžného je do značné míry pouhou konstrukcí, že mluvený jazyk používá stejné prostředky ozvláštnění jako literatura, a to ve výrazně vyšší míře, než se (dle Cartera) lingvistika dosud domnívala. Užití jazyka je běžně podmíněno esteticky, *slova jsou velmi často užívána v jiném než ve svém doslovném (slovníkovém) významu*, nedoslovné užití slov je tak běžné a přirozené, že ho bez problémů užívají i malé děti. Jazyk je na obraznosti, metaforičnosti a třeba i tělesné zkušenosti člověka postaven. Běžný mluvený (většinou dialogický) jazyk je metaforický, metonymický, idiomatický, užívá ozvěnu, pracují v něm podvědomá spojení a do tohoto, mimo jiné i estetického reje je lingvistika se svými současnými nástroji schopna proniknout jen velmi těžko. Carter navrhuje radikální přehodnocení soudobých názorů na jazyk, jeho podobu i funkci, k čemuž ho paradoxně (nebo samozřejmě) dovedl právě jeden z nejvýznamnějších výdobytků soudobého lingvistického myšlení, lingvistika korpusová.

Věda krásu (hravost, tvořivost...) jen těžko zachycuje, a proto ji obvykle vyjímá ze svého bádání. Lingvistiku nadlouho přestal zajímat i její poslední pohrobek celostního (krásu vnímajícího) vztahu ke světu – rétorika. Dnes se jí naštěstí pozornost začíná opět věnovat.⁴⁵

Postmoderní estetika už není jen vědou o tom, co je krásné, ale především o tom, co je kdy, pro koho a za jakých okolností (proč) krásné.

U každého lidského výtvaru je jeho estetická účinnost důležitá. U jazyka každopádně – estetická působivost zřetelně a často určuje, které slovo se prosadí a dostane do jádra jazyka, který idiom přežije staletí, která fráze zdomácní, které sousloví se změní v klišé a proč se to stane. Stejně jako ideální modelový fyzik nemůže pochopit hodnocení porotců při sportovních skocích do bazénu (skokané pro něj jsou jen tělesa přitahovaná gravitační silou k zemi a blížící

se k ní díky vlastní energii a vodě po nepřímé trajektorii), modelový lingvista nepochopí většinu významů jakékoliv promluvy, pokud ji bude vnímat jen jako lineární přenos základní informace. Jde pokaždé přinejmenším o mnohasměrnou interakci významů a různých (třeba i protimluvných) prostředků jejich vyjádření, přičemž snaha sdělovat informace často vůbec nemusí být nejdůležitější intencí mluvčího.

Pokud už lingvistika zkusí zachytit estetickou složku jazyka, učiní to prostředky téměř básnickými, jako u Eisnerova Chrámu i tvrže. Přesto je pro budoucí lingvistiku možné se ptát: Jaké jsou podmínky jazykové krásy? Čím je pro koho krásná krásná? Jak se mění pojetí a vnímání krásy v jazyce, jaký jazyk připadal krásný středověkým (barokním, obrozenským) Čechům a proč? Jak se s krásou v jazyce vyrovnáme a jde se jí nějak naučit? Jaké jsou individuální a kolektivní podmínky estetického vnímání jazyka?

Krása hluboce souvisí se všemi základními smysly, které máme. Netýká se jenom zraku, krásná může být hudba (či tón hlasu) pro sluch, krásná může být srst živého koťátka na dotek⁴⁶ či chuť bramborového guláše pro hladového. Jedl jsem už mnoho krásných jídel, byť byla třeba na pohled nevábna. Krása souvisí mimo jiné s hladem – pro znalce vín je krásné opravdu jen výjimečné víno, muži z vězení bude chutnat víno téměř jakékoliv. To vše souvisí a promítá se i do jazykové estetiky.

Ta je nesmírně složitá – pro člověka žijícího léta mimo svou zemi je krásné každé slovo náhodného krajana, pro cizince je v jazyce krásná i nejjednodušší fráze, když se ji naučí. Každý jazyk má nespočet různých typů mluvčích, posluchačů a tedy i pojetí jazykové krásy. Jazyková estetika je zřetelně nedocenená. Samozřejmě, že souvisí s literaturou, ale netýká se jenom jí. Krásný může být gratulační telegram nebo politický projev – aniž by se tím stal literaturou (i když nikdo neví, co je vlastně literatura a kde má hranice).

A nebo jiný příklad: To, proč znějí většinou Maďarů zvukomalebně jména Csongor nebo Botond, zatímco v češtině působí spíš směšně, literární věda vyřeší těžko. Možná by to vysvětlila jazyková estetika, kdyby se jí lingvistika začala pořádně zabývat.

2.5 – Metaforika lingvistiky

„Schleicher se proslavil také tím, že vytvořil – opět v duchu darwinismu – schéma historického vývoje indoevropských jazyků ve formě genealogického stromu (tzv. Stammbaum-teorie), v němž kmen představuje prajazyk indoevropský a každá část větve mezi dvěma rozvětvením odpovídá určitému jazyku. Tuto teorii však kritizoval už pět let po jeho smrti Johannes Schmidt (1843-1901), který místo ní navrhl svoji „teorii vln“ (Wellentheorie), podle níž se jazykové jevy šíří ve formě vln od centra k periférii, přičemž postupně zanikají. Tato teorie později podnítila zájem o lingvistický zeměpis a dialektologii.“⁴⁷

V předchozím oddíle byla na jednom místě řeč o jádru jazyka. Lingvistika společně s ostatními vědami používá (sama založená na metafoře jazyka) řadu metafor, představ, které jí pomáhají mluvit o její metafoře základní. Jádro, strom ani vlny nejsou neutrálním popisem jazykové skutečnosti. Mají svůj vlastní význam, který formuje (metafora formy) naše vnímání a vypravuje ho určitým směrem (metafora vektoru).

Jádro je krásnou a užívanou metaforou. Stejně jako u všech ostatních u něj stojí za to podívat se, kde se ho užívá jinde. Jádro najdeme v ovoci jako základ jeho budoucnosti. Jádro je v atomu jako jeho střed. S metaforou jádra úzce souvisí metafora centra a periferie, představa strukturovanější a cyničtější – jádro je kompaktní, jednoduší, naproti tomu centrum (řekněme město) je samo o sobě strukturou – má mimo jiné i své další, menší centrum.⁴⁸ Představy jádra a centra jsou příbuzné, ale ne totožné – takovéhle hry s metaforami jazyk umí.

Pro dějiny jazyka funguje např. právě prastará metafora stromu. Strom je obecně metaforou vývoje, i kabala má svůj sefirotický strom, jako stromy se kreslí lidské rodokmeny. Podle takové metafory vývoj směřuje od mohutného a základního kmene k oddělené mnohosti, která ovšem dohromady tvoří jednotnou krásu koruny. Samozřejmě, že by se dal vývoj jazyka vnímat i podle jiné metafory – např. podle metafory jezera, do něž se slévají proudy z okolí (např. dialekty do národního jazyka), případně metafory řeky, jednotlivého proudu ze kterého se vnořují a do něž se zase zanořují vlny a vlnky jazyků, nářečí a idiolektů. Přesto máme vývoj zafixovaný spíš jako strom a podle toho automaticky hodnotíme takřka jakýkoliv diachronní děj.

Metafory jsou velmi důležité, svým způsobem strukturují lidské myšlení. Pokud politik mluví o řízení státu jako o řízení auta, začíná nám hned záležet na tom, kdo je u volantu, co znamená šlápnout na plyn a kde je třeba použít brzdy. Můžeme se bavit také o tom, jaké je

auto třídy, kam chce dojet atd. Metafora řízení auta může předznamenat, omezit a strukturovat celou další diskusi o politice.

Lingvistických metafor je nespočet. Například metafora palety jazykových prostředků, pestré plochy plné barev, z níž si je možné vybírat. Lehce odlišná je metafora škály – jednorozměrné stupnice ostře či neostře rozdělené. Příbuzná k paletě (zase jinak) je i metafora zásobárny – jakéhosi skladu nástrojů, v němž je ukryto to, co jazyk či mluvčí právě potřebují. Metaforami jsou tedy i paradigma a syntagma – jazyková skutečnost je v každé jednotlivosti složitější a vztahy v ní jsou komplexnější, představa o paradigmatu a syntagmatu (a vůbec metafora systému) nám však umožňuje je aspoň částečně nahlédnout. Nově se čím dál častěji prosazuje metafora rizómatu – nervové struktury bez středu a bez centra, v níž má vše vztah ke všemu a všechny jednotky jsou takřka stejně platné (případně nejsou, ale jejich hodnota a hierarchie se nedá přesně určit).

Sémiotika (potažmo poetika) obecně přivedla lingvistiku k docenění významu metafor jako takových, jako nástroje jazykového (a nejen jazykového) modelování – vždyť model nemusí být vždy nakreslen, stačí, je-li popsán. Metafora je praktické zjednodušení, zpochoptitelnění univerza, a protože chápání je částečně podmíněno esteticky (či emocionálně), jsou ty nejlepší metaforou zároveň básnický účinný i gnoseologicky praktický. Metafora je jeden z nejlepších poznávacích nástrojů člověka a jako taková si i v lingvistice zaslouží samostatné metazkoumání, samostatný popis (samozřejmě využívající sebe sama – tedy zavinutý do spirály či hermeneutického kruhu, který je vlastně taky spirálou – další metafora!) a reflexi.

2.6 – Sex

Kohabitanze lingvistiky a dalších vědních oborů přinesla už slušný košík plodů. Lingvistika se sociologií dokázaly zplodit socio-

lingvistiku, lingvistika s psychologií psycholingvistiku, existuje neurolingvistika, rozšířená je matematická lingvistika, učí se historie jazyka, užívá fyziologie ve fonetice atd. atd. Je samozřejmě škoda, že se většinou jedná o spojení pouze dvojborové – psycholingvistika obohacená třeba o diachronní, dějinný pohled je užitečný návrh, ve spojení s fyziologií a s pomocí matematických metod se stává možností nečekaně komplexní.

Přes všechnu svou bohatost se interdisciplinarita prosazuje stále nedostatečně. Lingvistika může vést dialog s mnohem širším spektrem věd, než ho doposud vážně vede.⁴⁹ Ať jsou zmíněnými vědami genetika, memetika, optika či kterýkoliv jiný obor lidského poznání, ani jeden z nich nemůže být z komunikace vyloučen. Představuji si např. geolingvistiku jako obor, který na základě dialektologie, srovnávací jazykovědy, geografie a geologie zkoumá vztahy jazyka k prostředí, v němž se jazyk vyvíjí. Otázky geolingvistiky by zněly nějak jako: Proč a v čem se jazyk horalů liší od jazyka lidí z rovin? Liší se jazyk horalů podle geologického podloží jejich hor? Co mají společného románské a slovanské jazyky (či nářečí) národů jižní Evropy a v čem se liší od slovanských a románských jazyků (či nářečí) v Evropě střední? Má přírodní prostředí nějaký obecný vliv na jazyk?

I nově vzniklé interdisciplinární vědy se samozřejmě můžou dál a dál rozšiřovat a zakládat podobory – koneckonců jsou zatím velmi mladé.⁵⁰ Z psycholingvistiky by tak mohla vzejít dejme tomu generační či věková psycholingvistika, která by se zabývala vlivem věku na jazyk. Jak se liší jazyk mladého Nerudy od jazyka starého Nerudy? Jazyk mladého Marxe či Wittgensteina od jazyka starého Marxe či Wittgensteina? Obohacuje se jazyk během života, nebo naopak ochuzuje? Jakými směry se vyvíjí? Vývoj jazyka (nebo spíše získávání jazykové kompetence) u dětí je už popsán poměrně obsáhle, vývoj jazyka během dalšího života

zůstává spíš tajemstvím. Vedle věku se psycholingvistika může věnovat (a dnes už věnuje) také vlivům pohlaví, etnické příslušnosti, sociálně ekonomického postavení, vzdělání. U posledních dvou ukazatelů (a ve zvláštních případech u pohlaví) by bylo podobně jako u věku zajímavé zachycení změny, která může probíhat i u jednotlivce.

Věda se nemusí omezovat jen na spolupráci s dalšími vědami. Věda jako taková ztrácí výsadu výlučnosti, pravdivosti a obecnosti, ukotvené v sobě samé, což jí prospívá. Pohled zvenku je důležitým korektivem pro kohokoliv.⁵¹ Mohl by položit základ vědomé a deklarované spolupráci vědy s různými náboženskými či jinak světonázorovými systémy. Zredukujeme-li komplexní světonázorové představy na jejich karikatury a klišé s nimi spojená, pak by se např. lingvisté vycházející z islámu mohli zaměřit na vědomí povinnosti k jazyku coby k Božímu výtvaru, stejně jako na povinnosti jazyka k člověku (ať už povinnosti zprostředkovat komunikaci mezi lidmi či komunikaci mezi člověkem a Bohem) a rozvinout tímto směrem pragmatiku. Marxisticky orientovaní lingvisté se můžou dál zabývat závislostí jazyka na sociálním rozvrstvení a zkoumat jeho zákonitosti i hodnoty, a podobně jako genderově orientovaní lingvisté (a lingvistky :o) se snažit jazyk usměrňovat tak, aby byl podle jejich představ genderově vyrovnanější či spravedlivější. Lingvisté se sklony k mystice libovolného druhu můžou zkoumat schopnost jazyka přenést nesdělitelnou zkušenost a vyjádřit nepopsatelné, a tím i pokusy, které byly v tomto směru v dějinách učiněny. Tím by mohli výrazně přispět k obecné teorii znaku. Atd.

2.7 – Ontologie jazyka

Lingvistika (či spíše jednotlivé lingvistické koncepce) mají určitý filozofický základ (tak jako ho v hloubce má každý výrok, kte-

rý vyslovíme). Lingvistika našla už mnoho odpovědí na to, co je jazyk. Často se o jazyce mluví jako o odrazu skutečnosti, jako o jejím zachycení, zjednodušení, pojmenování nebo zkomolení. Jazyk je to jediné, k čemu máme opravdu přístup, jazyk mění a strukturuje skutečnost.

I s tak obecnou koncepcí se dá sympaticky hrát a dosáhnout tím zajímavých pohledů nejen na jazyk, ale třeba i na skutečnost samu.⁵² Předpokládaný vztah jazyka a skutečnosti můžeme obrátit, nebo dokonce postavit na úplně jiném základě.

Jazyk nejenže skutečnost strukturuje, *jazyk sám skutečností je*. Málokdo, vyjma přesvědčených nihilistů a solipsistů, kterých je (zvláště v mém vlastním světě) málo, by se pokusil vážně tvrdit, že jazyk neexistuje. Jazyk sám je svého druhu realitou, má všechny znaky skutečnosti *jako realita se sám chová*.

Je možné, že se skutečnost řídí *jednotnými zákony*. V hluboké vrstvě obecnosti se většina jsoucna chová podobně⁵³. Jazyk je skutečnost, a protože jsme jeho fungování schopni docela dobře pozorovat, může nám sloužit ne jako kostra skutečnosti strukturující a popisující, ale jako ukázka této skutečnosti, kterou je možné dobře zkoumat. Skutečnost, a nejen lidská, je možná stejně nezachytitelná, alogická, mnohovýznamová a přece významonosná jako jazyk. Jazyk je mimo jiné i součástí, nikoliv jen odrazem skutečnosti, řídí se stejnými zákony jako ona. *Pozorování jazyka je možná skvělá škola pro orientaci ve světě, protože pozorováním (a především užíváním) jazyka získáváme vědění o skutečnosti samé*. A možná ne.

3 – Význam chybných teorií

Strukturalisté pohřbili mladogramatickou představu o neměnných a bezvýjimeč-

ných zákonech vývoje jazyka. Pražský lingvistický kroužek zneemožnil Jiřího Hallera za jeho puristické úsilí při hodnocení uměleckého jazyka. Kvantová teorie a teorie relativity zpochybnilly Newtonovy představy o fungování světa. Budoucnost se jistě vysměje dnes tak úspěšné matematické lingvistice i její představě o tom, co všechno lze kvantifikovat či převést do binárních opozic, podobně jako se už téměř vysmála možnosti strojového překladu. Přesto...

Díky mladogramatikům víme, že jazykový vývoj má pravidla a dovedeme je popsat. Jiří Haller má za sebou díky své pozitivistické orientaci ohromující dílo lexikografické, nehledě na drobné, ale užitečné pomůcky typu příručky „Jak se dělí slova“. Newtonem pořád ještě hodnotíme svět a tušíme díky němu, že jablka padají na hlavy díky nějaké zákonitosti, a ne jen z rozmaru. Matematická a počítačová lingvistika vytváří neuvěřitelné množství praktických nástrojů pro používání jazyka, od Českého národního korpusu přes podtrhávání překlepů a chybných tvarů v textových editorech až po zmíněný (alespoň částečný) strojový překlad.

Dějiny vědy jsou dějinami chybných teorií. Přesto mají chybné teorie za sebou ohromující množství praktických a užitečných výsledků a *stále* nám pomáhají poznávat svět. Každá teorie je (definuje-li se jako univerzální) chybná, protože každá může hodnotit svět jen částečně. Komplexní teorie světa neexistuje, musel by to být další svět. Chybné teorie nejsou chybné proto, že jsou lživé, ale proto, že jsou pravdivé neúplně. To ale není důvod zavrhnout je, ani jejich výsledky. I naše poznání je nutně neúplné a jiná neúplnost nás může obohatit stejně jako my ji.⁵⁴

Lingvistika je a bude i dál křížovatkou neúplných teorií a plodným zdrojem chybných představ o jazyce. V tom je její oprávnění a potenciál. Současné vymezení věd není dané. Je jistě dáno dlouhým vývojem, ale i ten byl plný zvratů a není ani zdaleka ukončený. Vůbec není jisté, jde-li tento vývoj vpřed či naopak k čemusi jako úpadku. Taková otázka možná vůbec není relevantní. Každopádně je interdisciplinarita, současné spojování a zase rozdělování věd, stejně jako jakýkoliv další rozvoj nových teorií a nastolování nových problémů inspirativní. A s ním i každý další pokus, jak přiblížit studené stěny zámku lingvistiky horkému a nespoutanému životu, kterým je a zůstává jazyk.

„Jejich úžas nad vznešeností vesmíru byl tak bezmezný jako vesmír sám.

Rozšířil se jim obzor. Byli hrdi, že přemýšlejí o tak velkých věcech.“

(Bouvard a Pécuchet, str. 76)

Štefan Švec

Poznámky

¹ 10. 6. 1878 píše Flaubert paní Roger de Genettes o Bouvardovi a Pécuchetovi toto: „Koncem května příštího roku bude, doufám, polovina mé ohavné knihy hotova. Jsou dny, kdy mám pocit, že mě ta spousta tou tíhou rozdrtil, a přesto píšu dál, protože jedna únava zahání druhou. Mám pochybnosti přímo o koncepci toho díla. Ale na úvahy je pozdě. – Tím hů! Nevadí! – Často se v duchu ptám, proč nad tím trávím tolik roků, a zda by nebylo lepší psát něco jiného. Ale hned si na to odpovím, že jsem si svůj námet nevolil – a to je pravda. Má vášeň k té práci patří nakonec přesně do té oblasti, již označuje doktor Trelet jako „šilenství se světlymi okamžiky.“ (Flaubert, Gustave: Dopisy, Praha, Mladá fronta 1971, str. 344).

² A taky „encyklopedií lidské hlouposti“.

³ Který má ovšem své velké předchůdce. Ať už jsou jimi staré summy, anebo třeba pansofické, ve kterých vynikl i Jan Amos Komenský.

⁴ I židé, ke kterým se v této práci ještě několikrát vrátíme, mají text, v němž je uzamčeno vše, co je možné poznat. Je jím Tóra. Kabalisté dosáhli v jejím výkladu výjimečné virtuozity, uvědomují si ale, že vědění obsažené v Tóře je tajemstvím. Tóra (a možná každý důležitý text světa, od Gilgameše přes Nostradamova proroctví po tuto práci :o) možná tajemství světa a všechno jeho vědění opravdu obsahuje, ale encyklopedisté ho chtěli vyslovit tak, aby v něm žádné tajemství neexistovalo. Zapomněli, že čtení je stejně záležitostí knihy jako čtenáře. Nikdo nikdy nepřečte žádnou knihu celou.

⁵ 24. 1. 1880 píše Flaubert opět paní Roger de Genettes: „Víte, jakého počtu dostoupily knihy, které jsem musel přečíst kvůli svým papírkům? Přes tisíc pět set! Svazek jímých poznámek je tlustý 8 palců, a to všechno nebo nic je jedno a totéž.“ (Flaubert, Gustave: Dopisy, Praha, Mladá fronta 1971, str. 348)

⁶ Tvzení o tom, že v mozku existují (více či méně izolovaná) centra spojená s jednotlivými schopnostmi či vlastnostmi, je konečnou platné dodnes.

⁷ Samozřejmě, že uvozovky i další podobné známkování je nefer. Podobně by se dalo napsat, že bohemistika se dá dokonce i „studovat“ v Praze na tzv. Univerzitě Karlově (www.cuni.cz).

⁸ Je ovšem také pravda, že ve svých pracích zločince obdařoval „dábelnými rysy“ a dalšími spíš projektovanými znaky, čímž se lehce vymyká své pověsti biologického pozitivisty.

⁹ Což samozřejmě neznamená, že nepomůže – zatím posledním, mnohoslibným výkřikem vědy je úžasný boom genetiky.

¹⁰ Švec, Štefan: Literární věda a skutečnost, Tvar 1/2005, Praha, Klub přátel Tvaru 2005, vnitřní skládaná příloha TVARy

¹¹ Feyerabend, Paul K.: Tři dialogy o vědění, Praha, Vesmír 1999, str. 55-138

¹² Tamtéž, Doslov

¹³ Viz např. článek „Měsíc, kdy jste se narodili, mívá vliv na to, jakými budete trpět nemocemi“ na <http://www.blisty.cz/2004/12/15/art21100.html> (návrh 5. 5. 2005), případně studie dokazující, že lidé narození v tom kterém znamení se účastní dopravních nehod méně než lidé jiných znamení – a rozdíl jsou v desítkách procent (ČILICHILL, č. 1/2005, Praha, Oskar Mobil, a.s., str. 21)

¹⁴ Vůbec je zajímavé, s jakou bohorovností Tito lidé, jejichž ideová východiska jsou přibližně čtyři sta let stará, zesměšňují tradici, již se velké mozky lidstva věnovaly čtyři tisíciletí.

¹⁵ Opravdu v uvozovkách. Skutečná vědeckost, která rovněž užívá dál zmíněných postupů, si je vědoma svého omezení, ale také síly a tradice, z níž sama vychází, a která si tedy může dovolit být mnohem tolerantnější a přijímat myšlení co nejsvobodněji.

¹⁶ Pravda, možná ještě častěji je za takovou považována laika.

¹⁷ To je samozřejmě protimluv. Řekněme na platnost jen v jistém konkrétním kontextu.

¹⁸ Ve smyslu svých vlastních sebedefinic.

¹⁹ Už je tu zase.

²⁰ Záleží samozřejmě na definici pojmu věda. Podle některých definic o vědy samozřejmě nejde. Má-li věda být systémem platného poznání, pak vědami jsou.

²¹ Matematika není věda, ale intelektuální strategická hra či nástroj k přežití.

²² Podle některých filozofů, např. Locka, konečnou ji ně ani nemáme.

²³ Samozřejmě že je to vlastně hraní si se slovy. Konečnou pojmy jsou vztahy a vztahy jsou pojmy. Ale je to hezké, ne?

²⁴ Básně ne, básníci ovšem často.

²⁵ Jedním z takových důvodů mohla být psychologická potřeba bezrozporné představy světa. Ta je ale dnes už samou koexistencí tolika podobných představ tak pobořena, že je téměř nutné přijmout bezrozpornou smrt bezrozpornosti (což je protimluv, který se spirálovitě sám popírá až do nekonečna).

²⁶ Vše zároveň je ke spatření např. v Řeči komunistické moci Petra Fidelia, v Jazyku Třetí říše Victora Klemperera, v Orwellovi a jině.

²⁷ Je ovšem praktické ve škole ověřovat spíše sumu vzdělání, protože zájem se dá těžko známkovat. Současný školský systém je převážně založen na té nejednodušší matematice. Jde to jinak?

²⁸ Vademecum pomocných věd historických, Jinočany, H&H 1994

²⁹ Už jenom vzhledem k samotnému počtu různých historií, či řekněme historických metodologií, jako je historie všedního dne, orální historie, kontrafaktuální historie.

³⁰ A nemá smysl předstírat, že jsem ji v úplnosti obsáhl. Lingvisté světa navrhli a dál a dál vrší téměř nekonečné pohoří poznání, faktů a teorií jazyka – jinak řečeno básní, které jsou leckdy krásné a leckdy moudré. Nikdo toto poznání neobsáhne v úplnosti a já pravděpodobně nejméně ze všech. Přesto se cítím oprávněn mluvit o lingvistice. A ponechávám to bez vysvětlení.

³¹ Jako první dochovaný text zabývající se podstatou jazyka se obvykle uvádí Platónův Kratylus, ale dalo by se myslím prokázat, že v řadě dřívějších náboženských nebo uměleckých textů se jazyk řeší s nemenším úsilím a nehoršími výsledky. Dejme tomu ve staroindických sůtrách učenců, kteří se pokoušeli udržet znalost posvátného sanskrtu, či v Bibli – nevedla snad snaha vyšplhat po věži poznání až do nebes k dekonstruktivistickému zmatení jazyka?

³² Hádka může být o to, jestli je to historie vzestupu, pádu či ani jednoho.

³³ Pravda, možná dokonce tolik, že vychovávat v nich odborníky je obecně nemožné. Snad by stačilo i jen to, různé možnosti si uvědomit a vnímat šíři jejich bohatosti. A předávat povědomí o ní.

³⁴ Kushner, Lawrence: Kniha písmen, Praha, Půdorys 2003, str. 17-18. Mimochoodem, astrologie má také svou vlastní pověst o skryté, chybějící planetě. Ta, jakmile bude objevena, zpřesní všechny přibližné výpočty a zruší všechny pochyby o oprávněnosti astrologie. Za skrytou planetu byl už považován Uran, Neptun i Pluto, hlubší význam skryté planety je ovšem dost pravděpodobně v tom, že zůstává skrytá.

³⁵ Viz např. Krupa, Viktor, Genzor, Jozef: Písma sveta, Obzor, Bratislava 1989 či Kéki, Béla: 5000 let písma, Mladá fronta, Praha 1984

³⁶ Slovo filologie může znít samo o sobě nepřesně, falešně a protimluvně, ale budiž, vzhledem k užu ho použijme, ostatně jazyk bývá moudřejší než jeho uživatelé a vylučovat slova z vlastní řeči se nevyplácí.

³⁷ Viz např. www.pismolijna.cz

³⁸ Souvislosti 3/2004, Praha, Sdružení pro Souvislosti 2004, str. 164

³⁹ Janáček, Leoš: Nápěvky dětské mluvy, Krajské nakladatelství v Ostravě, Ostrava 1959, Doslov, str. 38-9. Celý svazek je vůbec kouzelným důkazem popsané Janáčkovy vášně. O její hloubce si můžeme udělat představu i z beletristického popisu smrti Janáčkovy dcery Olgy: „Janáček běžel do nemocnice, ale doktor mu řekl: To by byla její smrt. „Já nechci umřít! Já chci žít!“ I v největším hoři bral Janáček tužku a črtal nápěvky slov umírající. „Jejda,“ vykřikla žalostně při injekci. I to se ocitlo v notách...“ (Uher, Jindřich: Janáček – román života, Český spisovatel, Praha 1993, str. 200).

⁴⁰ Nic samozřejmě neplatí doslova. Např. M. A. K. Halliday se domnívá, že vztahy mezi jazykovými jevy nemají charakter opozice, ale existuje mezi nimi plynulý přechod, kontinuum. Tím už se ovšem dostáváme do oblasti kapitoly 2.5, k metaforice lingvistiky.

⁴¹ Která vynaložila značné úsilí na to, aby za poddisciplínu lingvistiky považována nebyla :o)

⁴² Termín ukradený z Mezi interpretace Umberta Eca.

⁴³ V některých státech je na semaforu červené STOP a zelené WALK, obecně se semaforey vyskytují v různých variacích.

⁴⁴ Carter, Ronald: Common language: corpus, creativity and cognition, Language and Literature vol. 8(3), SAGE Publications 1999, str. 195–216

⁴⁵ U nás prof. Jiří Kraus a další

⁴⁶ U mrtvého kotěte se estetická působivost kupodivu mění dokonce i při zachování teploty, přičemž pro jazyk platí zákony podobné.

⁴⁷ Černý, Jiří: Dějiny lingvistiky, Olomouc, Votobia 1996, str. 99

⁴⁸ Takto samozřejmě v našem pojetí. Kdokoliv jiný může mít představu jádra a centra obrácenou, případně úplně jinou.

⁴⁹ Problém je samozřejmě vždy v nedostatku nadšenců ochotných pro obor obětovat významnou část života...

⁵⁰ Množení „podvůd“ může být na druhou stranu samozřejmě kontraproduktivní a vést k roztržtosti poznání, k nekomunikaci mezi obory, k fachiocii, k bujení terminologie označující různými jmény totéž, atd. Viz. pozn. č. 33.

⁵¹ Bělohradský, Václav: Epocha samovznecování, Salon Práva, Právo, 13. 1. 2005, Praha, Borgis 2005, str. 1

⁵² Ať už tím myslíme cokoliv.

⁵³ Jakkoliv člověk nedokáže zákonitosti tohoto chování popsat.

⁵⁴ Aby nedošlo k mýlce, tento text se pokouší obhájit teorie chybné, ale nikoliv teorie nezajímavé. Existuje totiž jiný a jaksi horší druh špatné vědy, než jen věda nesprávná. Je jím věda samoúčelná, neinvenční, nic nového (ani užitečné shrnutí) nepřinášející, věda činná bez radosti, bez obětí, bez vášně či bez zaujetí a skrývajících ambiciózní prázdnost za žargon. Jistě, každého inspiruje něco jiného a leckdy i prázdný text může vyprovokovat k velkému duševnímu hnutí či výkonu, ale přeci jen existuje důvod, proč je některá zastaralá a překonaná věda dodnes čtena, známa a obdivována, zatímco jiné, zdánlivě novější, modernější a poučenější texty bývají zapomenuty už v době, kdy jsou psány.

Odborná literatura

Flaubert, G.: Bouvard a Pécuchet, Praha, Mladá fronta 1996

*Bienále +
+ Bienále +
+ Bienále =
= Tribienále
(česká specialita)*

Roku 2005 bylo výtvarné umění v Praze ve znamení bienále. A jak z nadpisu vyplývá, nebylo jen jedno. Obyvatelé i návštěvníci hlavního města měli výjimečnou možnost během letního období shlédnout a seznámit se s aktuálními proudy ve výtvarném umění u nás i ve světě. Ale jak v takové záplavě „umění“ neztratit přehled? Z hlediska systematiky je možné uplatnit časové a geografické hledisko.

Prvním bienále bylo V. Bienále mladého umění *Zvon 2005*. Přehlídka, která má u nás nejdelší tradici, se jako obvykle konala v do-

mě U Kamenného zvonu pod křídly Galerie hlavního města Prahy. Je zaměřena na mladé české výtvarníky, pro které je jednou z mála příležitostí, jak prezentovat své dílo na veřejnosti a ještě navíc v prestižních prostorách. V minulosti na přehlídce vystavovala řada dnes již známých a etablovaných autorů se slibnou budoucností (Černický, Černý, Kintera). Z dlouhodobého pohledu lze říct, že podíl zajímavých autorů a děl rok od roku klesá. Je otázka, zda je to způsobeno nedostatkem talentů s vlastním přístupem k tvorbě nebo neschopností kurátorů tyto talenty objevovat.

PRAGUEBIENNALE2

Druhým je geometricky op-artový obraz přes celou stěnu s oranžovými šestiúhelníky od Šerýcha (nebo Kotíka?). Na výstavě byla celkově dosti patrná záliba kurátora v konceptuálním umění.

Za zmínku přesto stojí přinejmenším dvě díla. Prvním je Mančuškův Nákup židle ve formě algoritmu napsaného fixou průběžně na stěnu schodiště od přízemí až do druhého patra. Je na něm dobře vidět, jak i poměrně banální věc může být komplikovaná. Druhým je geometricky op-artový obraz přes celou stěnu s oranžovými šestiúhelníky od Šerýcha (nebo Kotíka?). Na výstavě byla celkově dosti patrná záliba kurátora v konceptuálním umění.

Druhým bienále bylo *Praguebiennale 2*, které se v mezinárodním obsazení konalo v Karlíně. Pokud si odmyslíme jeho poně-

kud konfrontační styl ve vztahu k bienále Národní galerie, lze ho hodnotit velmi pozitivně. Vedle samostatných sekcí čínského, latinskoamerického nebo polského umění se česká část určitě neztratila. Kurátorovi Jiřímu Davidovi se podařilo shromáždit zajímavá a kvalitní díla od významných umělců mladé a střední generace. Vystavovali zde Merta, Diviš, Černý, Kintera, Bromová, Hlavina, Kamera Scura a další. Navíc se prezentovali i čeští emigranti, malíři Kunc a Knap, ovšem mimo českou část. Zvláštní prostor byl věnován umělcům op-artu, kde však velikost jmen nezřídka

zastiňovala kvalitu děl. Za zmínku stojí zejména obraz barevných bodů od Damiena Hersta, s jehož díly se v Česku jen tak nesetkáme. Co však bylo určitě na celé výstavě nejzajímavější, byl prostor zvolený pro expozici. Opuštěná karlínská tovární hala se svými špinavými, plesnivými stěnami a místy opadanou omítkou představovala ve své velikosti svébytné umělecké dílo, na kterém se nevědomky podílely stovky bezejmenných dělníků společně s počasím a časem. Ticho a velikost prostoru evokovaly pocit zvláštní sakrální stavby zaniklého kultu.

Posledním bienále bylo *International Biennale of Contemporary Art* Národní galerie v Praze. Výstava byla rozdělena do tří objektů: paláce Kinských, kláštera sv. Anežky České a Veletržního paláce, kde byla umístěna většina děl. Vzhledem ke zvláštnímu rozpočtu si Národní galerie mohla takový rozsah dovolit a děl bylo opravdu víc než dost. Ale jak se říká, peníze nejsou všechno a čeho je moc, toho je příliš. Zřejmě ve snaze zaplnit všechny prostory a bez nutnosti šetřit každou korunu na svozu děl, se na bienále dostala řada průměrných věcí. Příště by neškodilo víc kritického pohledu a možná omezení expozice na jedno místo, kde by se divák mohl více soustředit. Pokud lze celkově bienále v Národní galerii hodnotit jako lepší průměr, tak jeho česká část dopadla tragicky. Zřejmě ve snaze vyhnout se autorům vystavujícím v Karlíně se v Národní galerii prezentovali pouze tři až čtyři zajímaví autoři a zbytek byl opravdu slabý. Nemenším zklamáním byly informační materiály a internetová prezentace bienále.

Konkurence a neschopnost komunikace mezi některými kurátory způsobily, že počet bienále v Praze roste. Kvalita roste už méně, ale třeba se to poddá. Bude zajímavé dále sledovat, jak se bude situace vyvíjet v příštích letech, protože jedna bienále skončila a na dalších se začíná pracovat. Z letošního ročníku však lze vyvodit několik zajímavých závěrů: konkurence neškodí, ale spíše pomáhá, volba zajímavého netradičního prostředí se může vyplatit a omezený rozpočet někdy může pomoci v tom, že se na výstavu nedovezou průměrná díla.

Petr Jiška

Výstřížková služba Jakuba Šofara

Tak tohle já můžu. Staré účty, doklady, legitimace, faktury – obecně tiskopisy. Starožitný merkantil dokazující, kam ta naše civilizace směřuje. Kam směřuje? Do řiti! Někdo tomu říká černá díra. A různé jinak, ale výsledek je stejný.

Proč tak zhurta hudrám a vykřikuji na základě účtu za klempířskou práci zemězrádná hesla? Protože svět ztratil smysl pro detail. Čím máme větší možnosti a schopnosti detail zachytit, popsat, prozkoumat, přiblížit a srovnat, tím více ho přehlízíme, nezajímá nás jako nějaký dotěrný hmyz. Nehodí se do toho celostního systému. Hledají se trendy, převládající prvky, matematické statistické vyhmatavací číselná opodstatnění obecností, protože tisíc je více než deset a protože čas jsou peníze. Protože detaily se domluví až pak, na ty je čas. Do detailů se věci probírají někdy jindy. (Někde ve virtuálním prostoru je plná sluj těchto „někdy jindy“, je jich tam tolik, že už mají svoje komise, výbory a zemské uspořádání.)

V klidu si prohlédněte ten dokument. Papír nemá klasický áčkový formát, vlevo nahoře reklama na plechovou vanu s koupajícím se, jež byla vyznamenána v Praze, v Brně i v Kroměříži, ceny za „ryny“ a „vynkly“ jsou vysvětleny a vyvedeny poctivým klempířským písmem. Ceny nejmírnější.

Za zakázku mně laskavě udělnou uctivě děkuji a sloužím Vám násl. účtem, jehož obnos mně račte laskavě k dobru uznati. Jsem ku dalším ct. rozkazům Vaším v účtě...

Jakub Šofar

Nekorektní

Jiří T. Král

Glosátora stále častěji překvapují Britské listy (www.blisty.cz), které zřejmě neotisknou jen to, co nejde konvertovat do html (autorem tohoto výroku bohužel není sám glosátor, ale Petr Kukul z <http://stolzova.aktualne.cz>). Nedávno například otiskly článek Petra Schnura, nazvaný *11. září 2001 – jeden velký otazník*. Ten by místo do novin měl patřit spíše do chorobopisu svého autora. Jen ve stručnosti: útoky na Dvojčata nespáchala al-Kajda, jsou za nimi zřejmě americké kruhy. Nikdo z arabských teroristů se nemohl tak dokonale naučit řídit letadlo, do Pentagonu nenarazil Boeing, ale něco jiného atd. Slátanina naznačující spiknutí Bushovy administrativy by glosátorovi nestála za zmínku, pokud by nevyšla na silně levicovém webu a pokud by na stránkách ultrapravicového Národního odporu (www.odpor.info) nenašel příspěvek nazvaný *Skutečná konspirační teorie – Paranoidní fantazie o 11. září 2001*. A ejhle: útoky na Dvojčata nespáchala al-Kajda, ale jsou za nimi zřejmě americké kruhy, nikdo z arabských teroristů se nemohl tak dokonale naučit řídit letadlo, do Pentagonu nenarazil Boeing, ale něco jiného atd. Slovník hrubší, argumenty prostší, vyznění podobné. Celé to připomíná jednu scénu z Toolovy knihy *Spolčení hlupců*, kde hlavnímu hrdinovi píše potřeštěná přítelkyně o tom, že poznala angažovaného pokrokového folkového zpěváka („*Dal mi taky báječnou brožuru, která podrobně dokazuje, jak se papež snaží nashromáždit nukleární arzenál; skutečně mi otevřela oči.*“),

ale později se dozvěděla, že je to reakční baptista z Alabamy („*Nahlédla jsem ještě jednou do brožury, kterou mi dal, a zjistila, že ji vydal Ku-klux-klan. (...) Tuhle brožuru, třebaže tak provokativní, sepsali nepraví lidé.*“).

Glosátor by rád navrhl některému nakladatelství, aby vydalo doplněnou verzi románu Orwellova románu 1984, neb podle jeho mínění není šťastné, že intelektuálové vnímají Velkého bratra negativně. V reality show *Big Brother* přeci jde o sice přísného, ale spravedlivého strejdu s nevinnou zálibou ve voyeurismu. Snad i jisté nejasné poznámky na kraji Orwellova rukopisu vydavatele přimějí k tomu, aby tento slavný román vydali s opraveným závěrem: „*Vzhlédl k té obrovské tváři. Čtyřicet let mu trvalo, než pochopil, jaký úsměv se skrývá pod černým knírem. Jaké kruté a zbytečné nedorozumění! Jak sveřepě a tvrdohlavě prchal před laskavou náručí! Dvě slzy, nasáklé ginem, mu stékaly ke kořeni nosu. Ale to bylo v pořádku, všechno bylo v pořádku, boj skončil. Zvítězil sám nad sebou. Miloval Velkého bratra. Vše skončilo i pro televizní štáb, zbývalo jen vyplatit Smithovi vyhranou odměnu, oslavit velkou sledovanost pořadu a připravit studio na další show, v níž půjde o zplynování vybraného národa.*“

Ostatně glosátor doufá, že se v žánru reality show dočkáme dalších a dalších inovací, neb sledovat tlachání mladých lidí s mírně ochablou inteligencí, kteří si ve volných chvílích přivydělávají v pornoprůmyslu, je zábavné asi tak týden, zvláště nemají-li se ke kloudnému sexuálnímu využití, neb to zadarmo zřejmě dělat neumí. Potěšen je přístupem nizozemské televize, která má začít vysílat pořad *Sputten & Slikken* (překládáno buď jako *Dejte si injekci a spolkněte to* nebo *Ejakulujte a spolkněte to*). Hlavní moderátor Filemon Wesselink bude před kamerami brát kokain, LSD nebo heroin v pilulkách. Přitom ho klidně může sledovat jeho matka, neboť se vše bude odehrávat v jeho bytě. Rovněž bude mít pohlavní styk. V ložnici mimo jiné vyzkouší, jestli je lepší orální sex se ženou či mužem. Jeho moderátorská kolegyně Ties van Westingová mezitím bude vyslýchat pozvané hosty, jaké drogy vyzkoušeli a jaké sexuální praktiky jsou jim nejbližší. Nechceme diváky

zápisník

šokovat, ale informovat, uvedl producent pořadu Sjoerd van den Broek: „*Chceme prostě jasně vysvětlit, co to s vámi všechno dělá.*“ Glosátor si ovšem myslí, že televize by ve zprostředkování reality měly jít ještě dále. Svou show by například mohly mít i patologové, kteří by před televizními kamerami ukazovali, jak se správně pitvá, jaké nástroje je nejlepší použít při vyjímání mozku, jak oddělit maso od kosti a podobně. Pro zpestření by jeden z patologů mohl být nekrofil a jiný by mohl mít nelegální kulinární návyky. Mediální hvězdou by se zřejmě stal jeden z lidí, kteří prováděli pitvu obětí orlických vrahů, jež byly důkladně omotané pletivem a narvané do sudů. Ten, který pro štáb televize Nova prohlásil něco v tom smyslu, že to byla „*zajímavá práce, taková piplačka*“.

U reality show si glosátor dovolí ještě chvíli setrvat. Oceňuje totiž snahu strany Rovnost šancí zakázat pořad televize Nova Výměna manželék. „*Tento pořad je podle našeho názoru nevyvážený, protože „předmětem“ výměny jsou zde pouze manželky a nikoli manželé, což podtrhuje vnímání nerovného postavení ženy jako takové. Celá koncepce pořadu je z etického hlediska velmi pochybná. Ženu lze sice na jedné straně vyměnit jako kus nábytku, na straně druhé je však pouze ona volána k odpovědnosti za stav domácnosti. V divácích se tak upevňuje tradiční patriarchální stereotyp, že péče o domácnost a s ní související domácí práce jsou především záležitostí ženy, zatímco privilegovaný muž pouze dohlíží na to, jak své*

„povinnosti“ plní, popř. se k její činnosti kriticky vyjadřuje,“ píše se v prohlášení zveřejněném na www.feminismus.cz. Glosátor se domnívá, že Rovnost šancí by také měla protestovat proti chatům zabývajícím se zmíněným pořadem. Podle něj je naprosto nepřipustné, aby ženy hodnotily muže zúčastňující se této reality show jako ňoumy či podpantofláče. Vždyť to přece má být pořad upevňující tradiční patriarchální stereotypy.

Na reality show by se ale asi neměl dívat Vladimír Novotný, neb pravidelný čtenář jeho sloupků na webové stránce časopisu Reflex (www.reflex.cz) může mít oprávněný dojem, že se to negativně odráží na jeho schopnosti reflektovat realitu skutečnou. Glosátor už je zvyklý na jeho naivně obrozenecké nápady, kterak posílit postavení literatury a literátů v našem národě, s potěšením však konstatuje, že Novotný je schopen vždy vymyslet ještě něco bizarnějšího než předtím. Naposledy se ve sloupku *Knížky jako nemocniční charita* opravdu překonal: „*Nemocniční pacienti, jakmile se vykutají z nejhoršího, nemívají zrovna moc na vybranou z kulturních zážitků: nemohou rušit své spolunocležníky na pokoji, a tak hudba se smí linout jedině ze sluchátek, ani pro výtvarné umění nemívají lidé s neduhy valné rozpoložení – a moci se dívat na nějakého Maličkého Bratříčka nebo na nějaké Nevyvolené připadá v úvahu jen výjimečně. Jediné, co zbývá, je knížka, četba. Však k tomu také slušné nemocnice své pacienty vyzývají, aby si kromě toaletních potřeb či noční košile a trepek s se-*

bou vzali také – knihu. Jenže když vám přestane být úplně ouvej, dočtete vlastní knížku, a co pak? (...) A proto tímto prostřednictvím vyzýváme zejména naše komerčně úspěšná nakladatelství: co kdyby právě ona tu a tam pamatovala na nemocniční zařízení vhodným sponzorským, tj. charitativním darem? Nemusí přitom jít ani o exkluzivní publikace, ani o obávanou náročnou četbu: třeba brněnský Petrov by mohl našim špitálům poskytnout kupičku Věweghů, pražské Motto zase balíčky Halin Pawlowských atakdál.“ Glosátor je zkroutěn představou těch tisíců nemocných lidí, kteří si nemohou dovolit koupit si knihu, a nenajde se nikdo, kdo by se obětoval a do nemocnice jim nějakou zanesl. Dovoluje si proto tímto prostřednictvím vyzvat naše spisovatele a básníky: udělejte si čas, chodte za našimi nemocnými, tu jim přečtete pár veršů o smrti, tu úryvek z nové existenciální povídky, tu krátký dialog z divadelní hry o odcizení. Uvidíte, jak rychle se jejich zdravotní stav zlepší.

Ale aby glosátor nebyl stále tak kritický a zformuloval i nějaký pozitivní názor, dovolí si krátké moudro. V poslední době propadl pasiánsu, karetní hře pro osamělce, a ve volných chvílích se v ní snažil dosáhnout úspěchu. Když už se mu ale ani po měsíci intenzivního hraní nepodařilo ani jednou složit karty správně, napadlo ho si je přepočítat. A ejhle: tři chyběly. A tak glosátorovi přišlo, že je to jako se životem: ač se ho snažíte hrát sebevíc naplno, nikdy nevíte, zda vám nějaké karty nechybí.

Výlet

Člověk, který ve dnech, kdy svítí slunce, chodí bez cíle po ulici, si připadá jako Tantalos. Ze všech ročních období má nejraději léto, ale když je nebe čiré a procházejí jím paprsky slunce, vylomí se z obyčejného života a chodí po ulici se svou zoufalou myšlenkou.

S myšlenkou, že snaha udržet se na světě je prohraný boj.

Už dlouho, až co si pamatuje, nikdy nevnímal svět jako krásné tajemství. Život se mu svezl na záda jako břemeno, které nelze unést.

A jiní zatím rostli, prali se, vydělávali.

Člověk, který chodí bez cíle po ulici, si připadá jako odpadlá součástka, která se nahodile pohybuje hodinovým strojkem.

Únava a strach, strach a únava. Štěně, vyrostlé ve tmě levého horního rohu skladiště, vnímá pomocné ruce jen jako pamlsky, které přicházejí a odcházejí, a mezi nimi zůstává hlad.

A někde hluboko pod kůží je pláň, kde na život a na smrt probíhá boj mezi vojskem neforemných tmavých vojáků, kteří se s pomalou hlubokou melodií snaží ve své tekuté hmotě utopit roj průzračných štíhlých postav, bzučících rychlou rytmickou píseň.

Strunami páteře prolézá salamandr a napíná je do podivné nehybné křeče.

Naděje říká, že rok co rok popoleze o centimetr výš.

Kdyby to bylo jisté, byla by naděje, že jednou vyleze až nahoru a prožere úhelný kámen konstrukce, která z obyčejného chlapce dělá člověka, který chodí bez cíle a bez radosti po ulici.

Dva dělníci po straně ulice kopou jámu. Na vrchu je drobný poprašek písku.

„Písek,“ pomyslí si člověk, který chodí bez cíle po ulici. „Pláž.

Zrníčko.

Hmat.
Slunce.
Bezpečí.
Klid.
Setmí se.
Vlezu do vody, abych se umyl.
Ručník hladí.
Hraju si v zahradě.
Po nebi letí zvuk letadla.
Oheň praská.“

Poslední vzpomínka duši bloudícího na okamžik rozbije na střípky.

Uplynulo pět vteřin. Dva dělníci po straně ulice kopou jámu.
„Cestáři,“ pomyslí si člověk, který chodí bez cíle po ulici.
Ve svazech mu zatrne příjemným pocitem, který zná z tělocvičny.
Tam, když je majetný, zajde, když chodí bez cíle po ulici.
Představí si sám sebe, stojícího v jámě s pískem. Pot, který teče do jámy.
Kope a odpočívá, svačí, pije pivo z láhve.
Po směně se zvednou a jdou s kamarády na pivo.
Mluví se o hloupostech, ale on je za hloupé nemá.
Doma je žena, která uvařila večeři.
Guláš s cibulí, paprikou a velkou porcí rýže.

Uplynulo dalších sedm vteřin. Člověk, který chodí bez cíle po ulici, pocítí slabost.

Zamžourá očima a vidí místo čirého modrého nebe obzor, pokrytý pulzujícími ornamenty.

Ví, co to znamená, a snaží se sebrat všechny síly k přesné otázce.

Ornamenty mezitím mění svůj tvar od hranatých ke stále kulatějším.

Hudba zní tak, jak zněly zvětšující se kouzelné kameny ve starém pohádkovém seriálu. Majestátně. Strašidelně.

Chodec odesílá svou otázku, aniž ji vyřkne nahlas.

Jeho rukou a nohou se chopí automatická síla a začne je samovolně vést.

Levá ruka se mění v signalizační znamení.

Palec začne hrát na ukazováček jako na klapku klavíru nejdříve na jednu dobu,
s prostředníkem pak na dvě, s prsteníkem na tři,
s malíčkem na čtyři a z prstů hudebně nevzdělaného těla prýští do uší hudba.

Lidé mají občas pocit, že je nohy – když jim dají svobodu – občas samy vedou.

Člověk teď ale cítí něco jiného. Ne sice cíl, ale cosi jako dálkový ovladač ve svých rukou. Nezná cestu, ale zná program, který jí přísluší. Zadání nemá mnoho veličin.

Proč?, Co s tím? a požadavek, aby jeho kroky vedl někdo z armády průzračných.

Opravdové neštěstí přichází, když je do služby povolán někdo z tmavých.

Pocit ovladače v rukou uklidňuje. Zděšení z nenormálního stavu, když se na nebi objeví ornamenty a ozve se hudba, povolí, když nohy zajdou do jedné ze zasutých uliček rodného města.

Proč? opakuje svoji otázku.

Myslí na svůj základní životní postoj, který nebyl zvolen vědomě – že nemá cenu se snažit, soutěžit. Tam leží náhrobní kámen jeho nevolnosti.

Se započatou myšlenkou se mu zvláštním způsobem pohne jazyk a ornament, který se zmnoží na obloze, na obloze vypadá tentokrát jako kruh, jímž v řadě za sebou lezou čtyři salamandři. Potom si vzpomene na první živý sen.

Na židli v pozici krále seděl jeho bývalý šéf a promítal na plátno film.

Z venkovského domku se ozývá kýhání hus. Vybíhá z něj chlapec s futrálem od houslí. Odhazuje ho za plot a běží si hrát s kamarády.

Na ulici se zapomene rozhlédnout a nákladní auto mu přetíná život.

Šéf si charakteristicky zamne ukazováček s palcem a přimhouří oko.

Zlověstnost jeho šklebu se přidává k typickému strachu, který z něho člověk má.

„Jen nedělat to, co mám.“

„Co bych tak ještě moh udělat za lumpárnu?“

A znovu si zamne prsty.

Prsty, hrající na jednu dobu, se v tu chvíli člověku zkříví do přesně stejného posunku – který v bdělém stavu nedokáže ani napodobit.

Na plátně se objeví jiný film.

Skupina indiánů, podobných postavám z filmu Jeana Effela Stvoření světa, vylézá ze stanů

Zpívají: „Ženu mám, stan mám, jídlo mám, co bych tak ještě moh?“

Šéf s přimhouřeným okem ještě vyplázne jazyk z koutku úst a jeho tvář se zkříví do podoby jednoho z dáblů z Eiffelova filmu. Vyplazenému jazyku narostou nohy a stává se salamandrem.

Člověku se znovu pohne jazyk v ústech a prsty se zamnou posměšným posunkem.

Chůze vypadá jako okružní prohlídka. Hlava se pohybuje tam, kam se mají oči dívat. Pohlédnou vpravo, na vrata domu, ze kterého se ozve skřehotavý hlas holčičky: „Vzpomínáš?“

Člověk cítí, že za těmi vraty v tuto chvíli žádná holčička není.

Za vraty, tak jako ve filmu, zakýhají husy.

Ruka udělá pohyb, jako by něco házela přes plot.

Frekvence pohybu nohou se zrychlí, ulice je krátká a končí na předměstské silnici.

Hlava se rychle otočí doprava. Tam projíždí modré nákladní auto.

Přejde silnici. Před ním stojí rodný dům národního hrdiny, který se dobrovolně zabil, aby vyburcoval národ z letargie.

Visí na něm pamětní deska a uvnitř se povalují zaprášené spadlé trámy.

Jde ulicí a hlava se otáčí k různým domům, které se mu zdají povědomé.

Náhle hlava pohlédne na zem, na které je nakreslený dětský panák.

Zkusí si ho skočit, ale nebaví ho to právě tak, jak ho to nebavilo kdysi.

Druhý panák je delší a končí hlavou s šaškovskou čepicí.

Člověk si vzpomíná na záclony s šaškem a na svoji celoživotní touhu stát se klaunem.

Ulice vede na násep trati, která vede k nakládací rampě.

Za domem s rampou jsou závory, které se právě začínají spouštět s táhlým vrzavým zvukem.

Ten zvuk zná ze snu!

V obrovské místnosti beze stěn se s tímto zvukem se stropu spustilo velké promítací plátno, na kterém se objevil děj zvláštního filmu. Tmavý pokoj s krbem a čtverečkovým kobercem uprostřed. V jeho rohu sedí na židli muž s červenou tváří a před ním bliká modrá světélkující obrazovka. Člověku se zdá, že ten film zná, bože, to je přece klasický film – jak jen se jmenoval. Třeše se strachem.

„Neboj se, to je jen film. Jenom film,“ říká muž s červenou tváří. „Kéž bych si to mohl užít ještě jednou,“ vydechuje ohromeně svým nádherným hlasem.

Člověk si rovná myšlenky. Před chvílí viděl celý svůj život, i všechny ostatní. Přál si to. Chtěl pochopit, proč byl tento strašlivý svět stvořen. Byla to podívaná, která bolela.

Oddechne si.

„Tak to byl jen film? Jenom film?“ ptá se s úlevou.

„Ano. A ten film jsi prožíval jen ty. Kéž bych si to mohl užít ještě jednou.“

Takže – všechno, co kdy viděl, co se naučil, co existovalo, viděl jen on? Byl to film, ve kterém on měl jedinou roli – prožít ho?

„Ano.“

Uvědomil si, že muž s červenou tváří film vymyslel. Chtěl si to užít ještě jednou.

„Přikryj se. Na ničem nezáleží, jen na teple,“ říká láskyplně.

Smršť myšlenek:

Jsmo tedy jen dva a jen on je – mě si vymyslel.

Kromě nás nikdy nikdo nežil, všechno to byl jen film, který jsem viděl svýma očima, které mi sloužily jako promítačka.

Je tedy milý – vždyť se mnou hraje hru na svět, jak jsem ho znal. Teplo – chlad, nahoře – dole, sladké – kyselé.

Nic z toho neexistuje. Známe to jen my dva.

Vlastně – znali jsme.

„A co bude teď?“ ptá se člověk, který se právě na stvořitele trochu rozzlobil.

Napadlo ho totiž, že všechno utrpení světa mu sloužilo jen k tomu, aby si ho užil ještě jednou.

„Teď bude konec.“

Člověka zachvátil strašlivý strach z konce.

Usilovně přemýšlí, jak to udělat, aby Nic nenastalo.

Pak ho napadlo, že si stvořitel možná pustí film ještě jednou.

Ta myšlenka ho uklidní jen na pár okamžiků – dokud ji nedomyslí do konce.

Když si stvořitel pustí film ještě jednou, bude ho on, jako hlavní hrdina, muset projít znovu od začátku. Od prvoka, salamandra, přes zvířata, která se navzájem požírají, bude muset projít mnoho životů, kde bude vraždit a pak za to pykat, bude to jediná bolest, jen bolest...

Cítí ale, že není zbylí a že rozhodnutí mezi nicotou a opakovanou bolestí je na něm.

Viděl ten film tisíckrát.

Až zvedne hlavu a pohlédne na stvořitele, bude muset vyřknout ortel.

Člověk cítil, že nahnatal kořen svojí nevolnosti.

V krbu zapraskalo dřevo.

Za plotem zakýhaly husy.

A pak znovu.
A pak znovu.
Potom zaskřípalo plátno.

Ten zvuk nepatřil plátnu, ale nádražním závorám!

Nechal k nim přijet chlapce na kole, za kterým kráčel muž v zelených trampských šatech s hnědým kloboukem a černým knírem. Byli tady, a přece nebyli!

Byli tu o dvacet let dřív a chlapec na kole byl on sám.

Chlapec se rozhlédl po trati na obě strany.

Nic nejelo, bylo ticho.

Chlapec věděl, že závory se díky vadnému mechanismu často spouští samy od sebe.

Z pravé strany, kde byla zatáčka, neslyšel žádný zvuk.

Rozjel se na přejezd.

Trampova ruka se vymrštila, chytila nosič jedoucím kola a strhla je zpátky.

Ve chvíli, kdy chlapec padal z kola na chodník, se přes závory přehnal těžký vlak s cisternami chemikálií...

Znovu ten vlak vidí.

„Šance,“ zaznělo člověku z úst.

Zvuk závor se ozve ještě jednou, když se zvedají.

V pocitu člověka, který jde po ulici v tomto stavu živého snu, je nejen pocit loutky, ale i pocit kulisy. Zatímco on se pohybuje a pomyslným ovladačem, kterým volí přání, ovlivňuje svoji trajektorii, všechno kolem jako by se pohybovalo zcela mechanicky, mělo své místo a milionkrát projetou ověřenou dráhu.

Domy i lesy na obzoru by se daly kdykoli sundat jako kulisy.

Pocítil to nejvíc, když překročil trať směrem k nádraží, které stálo před ním. Bylo to obrovské ošumtělé nádraží ze starého Rakouska s dřevěnými trámy zapuštěnými do zdiva.

Svět mu přišel jako počítač, nabízející neuvěřitelné množství možností.

Stačilo ukázat ke kterékoliv kulise, využít ji a dojít na další místo, kde jsou další možnosti.

V nádražní restauraci seděl muž, který jedl knedlíky se zelím a kuře – jeho nejoblíbenější jídlo – a zapíjel ho pivem. Pak přišla skupina chlapců, zapnula televizor a začala se dívat na fotbalový zápas.

Tuto možnost odmítl.

V krátké chvíli se nádraží zaplnilo čtyřmi vlaky, které se měly rozjet do čtyř směrů.

Vzpomněl si na stvořitele a na nutnost svého rozhodnutí a znovu pocítil nevolnost, která mu spoutávala život.

„Šance. Dostal jsi šanci.“

Pochopil, že lidé kolem nejdou po předem určených drahách, ale procházejí počítačovými možnostmi beze strachu.

Několik kroků před ním stál o dvacet let mladší chlapec, kterému před chvílí zachránili život, opíral se o kolejnici zapuštěnou do země a díval se na vlaky, které jeden po druhém odjížděly.

Na cestě každého z nich byla bolest a čas zastavit nešlo.

Člověk šlápl na místo, kde chlapec stál, a v tu chvíli ho měl v sobě.

Ve stejnou chvíli se roztrhaly mraky, zaskvítilo slunce a zvedl se lehký vítr, který přinášel do chřípí prach.

Ruka, která se pohybovala do rytmu, se přestala pohybovat.

Člověk si sedl na lavičku, sepal ruce a rozhlížel se.

Pocit, který měl, se dá těžko popsat. Je to pocit, že když se zakloníte dozadu, ve předu se něco změní, a když se skloníte, změní se něco za zády. A že se příštímu pohybu nedá zabránit.

Nevolnost a strach na chvíli odešly.

Na černé kolejnici zapuštěné do země byl namalovaný malý bílý křížek...

Pohádka svět

Vypadá tak mile.

Je oblečený v černém a spí.

Autobus zakotvuje na konečné.

Zacloumám mu spící nohou a jeho tvář se ve spánku rozzáří.

„Už musíme jít,“ říkám tak jemně, jak jen umím.

V tu chvíli pocítím něco neobyčejného: radost ze sebe sama.

Hlas, který ze mě vychází je silný a čistý jako žlutý zimní čaj

a mléko s medem.

Pán otevírá oči.

Cítím úlevu.

Mám se rád...

„Vypadni“, zařve řidič. „Ven dobytku vožralá. Hajzle!“

Strčí pána do ramene a vystrčí ho ven do mé náruče.

Pán je naprosto střízlivý a mžourá udiveně, jako morčátko

vyhozené z pelíšku.

Pak vezme na vědomí mé ruce, které ho drží, a usměje se.

Jdeme s pánem v černém po trávě do sídliště.

„To byl pan autobusák jak ze strašidelné pohádky,“ říkám a myslím si, že kdybych se mohl dát ze srdce, usmíval by se i ten unavený šofér.

Pak se stane něco zvláštního.

Rty nás obou se pohnou a řekneme stejná dvě slova.

Básníci 1 – Domáci

Kateřina Komorádová

Závist

Krajinou beze slov

Vlasy si máčela ve světle
pouličních lamp
a tmu,
co tiše pršela ze stromů,
chytala do dlaní, aby
v ní
pak omyla své řasy, na kterých
zůstávaly úlomky mrtvých
hvězd.

Po střeších spících domů plazily
se zlaté prsty
novoluní,
když stíny slepých
koní,
co válely se na hladině řeky,
ztratily se v mlze, která
drze vtírala se do duše – do krajiny
beze slov.

Na zem z nich padaj
poslední zbytky sněhu
rozteklyho jak její stud, co
z ní vytekl za zvuku nočních
serenád.

Závidí stromům jejich
slepou něhu,
se kterou strkaj své zmrzlý
prsty do šedivý mlhy, co
obcuje se spící vůní
zašlých kolonád.

Nad polárním kruhem

Do nočního nebe vyrývá svou
modlitbu
za rovnoměrnost světských vah
– trpělivost posiluje víra,
víru zase jeho tvář;
do tuniky z červánků se
snaží zakrýt nahotu a
s hvězdami za nehty převrhla
poloprázdný kalamář.

Inkoust všedních dnů vylil se jí
do klína, který často vzpomíná
na bílé dlaně z jejích snů,
a s bříšky prstů
od inkoustu
kreslí mu na čelo
polární zář.

Detaily

Když detailům
odpovídá
svým táhlým skřekem šedá
Realita,
kdo ti z tváře setře
slzy?

Neplač, malá ... Ještě
je moc brzy
vzdávat prohře hold!
Začalas na detailech a
na nich taky
skončíš –
pořád ještě věříš,
že cizí fotka v obálce
je zase jenom náhoda?

Měsíční

Půl světla a
půl tmy – jako když na papír
cákneš
tuší.

Tak to jsme asi
my – se štítem před sebou
a stopou krve
v duši.

Z měsíčního moře
tryská bílá zář
a tiše, jak to umí
snad jen
Smrt,
hladí naši tvář.

Modlitba pro Großglockner

Oslovuji Tebe
a slepnu žářem svatozáře ranních
mlh, co ve svém plodném
klíně
trochu tiše, trochu líně
houpou stále spící vrcholky.

Prosím Tebe
a skrz tmavé hledí
tápu po Tvých obrysech, co
z rána ztrácely
se v mlze, když chladem
svého dechu jsi budil
první
poštolky, co
lhostejně, a přece
drze
vlétly do Tvé náruče.

Věřím v Tebe
a svou duši odevzdám jen bílé
řece,
co jak jehla s nití osudu
tak ladně, křehce,
bez studu
sešívá rány na Tvém
mrtvém těle.

Do rozeklaných skal šeptám smělou
modlitbu,
když stín Tvého dechu tančí mi
po bílém
čele
tango slepých balerín.

19. 7. 2005

Nepočítej do tří...

...jeden bude chybět;

ciferník se zrovna nudou
kousal do prstů a
ráno barvilo si
řasy,
když složil se mi do
klína a horkým dechem rozvířil
mé vlasy, co
ho pošimraly na nose.

V očích potažených šedou
clonou
marně hledám náznak mléčné
čokolády a sebemenší jiskru
naděje, co prý umírá poslední –
a přece zhasla.

Tiše a bez ptaní, prostě
jen tak.

Vlnění

Z cigarety odpadla jen další
mrtvá minuta, do které
se jí nacpal celý svět,
a po zádech jí stékal šedý
dým, když
Čas se zaplet' do sítí.

Letokruhy prázdných dnů
rozvlnil jen
stín
neznámé tváře, co
bez studu, bez svatozáře
hleděla jí do očí a
z prstů sklepávala
vůni hořké
kávy,
která zalezla mu pod
nehty spolu
s jedem jejích otázek.

Pohledy se propadly v
sinusoidě odpovědí, co
jak had se kroutila
prostorem a v nedopitém
víně
ospale a líně
hledala utopený
Čas;

sedává tam dnes a
denně a proud šedého
dýmu hledá skrytě zas.

Z literárního archivu

ČÍSLO 8, 1. SRPNA 1911, ROČ. XI.

Není nic staršího než včerejší noviny. Tuhle otřepanou frází se pokoušíme v této rubrice trochu rozrušit. Třeba i ve stoletých novinách a časopisech najdeme něco živého. Sáhli jsme tedy po Vydrových besedách. Vlastně to byl firemní časopis, jaký dnes mají velké korporace. Vydra – obchod poživatinami! Vydrova káva – chutná skvěle! A Vydra ke všemu tomu ještě přidal měsíčník plný hádanek, povídek, říkadel, anekdot, právního, lékařského i chemického rádce, listárnu, dětský koutek a tabuli cti, kam vyvěšoval jména svých mecenášů a podporovatelů. Bylo to, jako by dnes třeba Albert vydával časopis, kde by nepropagoval své zboží, ale k příjemnému nákupu by vám ještě přidal kvíz a povídku od Petra Šabacha nebo Magdaleny Wagnerové. Nepřidá.

Zase to jednou zbylo tedy na nás. A aby bylo jasno, že reklama nebyla před sto lety o nic slabší, než je dnes, vybrali jsme povídku od autora se jménem vsutku mistrovským:

Vyssavač prachu

Humoreska

Holofernes Kotě

Blížil se svátek mé ženy. Doby, kdy jsem jí kupoval brože, prsteny, náramky, dávno již minuly. Jen praktické dárky, klobouky, rukavice, rukávnicky a podobné žádány a přijímány. Loni koupil jsem ženě patentní cihličku a ždímačku k stroji pracímu, jež tvořil dárek předloňský. Před třemi lety pořídil jsem linoleum do dětského pokoje (zpuchřela nám pod výtečnou krytinou tou podlaha), před čtyřmi lety nové židle do jídelny atd. atd.

Letos ne a ne dostat nějakou kloudnou myšlenku. Až jednoho dne zaklepe někdo na dvěře mé kanceláře a vejde švihák s monoklem. Vstanu uctivě, sehnou se devotně, nemysle nic jinak, než že mám před sebou nového našeho komisaře barona Taknějak.

Mé jméno Novák, cestující firmy Kadlátko a syn.

Aby tě!

Prosím rače dovoliti – jeden prospekt – výroba nejepochálnějšího vynálezu poslední doby, vyssavače prachu Regeneratoru, česky obnovitele – bez klepání, bez kartáčování – vyssává prach z koberců – odevšad – čistě – důkladně, ničí zároveň moly i vajíčka – pohánka ruční i strojní – nezapáchá – nekazí se – bez hlesu pracuje – tisíce vysvědčení – pro domácnost věc nezbytná.

MLč, sireno!

Ale sirena nemlčela, naopak zdvojnásobila svůj zpěv. Posluha přivlekl stroj, počal točiti klikou – pan Novák vyrval mi pod nohama umolousaný koberec, nasadil strojní násosku a přejížděl zvolna po koberci. Bože, jak krásný, svěží vzorec vystával pod násavcem! To by měla žena radost! Konečně dorazil mne pan Novák na dobro. Popadl mne za mé otcovské srdce. Litoval mých dětí, že při starém způsobu čištění ohrožena je prachem jejich sliznice dýchadel, maloval na zeď souchotiny, s vlekem nejhroznějších příznaků, pozvolné hynutí.

Mé děti, mé ubohé děti! Nikdy jsem tak drahý dar ženě nekoupil. Za 175 korunek. Ale vyjednal jsem to na měsíční splátky. Prosím vás, úředník v deváté třídě s pěti dětmi!

Předvečer svátku ženina stál stroj v bytě. Jen jen svítil novostí. Všem se nám líbil. A hned po ranních gratulacích jsme jej zkusili. Děti točily a já ukazoval triky regenerátora. Spojenými silami vyčistili jsme kobereček před oknem. Vypadal skutečně jako včera koupený.

Počkej mužíčku, zejtra se dám do bytu, slibovala má drahá polovice. Vše musí být do večera jako sklo, uvidíš.

V radostné náladě uplynul svátek. Nazejtří probudil mne kluk. Žena a děti pracovaly s vyssavačem v jídelně, sotva že se nasnídaly. Než jsem odešel, nakoukl jsem k nim. Pot se z nich proudem lil. Celý byt sice do večera vyčištěn nebyl, ale velký koberec pod jídelním stolem byl téměř vyčištěn. Nic nedělá, vyčistí se zejtra docela.

Ale co to? Žena nechce večereti, služka chodí nakřivo, jen děti stále by točily na vyssavači. Konečně přiznala se žena, že jí bolí kříž od sehnutí při cídění koberce, Anda zase, že tak dlouho točila, až se sama stočila.

Druhý den neměly děti školu. Daly se do točení vyssavače. Ovšem nevydrženy, žena, služka a na konec já jsme pomáhali. Do večera vyčištěn byl strop a záclony v jednom okně jídelny. A v bytě bylo oken pět a tři stropy. O kuchyni ani nemluví. Ženu bolelo v týle, Anda byla již na dvě strany pokroucená, děti únavou při večeri usnuly. A své školní lekce neměly ještě hotové. Třetího dne dopoledne vyčiděny vyssavačem záclony druhého okna. Po obědě si žena ulehla. Měla povleklý jazyk a horečku. Lékař řekl, že z přílišné námahy. A zakázal jí sáhnout na vyssavač.

To bylo pěkné nadělení! Pracoval jsem pak večerem s Andou na přístroji sám. Děti pomáhaly. Já ovšem točil, jiný už nemohl. Na večer má nejstarší dcera z měšťanky dostala horečku. Anda mazala si žíly francovkou a dušovala se, že celý svůj život nebyla tak udřená.

Počítal jsem: Za tři dny vycídili jsme kobereček u okna, velký koberec, strop jídelny a tři okna. Zbývá vycídit dvě okna, totiž záclony dvou oken, dva koberce, dva stropy, tři podlahy. Kuchyni nepočítám. Půjde-li čištění dosavadním tempem, budeme s vyčištěním bytu hotovi za 14 dní. Ale jaká pomoc, stroj je už koupen, ruční stroj! A stroj s motorem stojí 465 korun, pane!

Tedy s chutí do toho! Vzal jsme si z kanceláře na den dovolenou. To by v tom vězel řas! – Pustil jsme se do toho zuřivě. Děti byly doma, také jsem je zapřáhl. Do večera vycídili jsme šťastně druhý koberec a záclony čtvrtého okna. Za to dostal můj kvintán Ferdík horečku. Doktor chodí k nám denně.

Nazejtří prohlásila se Anda k boji neschopnou, k ní přidružila se má druhorozená Vlasta. Ale Vlasta ráda stůně, žába líná. Jen já a desetiletý cvalík Jiří se nepoddáváme, ač mně počíná lupati v kříži.

A podivno, jde nám cídění čím dál pomaleji, ač máme v tom již praxi. Na noc chytil mě houser. Stočil jsem se jako Lazar do postele. To aby do toho –! Celá rodina mě plačky obklopila.

Tati – dej to pryč – dej vyssavače pryč!

V duchu jsem počítal. Sto a sedmdesát pět a doktorovi již nyní dvacet korun a ještě snad dvacet a do lékárny deset. Bude-li každé cídění bytu stát padesát korun – nu, má úcta! A dření k tomu za přídavek.

Domlouvali mi všichni a houser přikloval. Čert to vem, co dovolím, aby mrtvý stroj mrzačil živé lidi?

Nejepochálnější vynález nové doby, vyssavač prachu Regenerator stojí nyní na naší půdě. Výtečný, pro domácnost nezbytný stroj. Prodám ho z volné ruky. Za pac!

Připravil

Martin Groman

Svodka Velkého Čtenáře

Tuhle zprávu jsem si přečetl na internetovém portálu idnes.cz a musím s ní hned do Svodky. Turkmenický diktátor Turkmenbaši, jinak Saparmurat Nijazov, prezident, premiér, vrchní velitel armády a šéf jediné povolené strany v jedné osobě, zakázal na koncertech, v televizi a i na svatbách playback, protože „negativně ovlivňuje rozvoj pěveckého a hudebního umění“. Tak vida, že to jde. Turkmenbaši do našich televizí!

Tahle rubrika by měla být o kultuře, především o literatuře, a ona se stává žalobníčkem na používání a zneužívání naší mateřštiny. Ale to je přece taky o literatuře. Román už je mrtev, výsledkem dekonstrukce je sejmutí ornamentu z balustrády naší všednosti a jeho umístění na pitevní stůl amatérských doktorů, kterými jsme my všichni s potřebou vrhat živá slova...

Takže europoslanec Vladimír Železný. Místo elegantního snímání a zase nasazování brýlí jde do svého národa méně vykoumaně, po staru. Napsal si teď vlastní politický program a stal se šéfem Nezávislých demokratů. Všechny přívlastky u slov „demokracie“ nebo „socialismus“ nebo „liberalismus“ nebo „konzervatismus“ znevažují slovo-matku. Nezávislý demokrat může být proto cokoliv. V MF Dnes (13. srpna) capo di tutti těchto demokratů pohovořil. Mezi jiným odpověděl na otázku: Rozhodně jste však dokázal ve stejném roce ovlivnit parlament tak, aby přijal mediální zákon velmi výhodný pro Novu. Ten přitom vznikl v právním oddělení Novy – „Na tom se podíleli třeba i právníci České televize. Ale i to považuju za naprosto standardní, že zákon není tvořen neexpertním způsobem a (a teď čtete dobře) musí vycházet ze zájmů těch, kteří tím zákonem budou regulováni.“ Přeložme si to: *trestní zákon musí vycházet z potřeb zlodějů, vrahů i defraudantů.*

No – to se pak mnohé vysvětluje.

Vždycky, když člověk zaostává, když už nemá sil, když si myslí, že už není schopen dohmátnout na brlení každodenního cíle, tak by si měl občas přechyst nějaký opravdový časopis. Ze života. Kde jsou opravdové pravdy. Mě teď nakopl MJ čili Marketing journal, což jsou informace ze světa marketingu a podpory prodeje. Třeba takový text - Reklama není otřepaná fráze. Stačí sjet očima pouze titulky: 1. Značka by měla mít tvář, 2. Značku je důležité dobře komunikovat, 3. Zaměřte se pouze na jeden cíl. A poslední věta jako jahůdka: Většinou v reklamě nejde o upoutání pozornosti spotřebitele za každou cenu, ale o to, aby zanechala ten správný dojem.

Ale nejvíc mě potěšilo jméno autora, který nám tak vlídně vysvětluje, že jsme úplní pitomci – Jan Kabanos. A to je dobrá značka!

A to pořád, že o prázdninách je okurková sezóna. Letos ani náhodou. Mám na své domovské stránce na kompíku navoleno několik zdrojů zpráv. Občas je letmo zkontroluji a - nemám slov. Někdy chybí i dech.

Tak zrovna dneska (29. 8.) se mi vysypalo z kultury idnes.cz, že na šestém ročníku česko-slovenského Rockfestu v americkém městě Yorkville měl největší úspěch Michal David se svými Poupaty a s Decibely lásky. „*Mladým se na písničkách líbí texty. Dovědí se to, co sami zažívají ve svém životě.*“ No sakra, aby David mladým vykládal zrovna tohleto – jářku, – jářku...

Já vím, už radši mlčím.

1. září vyšel v deníku Metro sloupek k začátku školního roku. Jsem přesvědčen, že potenciál naší mládeže je obrovský a že mladí lidé, právě ti, co se dnes vracejí do škol, dobře vědí, co potřebují a bla bla bla. Kdyby tam byl odkaz na nějaký sjezd KSČ, tak to klidně mohl napsat Gustáv Husák nebo Milouš Jakeš (tehdy vlastně ještě Miloš Jakeš). Tohle zrnění spáchal Přemysl Sobotka, předseda Senátu Parlamentu ČR. Víte někdo, proč musí psát Přemysl takovéhle slohové cvičení?

V tom samém vydání rozhovor s náměstkem primátora hl. města Janem Bürgermeisterem o opravě orloje. Poslední otázka zněla: Uzavření orloje – to bude pro turisty i Pražany zklamání. Odpověď: *Není to příjemná záležitost ani pro nás. Ale návštěvníci metropole a pochopitelně i Pražané získají informaci na letáčkách, které bude mít k dispozici Pražská informační služba, a v nich bude vše objasněno.* To budou mít v Japonsku a v Koreji a v Mexiku a v Kanadě a všude jinde radost. Z těch letáček. No, orloj jsme neviděli, ale máme o tom, proč jsme ho neviděli, letáček.

Jakub Šofar

V MF Dnes (13. srpna) capo di tutti těchto demokratů pohovořil. Mezi jiným odpověděl na otázku: Rozhodně jste však dokázal ve stejném roce ovlivnit parlament tak, aby přijal mediální zákon velmi výhodný pro Novu. Ten přitom vznikl v právním oddělení Novy – „Na tom se podíleli třeba i právníci České televize. Ale i to považuju za naprosto standardní, že zákon není tvořen neexpertním způsobem a (a teď čtete dobře) musí vycházet ze zájmů těch, kteří tím zákonem budou regulováni.“ Přeložme si to: trestní zákon musí vycházet z potřeb zlodějů, vrahů i defraudantů. No – to se pak mnohé vysvětluje.

Strž (velký recenzní prostředek)

Cyklotronické dudy

Porád pokračujeme ve výprodejích firmy *Levné knihy*. Skupina **Menlo Park** (19,-). Nic jsem o nich nenašel. Čtyři chlapíci hrající si vizuálně na countryisty, nejspíše Belgičani, mimo klasické obsazení používají mandolínu, konga, housle atd., někde youngovské, někde caveovské ozvuky, nenajdete konec svého hledání, jen začátky... Neobyčejně zajímavé. Je třeba naslouchat, ale pak neodtrhnete rty více. Jedno z těch mimořádných setkání, ve kterých hraje roli náhoda.

Za další – **Rai-Kum** (příčemž to i má nad sebou dvě tečky – a to neumím na počítači zařídít. Za 29 korun 12 skladeb frankofonních Arabů, hrajících zpopovaný styl rai. Něco podobného uslyšíte, když přijedete do Tunisu, do Mediny, tak tam to jede ze všech amplionů. Ideální pro domácí práce. Nebude to asi extraliga, ale první liga nepochybně. Další varianta, jak spojit Východ se Západem bez pistolek; jen jestli si to uvědomují obě strany.

Za 10 korun třískladbové CD od tříčlenné britské skupiny **Supegrass** z r. 1999. Kapela, která vznikla v r. 1993 v Oxfordu, má blízko k *Buzzcocks* a *Jam* a ty nejdelší kořeny až k britské scéně konce 60. let. Jejich styl se dá nazvat britským alternativním punk-po-

pem, jejich první desky (1995–1997) byly kritikou poměrně příznivě přijaté.

Z piety vůči bigbeatu jsem dále zakoupil za 10 korun kompilaci *Archive* z archivní série skupiny **Magnum** z r. 1997. Je na ní celkem 14 nahrávek kapely, která vznikla v r. 1975 v Birminghamu a patří k tomu velkému houfci hardrockových bandů hrajících víceméně dodnes a dodávajících do hitparád na různá místa tu a tam nějaký hit. Dle kritiků by na tomto CD mělo být to nejlepší, co kapela do světa hudby „vpustila“. Hlavní postavou je Tony Clarkin. Jde to trochu (hodně) mimo mě, ale patří to k všeobecnému bigbeatovému přehledu...

A za 19 korun tamtéž CD *Unlimited Ambient*, na kterém je 16 skladeb. Mimo klasického *Briana Ena*, i třeba skladby *Cordoba* s *Calem*, je tu i italská špička *Nicola Alesini*, je tu *Jon Hasell*, a jsou tu i skladby mladšího *Ena* – *Rogera*. Ten se narodil v r. 1959, od r. 1985 do současnosti vydal cca 15 řadovek, aranžuje, skládá, hraje (skoro na všechno) a zpívá. Spolupracoval třeba i s *Michaelem Brookem* (viz minule *Nusrat Fateh*). Díky němu se mi otevřel svět, o kterém jsem měl minimální povědomost. Zajímavé muziky.

Vyplatí se občas navštívit i klasické obchody. I zde musí občas něco, co se neotočí,

zlevnit. Kousek od sv. Václava jsem ukořistil za pouhých 149 korun 2CD **10 let Globusu aneb Underground v kostce**. Jakýsi revival koncertů na Hrádečku. Kocourovi přišli blahopřát tehdejší i současné „hvězdy“ nezávislé scény a za ty peníze je to neobyčejně příjemně strávený čas. Kromě různých úvodních slov Kocoura, Magora či výkonných umělců si můžete poslechnout 3 kousky od Plexis (první kapela, se kterou Kocour podepsal smlouvu), *Joe Carnation Bandu* (3), *Dášy Vokaté* (4), *Plastic People* (4; včetně křtu), *DG 307* (3), *Svato-pluka Karáska a Pozdraupámbu* (3), *Garage* (3), *Umělé hmoty* (2), *Znouzectnosti* (4) a *The Hever and Vazelína Bandu* (2). Jedničky pro mě absolutně a neodvolatelně – *Umělá hmota* a *Skalákův Hever* (jejich *Kombajněři* a *Tesilová verbež* – to je kánon). Výborné, výtečné, memoriální, podnětné...

Teď na to pěkně navážu – v Bontonlandu upekli zase nějaké slevy – a do nich spadlo i CD **Svato-pluka Karáska Rány zní** (*Blues, Spirituals & ...*), 2000, za 99 korun. Karásek je přesně ten typ, kde charisma uhladí všechny ostatní nedostatky. Tak se z něj stal jakýsi David s harfou, spirituály zpívali i ti největší opilci: *Chci stát ve víře, jak můj děd, / a né jenom hubou, / jak zmocněj se mě věřící, / ihned mě voš-kubou* – byl disidentem i v církvi (a možná i bude dál, i přes, věřím že krátkodobou, politickou odstávkou) a v chápání církve. Na CD je i zajímavý sleeve note vydavatele Karla Havelky (Kocoura) k 15 skladbám, které mapují koncerty od Hrádečku (1977) a Nové Visky (1977), přes emigraci (Rohr a Mnichov 1987, Vídeň 1988) až po „po-revoluční“ (Praha, Plzeň). Zaujaly mě i „aktuální“ písně – Českou zem a Americká vlajka (1990).

Na konec jednu klasickou „odvozeninu“ – **The Heads**. *Mluvící hlavy* Davida Byrneho byly v 80. letech stejně populární jako *King Crimson* a podobné kapely dekádu předtím. Jedna jejich deska („malé

kreatury“) dokonce vyšla oficiálně v Supraphonu před r. 1989 i u nás a bylo dost těch, kteří jeli na jejich koncert do Budapešti. Já je nemiluju, ale mám – je v tom vztahu něco napnutého, každopádně však tolerantního. Ale k relaxaci bych si je nepustil, stejně jako třeba *Doors*. Členové kapely, která vznikla v r. 1985, měli mimo ni mnoho vlastních projektů – *Weymouthová* a *Frantzem* vydali dosud cca 6 desek jako *Tom Tom Club* (už jsem tu o nich kdysi psal), Byrne se zase proslavil v „odbornickém“ světě spoluprací s Brianem Enem (dnes o něm píšu už podruhé) na *My Life in the Bush of Ghosts* (1981), čímž byl dán začátek jedné nové hudební civilizace (já mám to CD hodně rád). Po oficiálním rozchodu *Talking Heads* vydali tři ostatní *hídsové*, tedy *Tina Weymouthová*, *Chris Frantz* a *Jerry Harrison*, v r. 1996 CD *No Talking Just Head*, které si i sami zprodukovali. Ve 12 skladbách hostují další slavná jména té slavné „novovlnné“ éry: *Michael Hutchence*, *Debbie Harry* nebo *Richard Hell*. Od historie se tu sirotci viditelně odšťihávají, i samolepkou na obalu: *This is a new record by The Heads, not Talking Heads*. Na Národní za 180 korun. Blíže třeba na www.talking-heads.net

Jakub Šofar

Je to zázrak, nebo to není zázrak?

Prozaická prvotina Sylvy Fischerové – její povídkový soubor, lapidárně pojmenovaný podle titulu jednoho textu *Zázrak* a vydaný v pražském nakladatelství Torst – se už pár týdnů po vložení na knihkupecké pulty objevila mezi kandidáty na státní cenu za literaturu, a octla se dokonce v užším výběru. Tak tohle u nás v kraji věru nebývá zvykem, aby prvotiny sahaly po takových vysoko visících vavřínech a aby jejich vychvalováním navrhovatelé riskovali, že si tuze uškodí v očích veřejnosti. Jistěže však v případě debutu Fischerové sehrálo svrchovanou roli několik nikoli běžných, zato podstatných okolností. Kráčelo sice o první knížku autorčinu, leč o knihu prozaickou: velké básnické renomé si pisatelka vydobyla již před drahým časem – dokonce už v roce 1986. Právě tehdy vyšla její legendární poetická prvotina *Chvění závodních koní*, sbírka, k jejímž uměleckým kvalitám se básnířka žel v následujících třech knížkách veršů prozatím nepřiblížila. Možná proto teď zkusila něco jiného: prózu.

Zkusila to však teprve nyní, kolem své čtyřicítky, anebo povídky psala odedávna, od určité doby? Začala s nimi v nějakém konkrétním roce? Nevíme, a pokud to někdo zasvěcený ví, ze *Zázraku* to rozhodně nevyčte (ani na záložce nepadne o vzniku titulu ni slůvka): jednotlivé povídky jsou sice zjevně chronologicky seřazeny podle historického času děje, datovány však nejsou, a smíme tudíž pouze odhadovat, zda jsou data staršího, či nikoli. Třebaže tedy v otázce jejich vročení balancujeme na ošemetném laně, můžeme snad přijít s hypotézou, že tato desítky povídek Sylvy Fischerové představuje záměrnou časovou řadu, jejímž prostřednictvím se autorka nejprve vrací do svého mládí a postupně pak od povídky k povídce kvačí až k nejším, tj. velice ne-

dávným časům. Zhruba takhle na nás kniha jako celek působí, není však možné jednoznačně vyloučit ani variantu, že jde třeba o výběr z většího počtu textů, pro oučely knižního vydání v Torstu seřazený právě takto a jinak.

Kdy však byly povídky napsány, zda nedávno, nebo dávno, to pochopitelně trápí v prvé řadě literární historiky a lidi kolem literatury, zatímco pro sečtělé stejně jako nesečtělé čtenáře je směrodatné, že prozaická knížka Sylvy Fischerové je k dispozici, že je tady a teď – a milovníky literatury má především zajímat, jaká tato kniha je, zda je taková či maková. A tak se zřejmě sluší konstatovat ze všeho nejdříve, že autorčin titul *Zázrak* nemá takřikajíc společný, něčím a nějak jednotící styl, a neodehrává se v jedné konstantní žánrové poloze. Tyto texty žánrově kolísají mezi rovinou blížící se dokumentarismu (zejména v promluvách postav a v jejich obecné syžetové gesci) a mezi vysloveně reflexivní, rozjímavou metodou narace.

Pokud ale oba zmíněné vypravěčské postupy v izolované podobě vyznívají dostatečně věrohodně a působivě, všude tam, kde dochází k jejich rozmanitému prolínání (a toho jsme v povídkách svědky nejednou), narážíme na značnou estetickou diskrepanci. Zvlášť v této souvislosti bude nepochybně zapotřebí předeslat, že Fischerová je daleko přesvědčivější ve svém reflexivním způsobu psaní, čili v těch textech, resp. v těch textových pasážích, kde má nejbliž k žánru filosofické prózy. Ať však autorka usiluje o spontánnější, civilnější projev, anebo naopak své podání výrazně intelektualizuje, z tematického hlediska pokaždé jde o vzpomínkový cyklus *sui generis* – a právě z tohoto úhlu pak můžeme při četbě povídkové příběhy této básnířky vnímat nejdůsažněji.

Zejména nad evidentně memoárovým laděním prozaických textů (byť nad laděním nemálo umně a nápaditě vtěleným do podoby klasické povídkářské beletrie) však jen stěží můžeme přehlédnout a pomínout

velice závažný aspekt nebo rozměr tohoto slovesného rozpomínání, a to jeho zřetelnou inspirovanost. Zpravidla jde o inspirovanost nějakým literárním, později filosofickým dílem, neboť na mnoha místech čteme jednu aluzi za druhou. V naprostém souladu se svým pojetím psaní autorka tyto dávnověké nebo i modernější myšlenkové kapacity přímo cituje nebo se na ně odvolává, ať je to například v úvodní próze Aldous Huxley a posléze obzvláště antičtí filosofové. Není to náhodou: Sylva Fischerová studovala na FF UK klasickou filologii a dlouhá léta působí na této vysoké škole v rámci Ústavu řeckých a latinských studií (navíc ještě učí na Literární akademii).

Tento osvědčený postmodernistický postup pochopitelně vtiskuje spisovatelčiným textům výjimečné časoprostorové rozpětí. Zároveň se tak díky zvolenému přístupu deklaruje i její úctyhodná autorská poučenost a obeznamenost, nicméně, jak se zdá, pohřbívá tento moment do jisté míry zabarvuje její povídky do poněkud zvláštního osvětlení – v horším případě směrem k určité odvozenosti, v lepším případě směrem k výrazné návaznosti na danou, známou a „vypsanou“ literární tradici. Neboli na takový způsob nahlížení lidského bytí a množiny jeho projevů, který se v současnosti dá chápat jako poměrně kanonizovaný. Nebezpečí podobného tvůrčího eklekticismu se přitom skrývá v jednotlivých textech jako úskočný a zákeřný had, jehož mimikry jsou spjaty s psychologií tvoření – třebaže, budme co možná objektivní, v celé řadě situací a v celé řadě epizod se Sylvě Fischerové dozajista podařilo najít i svůj vlastní autorský rukopis.

Každý má své gusto, nicméně se snad dá říci, ba dokonce tvrdit, že v předloženém spektru tu dokumentarističtějších, tu filosofičtějších spisovatelčiných povídek jsou pravděpodobně esteticky nejefektivnější ty, v nichž autorka zvolila pomyslnou literární „třetí cestu“ a dospěla (event. inklinovala) k fenomenologickému nazírání světa a člo- věčích osudů, přičemž toto směřování na

jedné straně nechala zaznít v existenciální tónině, na straně druhé spíše jakoby mimo profánní realitu, nikoli v jejím područí. Příkladem takového výtečného fenomenologického vyprávění je povídka Mami ohol si ta prsa, v níž Sylva Fischerová důmyslně prolíná fikční světy imaginární s neimaginárními, hyperreálné s vizionářskými, a přitom pisatelka děj této povídky precizně, jakoby mimochodem, zasazuje do „každodennosti“ našich životů a našeho vědomí skutečnosti. U některých jiných próz by ale možná stačilo, kdyby vyšly pouze časopisecky. (To bychom však museli mít časopis, a nemusí to být za každou cenu literární časopis, ale periodikum, které uveřejňuje prozaické výtvo-ry delší než jen trochu písmenek!)

Je tedy první povídková knížka Sylvy Fischerové řečeným zázrakem, jde o malé zjevení v našem literárním kontextu, které si může najít početnější čtenářské zájemce než obvykle, anebo jde o jednu knihu z řady těch, které jsou přijímány vnějškově vlídně, vnitřně však lhostejně, a stačí malilinký uherský rok, aby se nadobro zapomnělo, že něco takového někdy vyšlo (byť to třeba byl opravdu zázrak!)? Tohle by si netroufla bezchybně stanovit ani Cassandra, natož vždy a znovu nedobrovolně kvalující kritik či recenzent, který jednou nedohlíží přes dvě slova, podruhé přes dva roky. Ponouká nás to vyrukovat na závěr se sentencí typu „nejde o žádný zázrak, ale o dobré dílo či o dobrá díla.“ Také však pro projasnění kritického reflexivního posuzování těchto převážně reflexivních próz můžeme bez váhání citovat, resp. parafrázovat vlastní slova autorčina, podle níž „svědectví svědků je klamné nebo jen nedůvěryhodné“. Což se bezpochyby týká i analogických literárních svědectví o časech, které již zašly. Jenomže co my s tím? Jak se máme nemýlit či naopak mýlit my, kdo stojíme „v západovýchodním větru nazí, holí, vydaní napospas všemu, co přijde“?

Vladimír Novotný

**Ať však
autorka
usiluje
o spontán-
nější,
civilnější
projev,
anebo
naopak
své
podání
výrazně
intelektu-
alizuje,
z tematic-
kého
hlediska
pokaždé
jde
o vzpomín-
kový
cyklus sui
generis –
a právě...**

Zůstane literatura doménou autodidaktů, nebo se ji budeme učit?

Po roce 1989 rozčeřil stojaté literární vody u nás mimo jiné fenomén tvůrčího (kreativního) psaní. Nejdříve se o něm teoretizovalo a kritizovalo, později se objevili první pedagogové a školy, které se do výuky adeptů literárního umění odvážně, někdy i bezhlavě pustily. Jestliže existují katedry a kurzy pro skladatele, výtvarné umělce, filmaře a divadelníky, proč by nemohly být i „mistrovské třídy“ pro začínající a talentované spisovatele? Vždyť přece i literatura nebo právě ona se opírá o léty utvářený a poměrně složitý instrumentář forem, žánrů, podmínek a zákonitostí, které v epice, lyrice a dramatu nepřestávají platit dodnes, respektive mohou být novými literárními generacemi porušovány nebo překonávány. Vzpomínám si, jak mi před časem Arnošt Lustig nadšeně popisoval osobní zkušenosti s kreativním psaním na Washingtonské univerzitě, kde vyučoval tvorbu filmového scénáře a historického válečného románu. Přiznám se, že jsem byl skeptický, když uváděl, jak v seminářích uplatňuje Aristotelovu Poetiku a Platonovy dialogy nebo jak se opírá o Dostojevského deníky a Flaubertovu výjimečnou korespondenci.

Nakladatelství Votobia vydalo první českou příručku kreativního psaní. Její autor František Hrdlička ji opatrně a šikovně pojmenoval Průvodce po literárním řemesle a teprve v podtitulu naznačil, že se jedná o pokus vystihnout „základy tvůrčího psaní“. Hrdlička je k napsání takového průvodce dvojnásobně disponován: jednak je zkušeným pedagogem, navíc proškoleným v psychologii, jednak je sám autorem mnoha knih a textů, většinou psaných se Zdenou Bratršovskou, s níž kdysi spolupracoval na jednom z nejpozoruhodnějších alternativních divadelních experimentů, totiž na tzv. Bílém divadle, kde zřetel výchovný, sebepoznávací i autoterapeutický byl uplatňován v praxi této moderní varianty kočovného divadla bez střechy nad hlavou.

Hrdlička si je dobře vědom toho, že fenomén „literárního řemesla“ nelze vyčlenit před závorku, protože na prvním místě bude vždy invence talentu, schopnost cítit slovo, jazyk a styl a na těchto základech pak zvolna zrát k pravému literárnímu umění. Dávka naivismu a řemeslné neohrabanosti může ledacos napovědět, ale ještě to neznamená, že by se autor neobešel bez tohoto typu erudice a proškolenosti. Autodidakti byli vždy solí umění a vyskytovali se nejen v literatuře – i když tam zřejmě nejčastěji – ale také v malířství (celník Rousseau, Josef Váchal, František Bílek) i v hudebním umění

Hrdličkův výklad literárních forem, žánrů, útvarů je poněkud atypický, podřízený zřejmě pedagogické praxi, kdy je adept jako tabula rasa a kdy se k literatuře nebo přesněji řečeno k psaní dostává spíš z niterného podnětu sdělit druhým bytostem to, čím jeho duše přetéká a co by v případě nesdělitelností a mlčení hrozilo výbuchem nebo katastrofou. Pro zkušeného psychoanalytika Hrdličku jako by proces cesty k literatuře začínal v prostoru svěřování se deníčku, v prostoru málo mimetickém, o to víc subjektivním a terapeutickým. Teprve odtud, od deníkové a motivační práce se Hrdličkův výklad literárního řemesla přesouvá k příběhu, k popisu specifických epického, lyrického a dramatického žánru, a kupodivu až nakonec k tomu, co by mělo být základní, ale co již náleží k umění a řemeslné zručnosti pravých mistrů, totiž k zákonitostem jazyka a stylu.

(John Cage, v jistém smyslu i Liemannův zlonický žák Antonín Dvořák).

Hrdličkův výklad literárních forem, žánrů, útvarů je poněkud atypický, podřízený zřejmě pedagogické praxi, kdy je adept jako tabula rasa a kdy se k literatuře nebo přesněji řečeno k psaní dostává spíš z niterného podnětu sdělit druhým bytostem to, čím jeho duše přetéká a co by v případě nesdělitelností a mlčení hrozilo výbuchem nebo katastrofou. Pro zkušeného psychoanalytika Hrdličku jako by proces cesty k literatuře začínal v prostoru svěřování se deníčku, v prostoru málo mimetickém, o to víc subjektivním a terapeutickým. Teprve odtud, od deníkové a motivační práce se Hrdličkův výklad literárního řemesla přesouvá k příběhu, k popisu specifických epického, lyrického a dramatického žánru, a kupodivu až nakonec k tomu, co by mělo být základní, ale co již náleží k umění a řemeslné zručnosti pravých mistrů, totiž k zákonitostem jazyka a stylu.

Na Hrdličkově příručce si cením i toho, že nejméně dvě třetiny rozsahu knihy zaujímají pečlivě a promyšleně vybrané ukázky z klasických i novodobých děl české a světové literatury, k nimž autor směle přiřadil i ochutnávky z vlastní literární dílny. Výhrady bych měl ke sloganům a k „neonovým“ definicím, které autor publikuje graficky výrazně v rámečku, ale jež jsou až příliš zjednodušující nebo zkratkovité, viz „poznat znamená pochopit“ či „jádem epiky je děj, jádem lyriky je pocit, jádrem dramatu je konflikt“ apod. Také nechápu, proč zde autor přetiskuje „výběr knižních titulů, které formovaly dvacáté století,“ jak ho uvedl americký časopis Logos v roce 1994. Jen namátkou dvacáté století nepochybně utvářel také portugalský Kafka Fernando Pessoa, Eugen Ionesco stejně jako básník Rilke, především svými Elegiemi z Duina, Sonety Orfeovi nebo francouzsky psanými verši z pozdního období. Ti se ovšem do seznamu, kde nechybí Tolkien, Salinger nebo McLuhan, nedostali. Výhrady je možné mít i k výběru literárních postav a archetypů, který je rovněž poněkud torzovitý. To ovšem v zásadě nemění skutečnost, že Hrdličkova kniha je záslužným činem, navíc kurážným v kontextu neutuchajících a patrně neřešitelných úvah, zda literaturu vyučovat ex katedra, či nikoliv.

Jan Suk

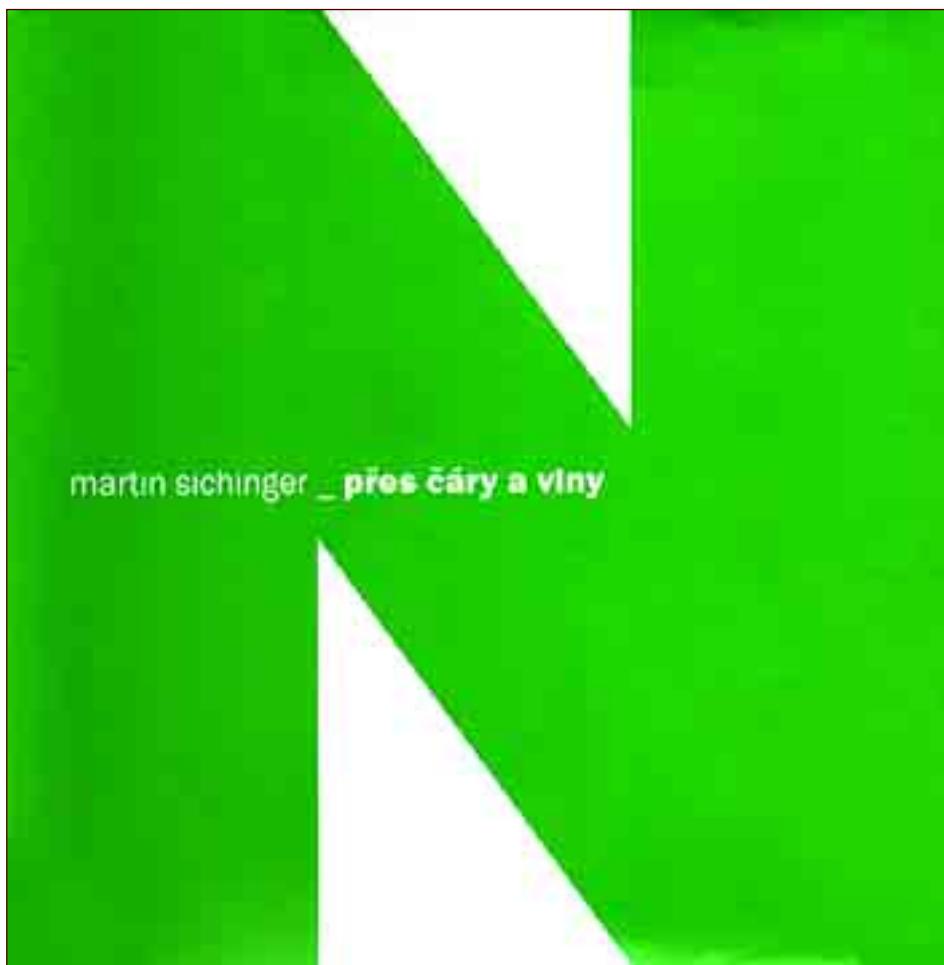
František Hrdlička: Průvodce po literárním díle. Základy tvůrčího psaní. Olomouc, Votobia 2004

Konečně normální hrdinové!

Je těžké najít bod, kdy něco končí a něco začíná. Proto bych chtěl být historikem vědomí, kronikářem změn. Nepatrných záchvěvů, ze kterých se stávají předěly, v nichž se rozcházejí kamarádi a rozpadají manželství. Najít ty kořeny a ukázat na ně, abych mohl říct: Tohle vraťte zpátky, dokud to jde. Tady. V tomhle momentu jste to udělali špatně. Jestli ten moment sami nepoznáte, chybu budete opakovat pořád. Když se naučíme vnímat tohle, třeba se toho tolik nerozbije. Myslím, zbytečně nerozbije. Můžeme vnímat tolik věcí, třeba kolik je hodin a jestli je teplo, proč ne zrovna tohle? Proč na to přijdem, až když je pozdě? Někdy se to povede, když získáme odstup. To znamená, když to nejdůležitější zmizí

(Přes čáry a vlny).

Přesně o těch záchvěvech, o předělech, o momentech je sedm próz Martina Sichingera debutujícího v edici Nezavedení. „Obyčejné“ zde není opozitem k „neobyčejnému“, jde jen o rozdílné tváře jednoho každého života autorových hrdinů. Ale – nejde o předěly zásadní, o zlomy, ve kterých se lidský život začíná ubírat úplně někam jinam. Sichingerovy literární postavy potkáváme v obrazech určitého výseku života, reagují podle svého na okolí a vždy mají na prostředním stole u talíře vedle klasických ochucovadel i dost těch trpkých, žluč, pelyněk i blín. Je to stále stejná písnička, chováme se nějak (dost podobně, poučení nepoučení, je to jedno) v různých (všech) situacích, čekáme na svoje štěstí a život se neslyšně a nepozorovaně prohání kolem nás. A najednou někdy přijde podvečer a my budeme vzpomínat dobře i na to horší. Protože i v tom každodenním nošení kříže je spousta hezkých momentů. Ale tak daleko ještě nejsme, ještě není čas na vzpomínky.

Láďa z povídky Hrnce začíná novou práci – prodává hrnce, kromě toho píská fotbalové zápasy, shání kozla, který by obskočil jeho kozu, a sní o svém „úkrytu“. A taky se občas napije; manželství je v permanentní, vleklé krizi. Naše cesta ke svobodě se děje navzdory vzoru normálnosti, který si ostatní udržují. Všechno kolem nás je zdání, do kterého nepoctivci investují svoje peníze a duše, aby to vypadalo, že jiná možnost neexistuje. Zatímco my stavíme pec s komínem, aby se náš svobodný život mohl nalít do žhavé formy, o které nemají tušení. Podle nich forma vypadá jako absolutní prohra, a přesto z ní povstává náš skutečný život. Žena Dáša se chce přestěhovat do paneláku, hrnce nejdou na odbyt, první kozel je nebožtík, druhý je impotent, jeho soudcovská neúplatnost mu vynese jen nenávisť a rozbité auto; a do toho pár piv. „Když jsem byl kluk, myslel jsem, že lidé jsou na světě proto, aby se o něj starali. Že vystřídali di-

nosaury ne proto, že uměli zkrotit oheň, ale proto, že milovali svět víc než dinosaury. Táta s mámou milovali všechno živé na zemi, krávy, koně, holuby i králíky, kytky a stromy, a já to čekal od všech lidí. A pak jsem pochopil, že jsou nejšťastnější, když můžou všechno nechat zmizet. Když můžou to, co je kolem, nechat být a nestarat se o to. Jako v panelákových: sedět a čekat. Musím tu kozu mít, protože ji miluju, ale nakonec se obejdu i bez ní, když řekneš, že to nejde. Když mi odpustíš“. Jestli je něco „reality“, pak je to zrovna to, co píše Sichinger. Ale většina z nás chce jen sedět a čekat. Kolikrát ještě musí Godot nepřijít?

Jason Drson

PS: Ale nikdy není pozdě!

Martin Sichinger: ...přes čáry a vlny, Petrov, 320 stran, cena neuvedena

Arkánium smrti, anebo rajská zahrada?

Kromě Jindřicha Štreita, který i ve hřbitovních
snímcích zůstává věrný civilismu a tendenci

vyprávět hrabalovsky pábitelský příběh člověka...

Pro básníka Vladimíra Holana byla zeď výsostnou a klíčovou metaforou, otevírající dveře k metafyzickým světům. Jako by na jedné její straně, zalité sluncem, byl život, veselé výkřiky dětí, na druhé a odvrácené straně, porostlé břechánem, je ovšem ticho smrti. Ačkoli u Holana to nebyla vždy jenom hřbitovní zeď, ale také zdi Elsinorů, vnitřních komnat Orfeova zpěvu nebo jazykové zdi babylonské, zátaras, oddělující živé od mrtvých, pohyb od spánku, hudbu od věčné pauzy, tu a tam s přečnívající hlavou strnulého anděla strážce, měl pro básníka Noci s Hamletem zásadní význam.

Okrsky a prostranství za hřbitovní zdí jsou mimořádným, do sebe ponořeným světem, pro někoho arkánem, pro jiného okázalou mramorovou pompézností, pro dalšího místem opakujících se návratů k těm, kteří se na hřbitovech nenacházejí právě proto, že zemřeli. Hřbitovní zákoutí nelze prvoplánově spojovat se smrtí, deponovat ji do cypřišovými vůněmi zatopených prohlubní ticha, protože smrt je pouze vrcholným, závěrečným okamžikem života, a jak tvrdí Rilke, nosíme ji celý život v hrudi. Hřbitovy spíš můžeme vnímat jako prostory osobité, neopakovatelné krásy, popravdě připomínající ráj, zázvěti, oblačnou a éterickou říši nikoli tmy, ale světla, oslňujícího a nepopsatelného jasu.

Pohřebiště splývají s jiným časovým pojetím, které se kupodivu velmi blíží k pojetí uměleckému, mimetickému. Snad to způsobuje prazvláštní melancholie takových zadržných zahrad nebo zoufalá snaha člověka právě sem jako do bezvětrného přístavu uložit projevy a atributy věčnosti. Hřbitovní zákoutí a jakési vzdorovitě živé galerie umění, které se zjednodušeně nazývá funerál-

ním, jsou totožným a magickým prostorem. Prostorem návratu romantických duší typu Novalisova nebo Máchova, místem, kde se Blakeovi, Březinovi nebo Bílkovi zjevoval gigantický anděl smrti, ten v křesťanství zberánštělý římský zbrojnoš, který únavou usínal na chladném kameni Kristova hrobu. Každé pohřebiště západní civilizace je vlastně úžasným kolektivním a anonymním artefaktem.

Vedle básníků láká zejména výtvarníky a jeho vizuální působivost se zvyšuje, jednali se buď o hřbitov zdevastovaný, zakletý do nepaměti, nenavštěvovaný živými, nebo o hřbitov, nacházející se v kontrastním umístění uvnitř hluchých metropolí nebo naopak v klidné meditaci idylických krajin, pokud ještě lze takové najít na mapě Evropy. Po romantické generaci Bocklinově a Friedrichově přicházeli do okrsků smrti i romantikové a dekadenti pobaudeclairistů. Milovníkem hřbitovů byl Zeyer i Arbes stejně jako Artur Breisky. Bílek nebo grafik Kobliha spojovali tato stinná zákoutí s mytickými a mystickými kulty, sahajícími přes křesťanské věky až do časů římských nebo řeckých, k sarkofágům na Via Appia nebo k pověstné aleji poblíž Arles, Les Elyscamps, kterou maloval Paul Gauguin. České hřbitovy fascinovaly i Josefa Sudka a po něm mnohé fotografie z šedesátých let.

Je zvláštní, že ve srovnání se sudkovským poetizujícím pojetím se současný výtvarníci a fotografové vracejí k funerálním motivům zcela jinak, možná i protichůdně. Poezie u nich ustupuje do pozadí. Jako v každé zlomové epoše vyvěrá na povrch existence a s ní také mytizace, ať přirozená nebo násilná. Lineární proudy a oblouky kunsthistorického vývoje byly nahrazeny „koncem vyprávění“ (Lyotard), ve kterém i hřbi-

tov, zahrada mrtvých, arkánium smrti získávají odlišnou tvářnost i filozofii.

Rovněž pro skupinu současných českých umělců, představujících tzv. funerální fotografii na komorní výstavě v Náměšti na Hané (s výstižným i jemně ironickým názvem Hřbitove, hřbitove), je tato tematika spíš pokusem, jak umocnit to, co je – řečeno s teoretiky – charakteristickým znakem fotografického nebo obecně výtvarného umění. Je to vytříbená a sofistikovaná hra s časem, se zastaveným pohybem, suplujícím věčnost. Je-li funerální temporalita jiná než čas před zdí, pak fotografův zmrtvující akt sem může vnést dvojí dilema: buď jako by na torzu jednoho pomníku vyrůstalo další torzo díla (na výstavě to nejcitlivěji zpracovává Petra Růžičková, částečně i Viktorie Rybáková), nebo paradoxně umělec hřbitovem putující a snažící se zachytit zdejší krásu může vnést do těchto odlehklých světů přece jen záblesk života. I tato druhá rovina je vlastní hřbitovním cyklům Petry Růžičkové (Zahrady hřbitovního bytí, I.N.R.I.), zatímco Rybáková nesměle pohlíží do tváří zemřelých, marně zvěčnělých na fotografických portrétech vsazených do náhrobků. Ty ovšem brzy smyje čas a nepohoda, a tak je u Rybákové hra s časem pouhou ekvilibristikou, zatímco u Růžičkové je spíš variantou mlčenlivosti zastaveného nebo bezbřehého času, přesouvajícího se kupkovsky v amorfní věčnost. Tam, kde Rybákové jde víc o básnickou nadsázku, která je někdy až morbidní nebo tragikomická, Růžičková neztrácí smysl pro znělost sfér, pro vnitřní harmonii a hlubokou filozofickou meditaci. Viktorie Rybáková pracuje v klasickém paradigmatu oslnění výjimečným okamžikem nebo prostředím. Růžičková skutečnost přetváří a formuje, pokouší se

Proč si číst o architektuře?

spojuvat logicky a přirozeně spojitelné než nesouvisející a cizí prvky. Způsob tvorby Rybákové a ostatních zastoupených fotografů (Kratiny, Urbana, Štreita) má proto víc aristotelské rysy dramatu nebo prózy, zatímco u Růžičkové se jedná o platónskou anamnézi, o rozpomínání se na svět takový, jaký by asi byl, kdyby ho nesestrojoval i neničil člověk.

Kromě Jindřicha Štreita, který i ve hřbitovních snímcích zůstává věrný civilismu a tendenci vyprávět hrabalovsky pábitelský příběh člověka od kolébky k hrobu, zbývají cí dva autoři, Miroslav Urban a Radoslav Kratina (bohužel již nežijící), přistupovali k citlivému tématu s jakýmsi pozitivistickým vybavením a smyslem zmapovat nebo si vůbec všimnout hřbitovních pokladů, soch, reliéfů, vegetace a žilkování zakletého v kameni.

Výstava Hřbitove, hřbitove je každopádně uměleckou událostí a oběma jejím kurátorům, Miroslavu Urbanovi z Olomouce a Michalu Janatovi z Prahy, který svým výmluvným a přesným esejem fotografie doprovodil, lze vyslovit poklonu. A zároveň si neopustit poznámku, že někteří z tady zastoupených fotografů bohužel chybějí na bombastické retrospektivě Česká fotografie 20. století (konkrétně v českém kontextu výjimečná Růžičková, která má navíc na svém kontě řadu zahraničních úspěchů a uznání). Kdyby si alespoň její kurátoři nehráli na vševedoucí a objektivní tvůrce, kteří v ruce třímají jediný správný klíč k určování tvůrčí velikosti či nedostatečnosti...

Jan Suk

Výstava Hřbitove, hřbitove, Náměšť na Hané, zámek, září-říjen 2005

Jste-li architekt, je to celkem jasné. Proč si ale o architektuře číst, pokud architektem nejste? Důvody jsou přinejmenším tři:

1) Právě proto, že architektem nejste. Je to možnost, jak nahlédnout do dalšího oboru, pochopit další kus světa. Fachidiotů se specializací je už plný úl, doba si žádá renesanční osobnosti, aťsi třeba křížence Všechnálka s Broukem Pytlíkem. Že takoví nejsou a nemůžou být? Kecy. Pokud vám ve škole říkali, že posledním polyhistorem byl Leonardo da Vinci, vykašlete se na to a udělejte z něj předposledního. Bydlíte někde? V tom případě tak trochu architektem jste. Každý další obor je nový, zajímavý, fascinující vesmír. Hurá do něj.

2) Protože v architektuře se poznáte. Když se po architektuře porozhlédnete, překvapeně zjistíte, že řeší úplně stejné problémy jako všichni ostatní. Je zmatená, ztratila měřítko, snaží se znovu objevit důvod své existence i svou vlastní definici. Kniha, o které píšeme, se jmenuje O smyslu a interpretaci architektury. Statě v ní mají názvy jako O kritické situaci architektury na přelomu století, Hermeneutika jako architektonický diskurz nebo Architektura a modernost. Kdybyste v těch názvech (a někdy i v celých statích) nahradili slovo architektura slovem literatura, případně vaření nebo hokej, nic by se nestalo. Celé texty by zůstaly srozumitelné, jen by vypovídaly totéž o ji-

ných oborech. Lidské konání je propojené a v jednom čase všichni dohromady řeší totéž.

3) Abyste se mohli architektům smát. Provázanost architektury se vším ostatním, co lidstvo dělá, s sebou nese jeden typický rys. Teoretici architektury zblbli. Zblbli jako všichni ostatní teoretici, přestali mluvit jazykem a mluví hantýrkou. Kdyby to aspoň byla hantýrka jejich, kdyby to byl tajný kód svobodných zednářů, nedalo by se říct ani fň. Jenže oni mluví hantýrkou filozofujících zmatenců, od kterých by si nikdo dům postavit nenechal. Teoretici architektury už nic nevidí, ale všechno reflektují, nepohybují se ve světě, ale v diskurzu, a architektonickou stat jsou schopni nazvat Říše jazyka či dokonce Minulý čas nedokonavý. S lehkým mrazením si čtème věty jako: „Co znamená tvrzení, že úlohou architektury je interpretace?“, „Architektura má své vlastní „diskurzivní univerzum“, „Snaha popsat epistemologické základy projektování se obvykle věnuje především otázce vhodnosti jazyka, který by mohl být vodítkem architektonických akcí“, případně rovnou „Neexistují ani fakta, ani architektura, existují jen vyprávěné příběhy“.

Zaplaťbůh se kromě takových řečí taky pořád ještě staví pěkné baráky. Je pěkné číst si o architektuře, i když to z některých knih nemusí být úplně zřejmé. Taky je ovšem pěkné rovnou se dívat na domy.

Štefan Švec

Petr Kratochvíl (ed.): O smyslu a interpretaci architektury, VŠUP, Praha 2005

Kdyby to aspoň byla hantýrka jejich, kdyby to byl tajný kód svobodných zednářů, nedalo by se říct ani fň. Jenže oni mluví hantýrkou filozofujících zmatenců, od kterých by si nikdo dům postavit nenechal.

Co si o tom myslíte vy?

Prioritou současnosti je být znám?, bez toho to nejde, bez toho nejde vůbec nic. Když se o zpěvákovi/ačce nebo o herci/ečce nebo modelce/ovi nepíše, tak zemře na mediální souchotě. Je úplně, ale úplně jedno, co se o kom píše, jestli má (on) šest prstů na noze nebo jestli ji v mládí obskočilo stádo prasat bradavičnatých, když se opalovala na zahrádce u lesa v rodné obci. Hlavně tam pořád cpát to jméno. Pod tlakem. Jméno, jméno, jméno. JMÉNO!

Výtah oblíbenosti vyváží v současnosti do nejvyšších pater herce Tomáše Krejčíře, který přechází z televize do televize, z jedné obrazovky na druhou, přelévá se z jednoho časopisu do dalšího. Písmenka se o něj perou a stékají mu po sympatické tváři, aby vytvořila studánku, tůňku, jezírko, rybník, přehradu, moře, oceán. Inu, proč ne?

Ale já se ptám: jak se tehle Krejčíř finančně vyrovná s hledaným multimiliardářem Krejčířem Radovanem, který mu bez smlouvy poskytl masivní kampaň, čímž se to jméno tak výrazně zhodnotilo? Kolik mu zaplatí? Jakým procentem se bude podílet? Protože jsme právní stát, musíme teď odhlédnout od problémů jmenovaného Radovana s orgány činnými v trestních oblastech, ale pan Radovan má stále svoje autorská práva, ty mu nikdo nemůže vzít, i kdyby byl masový vrah (a to není), i kdyby já nevím co. Proč by se měla popularita Tomáše K. svést na až thrillerové kauze útěku jeho jmenovce Radovana?

Pořádek přece musí být. A co si o tom myslíš ty, čtenáři? Taky se přece nějak jmenuješ.

Daniel Tosev

Ludvík Středa

Básnů z rukopisu

Narodil se v Úpici (1928), od roku 1952 žije v Liberci. Knižně vydal dvanáct sbírek básní pro dospělé a přes třicet knížek pro děti. Je autorem dvou televizních večerníčkových seriálů – „Kosí bratři“ a „Kosí bratři a větrný kohout“. V roce 1998 obdržel Čestnou medaili města Liberce.

Příběh

I to se někdy stane:
Co bývalo dokořán,
je provždy zamykané.

Sny loví sny
do dřevných sítí,
žádný se nedožije rána.

Slunce dál obchází
vylidněný dům
a zarputile svítí
a zapadá
a svítí,

jako by se nic nestalo.

U Jizery

Za vrcholky kopců
už přešlapuje podzim.

V údolí, na hladině řeky
zrcadlí se stráž
úpatím obrácená k nebi.

Do paměti léta
vrývá se tvář té,
která se sklání nad vodou:
Pověz mi, zrcadlo...

Dar

Radosti se urodilo,
jen co se vejde do náprstku.
I tak je to dar.

Teď ještě, Pane, dej,
aby ani chvilka
nepřišla nazmar.

Kdyby do srdce uhodil blesk,
zbylo by stěží na oprátku.

Babí léto

Léto rozdává z posledního.
Brzo se rozprší i v duších.
Co nestačíme vyslovit,
dořeknou za nás deště.

Ve ztichlé krajině
zajíčci se ptají
/jako my/
jestli to příští
bude na přežití.

Ohlížení

Den převlečený do šera
si opakuje pěšiny
pod slunečníky buků.
A kamení pod chodidly
a ošlapané srázy.
Jen dotýkání schází.
To jako smírčí kříž
zůstalo na rozcestí,
kde ruka potkala ruku.

Návraty

Vrátíme se do hor,
kde rostou moudré stromy,
a budeme se ptát:

Proč se tak často
i v člověku větev zlomí?
A jak potom unést
ztěžklé dny?

Kdo očekává slova,
pokaždé se zmýlí.

Stromy jen svým stínem
ukážou k pramenům,
z nichž jsme už jednou pili.

Vrátíme se tam.

Výstup na Bukovec

Srdce se zadýchá,
ale neustoupí.
Vyšplhá až k balvanům
na vysoké hoře.

Na takových samotách
se v pohádkách nachází
čarodějné kvítí
a zakleté štěstí.

Větrná past

Povětrí na cestách
i na lidi zas líčí.
A ruce začnou zást.

Když najdeš někoho,
kdo nešetří dechem,
pak je to krásná past.

Hosté Petr Pojar Básníci

33 let, narozen v Českých
Budějovicích, žije
a pracuje
v Boršově nad Vltavou.
Poezii dosud
nepublikoval.
Záliby – počítačová
grafika a design,
fotografie, literatura.
Profese – grafický design.

Malá noční

Po střechách běhá kocour tmy
Zlehounka našlapuje
V hlavě mrtvou myš svědomí
Po nebi měsíc
pluje

Na rohu chrápe opilec
Z okna řve televize
Lidi si říkají různý lži
a mají z toho vize

Po střechách běhá kocour tmy
Je černej K nepoznání
Sežral už svoje svědomí
A co my?
A co my? A co my?

A co když nás to zraní?

Sen o rozednění

Budeš zas doma
Neboj! Noc odumírá...
Kroky se boří v sněhu

Po stopách kavalíra
prolítá mráz

PODIVNEJ ČAS

pro příchod bohatýra

z břehů . . .

Létání

Rozkvetlé louky strádají
ranní rosu
Opodál mrtvé tělo zvířete
jako kus masa zabalený
do chlupatých dek
Opodál splav nad kterým
po noci střibrošíře
ustoupil měsíc před sluncem
A zlatavými oblaky
pronesl člověk svou řeč
Byla tichá a měla ríz
Byla mělká a měla spád
Byla hluboká
a pohlížela dovnitř
Prohlížela stránky alb
a zapomněla tváře...

Náhle z procitnutí slavík
ověnčil těch pár tvých
drobných kroků
jež jsou ničím
však jsou
A nad brázdami tak čerstvými
jako krev
hejna racků se snaží!
Nabírají do zobáků červy
a snimi zas do výšek!

Myslím že takový červ
to má celkem i snadné:
„Poprvé pod křídly
a naposled!“

Otisky

Chci žít, nelžete mi!
Jen pleníte zemi
Ústa narvaná až k prasknutí
Stolicí otrávený vzduch
Pak na mršině
zakleslé už v hlíně
JAK HEJNO ŽRAVEJCH MUCH!

Sebevrah

Nemějte mu za zlé ...
Maří jenom sebe
Vy po jiných stopách jděte
Jsme ovce bezradné a slepé
Jsme vlci nad kolébkou
dítěte

Odvaha

Bojte se mě třeba
Bojte se mých očí
Já vám nepromluví
Já vám nepromluví

Vytřeste vy ze mě
třeba moji duši
Já vám nepromluví
Já vám nepromluví

Vyjměte mi srdce
Zahrabte do země
Já vám nepromluví
Pořád bude ve mně!

Pořád bude ve mně!

Něco mít

Má smysl něco mít?
Aspoň pár duhovek a minci pro štěstí

Má smysl něco mít?
Když jediné co blýská každému je bouře
A zas ten oblak čpících snů a kouře –
– do plachet vzdušných zámků opírá se
dým
a dole – v trsech sežehnuté trávy –
hoří tělíčka a ZEM
a svět se hlučně dává...

Má smysl něco mít?
Aspoň co poberu a promíchám s TIM svým?
Aspoň co nahý vezmu do své popletené hla-
vy?

Proč pořád zápasím?

Proč nejsou věci jen tak a lidé nejsou jen
„ňáci“

Má smysl něco mít?
Když i myšlenky se – použité – vrací?

Má tady vůbec smysl NĚCO MÍT?
Když na konci cesty je zas další cesta?
Když dobro vaří z vody a je pro něj míň
slov?

Jsme kruhy které opisují eliptická gesta
Jsme zvěř která svým lovcům
přeje DOBRÝ LOV!

Konec léta

Kdyby tak teplo
eště jen pár dní
Do slabin ostruhy
a na koňském hřbetě
v tom nejkrásnějším světě
přenášet klapot kopyt
do hudby

A v básních co mi chodí
při západu slunce
a tiše dýchají mi do tváře...
Z těch básní tvoje oči

A z obrazů co zhynou
– potažené zimou –
na světlo vynést smutky žaláře...
a splynout

Kdyby tak to léto schovat pod peřinou

Nevím

...a já nevím
jak pojídat jeřabiny
Nevím jak baňky plné jedů
Já nevím
jak vsunout pod jazyk
včelí vosk s nevytočenými
zbytky medu
Nevím jak rozpustit
mandlovoučkový trip
dívčího těla
a jak chtít aby zanevřela
Nevím jak vyhrábnout zrnka
čerstvě zaseté pšenice
z promoklé hlíny
a věřit že je moukou
Jak péct chléb z bláta a špíny
Nevím jak loupát brambory
na plácku před golfovým hřištěm
Nevím jak usnout
v metru
v divadle bez hlediště
mezi tolika lidmi
Na eskalátorech
které mě posouvají ke slunci
Nevím jak číst knihu
která nemá oči
Nevím jak přežít leden
když zbožňuji září
Nevím jak milovat
abych si mohl vážit
sám sebe

Poznání

Padají oči
I tělo upadne

Vesmír je nahoře
a nebo dole?

A co je vesmír?
Koš hvězd který vychladne?
Ošatka jablek
na čistém stole?

Padají hvězdy
kam srdce ještě ne
...
a už to chce bolet...

Vábení

Chuť kelímkové kávy z automatu
Prohýřil noc a kouří za oknem
Luna se svatozáří do tváře bije lháři
Pomalů doháněna dnem

Pojď
budeme snít pod přivřenými vánky
Otočíš A zase konec stránky
Ruce se třesou chladem
Oči třpytí snem

Cháron

Chci projít neprojit
Kamenný most otloukán staletími
Světlo – to z hlubin
které noří se jak svíčka ze tmy moří
a hoří

Zatímco po hladině
do rytmu tepe
svými vesly
o plynoucí lidské lebky

věčný

převozník...

Čas všech!

Koukám se na svět přes kravatu
Tou ouzkou škvírou ve smyčce
Sám sebe pochybnostmi matu

Zdravý a silný Mladý Na římse

Protest

Beru si svou drogu
Je smutná
Své holce bych dal všechno
jenom ne tuhle věc!

Projdu to cizí město
Je bílé
Čas točí hodinami
Toulám se ulicemi
A ty se náhle rozestupují
jak odemčená klec

Beru si svou drogu
Je tichá
S nikým už téhle noci
nepromluví

Já vím že každou prohru
nemůžu brát
jen jako cestu po který jdou
KURVY!

Motýli

Opravdu každý den mi oknem vlétne motýl
Včera tu se mnou dokonce i spal
A dnes mi sedl do vlasů a hladil
A při západu slunce plného sladkých barev
a zlatavých oblak pod kterými se proháněli
ptáci co loví motýly
jsem spatřil že v motýlech přilétá fantazie...

Vzal jsem kus hadru a strhal všechny pavu-
činy
Zapřísáhl jsem se že do krmítek budu sypat
jak blázen
protože sytí ptáci přece neloví
Domlouval jsem naší kočce
A mrtvého motýla co ležel na silnici
jsem vložil do kopretin
(Motýl má umřít v květinách – člověk milu-
jící)
V dešti jsem vybíhal a sušil promoklá motý-
lí křídla
než tuhle práci zas vzalo na sebe slunce

Brodil jsem řeku
Lovil topící se motýly
a rybám házel červy
Chtěl jsem si povídat s motýly co náhle při-
létali
a bylo jich čím dál víc ale neříkali nic ani ne-
děkovali
jen usedali a po chvíli zas vzlétli

BYL JSEM MOST...
A byl jsem celý posetý motýly
TĚCH BAREV! TĚ NĚHY!

Až se moje tělo přeměnilo v květinu
které narostla křídla
a zůstalo lidské srdce

Nápady pro tři krále

(o životě
v životě)

© invazi do suterénu paláce
paní Češtiny

Ve velkých městech nalézáme spoustu výrazů pro nejrůznější zvrácenosti pohlavního pudu, poněvadž se tu skutečně vyskytují. U skatologických (páchnoucích, fekálních) výrazů je to opačné. Venkov předčí jejich kvantitou město, poněvadž se na venkově užívání skatologických slov a rčení tolik neváží na vážkách...

K. J. Obrátil

Nedávno jsem podruhé, tentokrát v televizi, viděl americký film režiséra Paula Thomase Andersona *Magnolia*. Když vidíte kvalitní film podruhé, vždycky vám řekne něco, čeho jste si poprvé nevšimli nebo co jste si neuvědomili. I tentokrát se mi to stalo. Kromě několika drobností mi došlo, jak špatně se čeští překladatelé vyrovnávají s americkými vulgarismy a klením. Těmi se to ve filmu jen hemžilo. Nic proti vulgarismům,

Cestou vedoucí delegace povídá havířům: „Tož, kurva, synci, ne abyste, kurva, řekli před soudruhem ministrem kurva. Misto toho, kurva, říkejte žaba.“

když tam patří. I když – i jejich veliká frekvence bude, stejně jako jejich slovník, americky specifická.

Za jednu z předností češtiny považuji, že vulgární české výrazy se převážně týkají (neříkám jenom) vyměšování; ne že by se mi tato terminologie zrovna zamlouvala. Samozřejmě i výrazy z oblasti sexu se ve vulgární češtině najdou, jako třeba názvy pohlavních orgánů, ale jsou méně frekventované. Zajímavý je původ slova hajzl. Pochází z němčiny, kde slovo Häusel značí celkem nevinný domeček, víme jaký. Jsou tu ovšem i krajová specifika. Pověstná ostravská specialita se dostala i do anekdot. Tady je jedna – ještě z totality (omlouvám se za nedostatečnou znalost ostravského dialektu): Přijede delegace havířů z Ostravska k ministrovi paliv a energetiky, taky původem Ostravákovi (jak tehdy bylo oblíbeným zvykem). Cestou vedoucí delegace povídá havířům: „Tož, kurva, synci, ne

Myslím si,
že čeština
sice
skutečně
daleko víc
oplývá
fekálními
vulgarismy,
nicméně
výrazy
z oblasti
sexu se
vyskytují
také hojně.
V Tankovém
praporu se
například
pořád
„mrdá“
a „prcá“,
pokud si to
dobře...

abyste, kurva, řekli před soudruhem ministrem kurva. Misto toho, kurva, říkejte žaba. “ Jdou havíři po dlouhém koberci a na jeho konci je ministr. Jeden z havířů zakopne o koberec a řekne: „Žaba.“ Ministr se lekne a povídá: „Kaj se tu, kurva, vzala?“

Některé jazyky snižují ve vulgarismech sex, matku, Boha, některé pokud možno to vše dohromady: to, co je nejkrásnější nebo nejsvětější. Pokud se vulgární výrazy tohoto typu vyskytují v češtině, často do ní přicestovaly odjinud. Je-li řeč o klení, pak v oblasti náboženské jsou zábavné rozdíly v tvrdosti mezi původně německými výrazy, jako himl a hergot a jejich českými ekvivalenty nebesa a pane Bože, které ani klením nejsou. V češtině se kromě literárních překladů nepoužívají výrazy jako zkurvysyn (což je východní provenience), jebem ti mať, jebem mu boha jeho (trochu méně východního původu), ekvivalenty výrazů jako motherfucker apod. Některé ani v češtině neexistují. Nebo existují, ale moc se nepoužívají. Nebo se používají a lidi často nevědí, co znamenají. Slyšel jsem třeba od své drahé sestřičky část zmíněného slovenského zaklení:... boha jeho; nevěděla, co to znamená, a celý výraz ani neznala. Nebo když maminky říkají dětem basama s fousama, netuší, že tento výraz pochází z maďarštiny, např. z výrazu baszom az anyát [basom azánát], což je totéž jako slovensky jebem ti mať (v češtině se ekvivalent tohoto výrazu, pokud je mi známo, nevyskytuje).

Je celkem zřejmé, že klení, které si bere na mušku Boha, Krista a pannu Marii, se vyskytuje v zemích se silnou religiozitou. Tam, kde vulgarismy míří na matku, bude zřejmě glorifikována matka. Stálo by za úvahu zjistit, proč někde je sex třeba rádně ponížit, aby si člověk ulevil. Dovolil bych si vyslovit hypotézu, že přemíra amerických vulgarismů z oblasti sexu tkví v americkém puritánství: odříkaného chleba největší kra-

jíc. Dokladem amerického puritánství v 21. století je například kuriózní snaha ministra USA zakrývat neoblečené sochy. K. J. Obrátil, autor Kryptadií s podtitulkem Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu, jedné z nejrozsáhlejších sbírek českého folkloru tohoto specifického zaměření, by možná viděl rozdíl v repertoáru amerických a českých vulgarismů v převaze velkoměstského nebo venkovského života (viz motto).

Při překládání vulgárních výrazů z angličtiny se u nás v posledních letech, vlivem neschopnosti některých překladatelů, objevují české vulgární novotvary, které v češtině znějí groteskně, nesmyslně a často daleko tvrději než v originále. Některé z těch výrazů jsem za celý svůj nepříliš krátký život do té doby neslyšel; a že jsem se pohyboval v exponovaných prostředích, jako třeba na vojně – ale pravda, dávno již tomu. Jeden překladatel v rozhlasovém pořadu s hrdostí prezentoval svůj vlastní překlad anglického výrazu motherfucker: mamrd. Geniální, což? Ve zmíněném filmu Magnolia častuje v českém překladu syn, jemuž se nedostalo otcovské lásky, svého umírajícího otce mimo jiné slovem hulibrk – což je v této souvislosti absolutně mimo (jeho otec odešel od jeho matky s jinou ženou). Ale už jsem v poslední době slyšel jako běžné hanlivé označení, zřejmě tímto způsobem importované slovo zmrdr. Nemůžu si pomoci, zní mi mimořádně tvrdě.

Má něžná dcera Olinka mě upozornila, že slovo zmrdr zná už od puberty, kterážto se datuje ještě do doby před invazí angličtiny. Dále budu tuto jemnou dívku (je už maminka) citovat; musím ovšem podotknout, že u ní jde o zájem povýtce lingvistický: Za povšimnutí stojí také český výraz „čurák“, který jsme používali už ve školce. K němu bych ještě přiřadila další poměrně frekventovaný výraz „píča“. (Pozn. autora: podle mého názoru druhé slovo přicestovalo ze slovenštiny, i když je doma i na Moravě.) Myslím si, že čeština sice skutečně daleko víc oplývá fekálními vulgarismy, nicméně výrazy z oblasti sexu se vyskytují také hojně. V Tankovém praporu se například pořád „mrdá“ a „prcá“, pokud si to dobře pamatuju. (Pozn. autora: k tomu bych rád poznamenal, že vojenská mluva je spíše argot a tyto výrazy ztratily svůj původní význam. Znamenají jen, že na vojně se pořád péruje a seřvává.)

Má dceruška-beruška se touto přínosnou tematikou zabývala hlouběji a sáhla po odborné literatuře: Dále viz „Chrám i tvrz“ Pavla Eisnera, kapitola „O nadávání neboli o rohu hojnosti“: „Ale nadávka, jež se ctným otcům našim zamlouvala ze všech nejvíc, bylo slovo jebák; využívající zdárné možnosti českého tvarosloví, zesilovali jebáka zpravidla na vyjebeného; eufemismem poněkud nelogickým zakryli někdy maličko druhé slovo tohoto sousloví, řkouce: jebáku vyjedený!“ Teď kousek (půvabný leč zdoluhavý) přeskočím

a cituji dále: „...Nevyhověl-li pozvaný tomuto pozvání, děli mu ut supra: ‚Jeb svú kurvu mater vyjebenú!‘ (Pozn. autora: tak to nejsme daleko od východních Slovanů). Pro změnu děli někdy také: ‚Jebiž se napřed nebo nazad, vyjebený chlape!‘ (listinný doklad k r. 1513). Mohli také zahlaholit: ‚Vyjebená duše zperděná!‘ Svědčilo-li oslovení dámě, znělo třeba: ‚Staková stakoucí kurvo!‘ Anebo: ‚Staková vytěpaná kurvo!‘“

Nemám přehled o tom, jak se dnes kleje na vojně a v jiných exponovaných prostředích, ale vsadil bych se, že už obohacení vulgární češtiny angličtinou začíná vzkvétat a košatět, neboť import překladatelů neumětelů přináší už poměrně dlouho cizokrajné ovoce.

Prvním, komu jsem dal tento esej přečíst (byla to má žena), jsem byl upozorněn, že absolutně mimo jsem já, protože mezi naší omladinou se prý takové výrazy, o nichž píšu, vyskytují běžně. Konečně – i kdyby nebyly americké filmy tak „umělecky“ překládány, omladina je dnes už v angličtině natolik doma, že by k tomu asi tak jako tak došlo. Něco se jistě ujme, stejně jako se u nás částečně ujal import ze slovenštiny zásluhou dřívější společné vojenské služby, podpořený společnými jazykovými kořeny: jebat, píča, kokot.

Dojemné je, jak je čeština i v jiné oblasti než v **tě** vulgární (tučné slovo je tu záměrně a samozřejmě sem nepatří) chytlavá k nejrozličnějším slovakismům, ať vhodným či nevhodným, a to dokonce v době, kdy slovenština zmizela z naší televize a rozhlasu: někdo je na vině, namísto českého: někdo má vinu; stalo se to bez toho, aby namísto jednoduššího: stalo se to, aniž by; dokonce jsem už slyšel patvar bez toho, aniž by. Zesílila invaze anglicismů či amerikanismů, například: místo anglického výrazu použiju ten český [the Czech one]. Já jsem pro důslednost; doporučuji říkat: místo anglického výrazu použiju ten český jeden. Z rádia jsem slyšel zpívat Lenku Filipovou: *Všechno zdálo se nám easy* a zauvažoval jsem, nešálí-li mne sluch, ale pak se ozval rým ...*zmizí*; autor textu patrně nenalezl český rým. Ubývá obchodů a bazarů a přibývá shopů, marketů a secondhandů, operátoři služeb a prodáváci se už neptají *čím mohu posloužit?*, nebo *přejete si prosím?*, ale *jak vám mohu pomoci?* (may I help you?). Jsme světoví, jsme evropští, a tak máme panerie míst pekařství; kdybych byl Němec a chtěl se ubytovat, podivil bych se, proč někdo inzeruje, že má soukromé pokoje – Privat Zimmer – a šel bych jinam.

Nic proti inspiraci slovenštinou, angličtinou a jinými jazyky tam, kde mají výrazy lepší nebo kde češtině chybějí. Ze slovenštiny jsme vděčně převzali úsloví horko těžko a ani jsme je nepřeložili; překlad by měl znít: hořko těžko, jak zpívá Eva Olmerová. Říkáme po vzoru Slováků Není to až tak těžké. Klidně používáme anglická slova jako playboy, jiná počestujeme – kovboj, tramvajenka, fotbá-

lek, říkáme jsem redy, sory vole, vytváříme kuriózní slova: sekáč, Mekáč, pleju apod. O přejatých slovech z němčiny by se dala napsat samostatná kniha; možná jich už několik existuje. Rád bych zmínil za všechny alespoň dva krásně tvořivě upravené výrazy: mít kliku, který pochází z německého Glück – štěstí, a uříznout si kšandu, v němčině Schande – ostuda. A vemte si samotnou angličtinu; tak pěkná, libozvučná a výstižná řeč, a přesto, že je to západogermánský jazyk, obsahuje jen 30 % slov této provenience. Zbytek anglických slov pochází z latiny a z francouzštiny, z níž převzala spíše nóbl slova – a nikomu to nevadí. Ostatně čeština byla svého času kříšena pomocí němčiny, ruštiny, polštiny a ani to už nevšímáme.

Některé módní výrazy či názvy zbavují k její škodě češtinu ohebnosti. Reklamy prezentují výrobky od Garnière nebo od Schwarzkopf, rozhlasová stanice nabízí hudbu na Klasik FM. V novinách jsem se dočetl, že je Renault měsíc, hokej se hraje v Sazka aréně. Čeština ráda podléhá módě, a to i bez cizích vlivů a někdy dost nepříjemně. Příkladem může být inflace potvrzujícího slova vid': ty to nevíš, ale já jsem tam přišel pozdě, vid'. Jak mi může někdo potvrdit něco, o čem neví? Ovšem nebýt módy, snad by se jazyk ani nevyvíjel.

Jsem věru zvědav, jak si paní Čeština poradí s tak masivní invazí do suterénu svého paláce a jaký neřád v něm, neuklizen v jeho temných zákoutích, zůstane. Doufám, že ne nadlouho. Vzhledem k nedostatku puritánství, bigótnosti a podobných křečí v českých zemích se asi po letech všeobecné amerikanizace víceméně navrátí ke svým osvědčeným výrazům, nebo si s citem doplní deficit, a import nedostatkového zboží si přizpůsobí tak, aby jí nečouhalo jako sláma z bot.

Lubor Dufek

**Čeština
ráda
podléhá
módě, a to
i bez cizích
vlivů a
někdy dost
nepříjemně.
Příkladem
může být
inflace
potvrzujících
o slova vid':
ty to nevíš,
ale já jsem
tam přišel
pozdě, vid'.
Jak mi
může
někdo
potvrdit
něco...**

Kdo chybí v reality show?

C bratrovražedném boji zuřícím mezi soukromými televizemi na poli reality show už bylo napsáno mnoho. To samozřejmě vůbec nebrání tomu, aby se napsalo ještě víc. Třeba se podívejme (i když se „na to normálně nedíváme“!), co se v ostře sledovaných staveních sešlo za profese.

V jedné vile zavile vyjít (nebo si krátce zavylit, načez dovyli) vedle anonymních studentů horník, DJ-ka, tanečnice, realitní makléř, grafik, kameník, kosmetička, barmanka a kuchař.

Už na první pohled je zřejmé, že některé důležité či zajímavé profese zcela chybějí a úkoly zadávané soutěžícím tyto mezery ještě znásobují. Jestliže kuchař vaří a strip-térka vystupující pod krycím jménem Tanečnice dostává každý třetí den za úkol předvést striptýz, divák zákonitě časem otupí. A začne třeba litovat, že mezi vyvolenými velkými bratry není žádný jaderný inženýr, kterému by štáb dával třikrát týdně za úkol vysvětlit princip štěpení atomových jader.

Značně chybějí lékaři – ošetření zvrtnutého kotníku pod dohledem kamer, to by byla teprve reality. Vhod by podle neoficiálních zpráv přišel i zubař, přičemž si troufám tvrdit, že plnění úkolu „spravit všem spolubydlícím zuby“ by pro svou drastičnost muselo být zařazeno do necenzu-

rovaných nočních show. Psychiatra či psychologa by mezi sebou soutěžící nejspíš potřebovali jako sůl, avšak televizní štáby o takové osolení svých pořadů z pochopitelných důvodů nestojí.

S ohledem na délku pobytu by také nebylo zcela od věci mít v baráku holiče nebo kadeřníka. Může se totiž klidně stát, že si jinak pro svých pracně vybojovaných deset respektive jedenáct milionů přijde zarostlý kříženec abbé Farii s Robinsonem. Svě uplatnění by si ve vile jistě našli bytový architekt nebo kulturní referent, hodně práce by měl i krotitel divé zvěře nebo soudce.

Velmi podnětné by bylo mít čtyřicet hodin na očích básníka nebo jiného slovesného umělce, aby bylo vidět, zda je inspirativnější neumytý záchod, bordel v ložnici nebo vířivka.

Za absenci některých profesí je naproti tomu nutné televize pochválit. Takový řidič autobusu nebo knihovník knih zbavený by akorát prudili stejně jako horník bez sbíječky nebo pracovnice v erotice bez erotiky. Gratulovat si také televize můžou k tomu, že v řadách svých bratří vyvolených nemají žádného chemika. Ten by totiž mohl pomoci pouhých kuchařských ingrediencí vyhodit celé vily do vzduchu. A to by byl teprve fičák!

Honzy Hanzla

Sex!

Vraždy!

Plyšáci!

Podobrazník...

Honza Hanzl

Slávka Peroutková

TŘETÍ ŽENOU SVÉHO MUŽE

Třiatřicet let s Ferdinandem Peroutkou

Slávka Peroutková
2005

Nakladatelství Máj – Jaroslava Jiskrová, ve spolupráci s Dokořánem, vydávají útlou knížku vzpomínek třetí ženy českého novináře a dramatika Ferdinanda Peroutky. V DA jsme v čísle 2/2002 uveřejnili rozsáhlý rozhovor se Slávkou Peroutkovou, který se stal nakonec jakýmsi základem vzpomínek, ze kterých dnes tedy aspoň malý košt.

Dětství a mládí

Mamička

Život naší mamičky nebyl vůbec jednoduchý. Musím trochu upřesnit její povahu. Byla to dáma vržená do života, jaký si nepředstavovala, pro jaký nebyla vychována a jaký by si nezasluhovala. Přitom své rodině vybudovala domov něhy, porozumění a lásky, ať se dělo cokoliv. Kvůli nám dětem byla statečná, snažila se být silná, i když byla v podstatě velmi zranitelná. Osud ji dohnal do tragických situací – ta naše máma, mamička.

Náš domov byl díky ní plný laskavého pochopení, jakýsi hrad, který stále stojí. Pořád je pro mne krásný pocit být doma. Máma procházela různými peripetemi života: zklamání nezkušené nevěsty, manželství podobající se horské dráze: jednou nahoře, za chvíli dole, a navíc náš tatíček byl občas záletník. S tím se ona ovšem vyrovnávala po svém, jakousi odvetou: v domě mého otce v Blanické 17 na Vinohradech byl kožešník Matějovský. Občas od něho přicházely mému otci účty s poznámkou: na příkaz milostivé paní. A tatíček platil bez ohrazení za náhradu nenahraditelného.

Také hrubě se u nás doma nemluvalo; dneska to zní naivně, ale když jednou máma přišla domů, položila na stůl tašku, kterou tam pak zapomněla, a táta křiknul: „Co je to tady za blbou tašku,“ mamiče bylo líto, že mluví hrubě. Táta v takových chvílích většinou řekl mé sestře: „Olinko, pojď, půjdeme spolu ven.“ A šli koupit mimosu a fialky. To jsme věděly, že se udobroval.

Máma si dovedla poradit i s mým nápadníkem, když mne elegantně vysekala z předčasné svatby, jak o tom ještě budeme mluvit. Nikdy asi nezapomenu na loučení v roce 1948 na Wilsonově nádraží. Odjížděla jsem s neznámým mužem do neznámých končin západní Evropy za známým, ovšem

ženatým – za svým osudem. To pro ni nebylo jednoduché: rozloučit se s dcerou třeba navěky, i když jsme tehdy věřily, že to dlouho trvat nebude. V jednom z mých dopisů z Londýna v roce 1948 jí Ferdinand připsal: Drahá paní Fenclová, je toho tolik, zač vám mám být vděčen: Vaše diskrétní porozumění po celá ta léta, Vaše skvělé dítě a ochrana a něžnost, kterou jste Slávce poskytovala, když já nemohl. Doufám, že si opět rozumíme jako vždy – bez mnoha slov, a že víte, co k vám cítím.

Vánoce 1934

Když má sestra povyroستla, přestala řvát a náš táta se rozplýval blahem, když se „proslavovala“. Jakožto majitel cestovní kanceláře uspořádal vánoční zájezd do Rumunska, do Herkulových lázní. Tam jsem já, trémistka, musela hrát na klavír píseň Herkulovy lázně a ovšem naše hymny, včetně rumunské. Zatímco moje sestra se naučila rumunskou básničku a v kroji vyskočila v lázeňské jídelně na stůl a s citem, aniž věděla, co říká, ji přednesla. Úspěch měla frenetický, dala do toho temperament, a diváci to plně ocenili. Můj klavírní výkon se dočkal zdvořilého plesk, tlesk. Jenomže to mi nevadilo, hlavně že jsem to měla za sebou. Na klavír už dávno nehraju, ale onu Olžinu báseň dosud umím. Olga ji cvičila a cvičila, až nás to všechny naučila. Ani já jsem té básničky nerozuměla, a tak ji ještě dnes píšu jen foneticky: Romenašul o jubeš-te, kasufletum seu o vorbic skribe pentru dumne deu...

Můj památník z té doby ještě dnes uchovává ohlasy hostů na mé a Olžino vystoupení, které se konalo na Boží hod vánoční: Krásné a nezapomenutelné dny bratrské pospolitosti československo-rumunské s příležitostí turistické dohody v těchto lázních. Den, ve kterém nejmladší české turistky Slávička (12 let) a Olinka (8 let) k nám do naší země zavítaly a naše krásné

rumunské básně i písně statečně přednášely. Děkujeme rodičům a všem našim přátelům za vzájemné vřelé sympatie, jaké nám projevíli. S láskou líbáme Slávinku a Olinku, až jednou později, kdy budou starší, čísti budou tyto řádky. Nechtě pak vzpomenu na Herkulovy lázně v Rumunsku a na své bělovlasé přátele. Nechtě obě sladké dívky prožívají dlouhá a šťastná léta. General Dr. N. Vicol a Valentina Dr. Vicolová.

Toto se odehrálo na konci roku 1934, ale o rok dříve, v létě 1933, mne táta vzal na cestu Středozezemním mořem na tehdy nově a přepychově jugoslávské lodi Kraljica Marija, které velel jakýsi kapitán Šimunkovič Vicko z Pelješace. Mamička s tehdy ještě přece jen malou Olgou jely do Sliače a my vyrazili na jih. Byla jsem jedenáctiletá, nejmladší pasažérka lodi. Od té doby jsem snad větší pozornost, ba úspěch nezažila. Na lodi se večer tančilo a ku konci plavby byl bál. A já jsem měla večerní šaty a spoustu tanečnic i tanečnic. To si pamatuji dobře, ale z cesty samotné jsou mé vzpomínky velmi kusé.

Z lodi jsme vystoupili v Barceloně, v Alžíru, v Tunisu, na Maltě... V Barceloně jsme byli hosty starosty města, který obdaroval všechny dámy kyticemi, jen mne ne. Nebyla jsem na seznamu. Zato později přišlo překvapení. V kajutě mne čekala kytice tuberóz s vizitkou a laskavými slovy od pana starosty, kterým jsem nerozuměla, protože byla španělsky. Ale asi to byla slova laskavá, kytice byla voňavá a veliká. Bohužel ta krása musela přes noc z kajuty pryč, jinak by bylo tou omamnou vůní po nás.

Když jsme vystoupili v Alžíru, nějakým nedopatřením jsme se s tátou naší skupině ztratili a začal nás honit zuřivý domorodec s nožem v ruce a cosi hulákal. Pamatuji se, že s ním táta žádné řeči nevedl, chytil mne za ruku a pádili jsme pryč, až jsme uviděli naši loď, naše bezpečí. Byl to pořádný kalup!

V Tunisu nás zase přivítal pohled na hejno mírumilovných plameňáků. Na Maltě jsme pozorovali místní ženy, které – samy celé v černém – nosily na hlavách jakési deštníky podobné kloboukům, patrně je měly chránit před sluncem. Jako dítě mne zaujaly, protože jsem je měla za dosti exotické vdovy.

16. srpna 1933 jsme společně s mnoha dalšími pasažéry naší lodi vystoupili na ostrově Vido a navštívili hroby padlých jugoslávských vojáků ze světové války. Mezi výletníky byl také jugoslávský ministr na penzi Dušan Peleš. Ten do mého památníku toho dne napsal (přeložil mi to později táta): V boji rámě na rámě za jistým žili a po společném vítězství tvoří se přátelství trvalá a nerozborná; ona nabývají pocitu solidnosti a zůstanou nedostupná. I v bolu na ostrově Vidu na hrobech našich herojů dokázali dnes – 16. srpna 1933 – svoji solidárnost Čechoslováci a Jugoslávci. Ve svém tehdejší památníku ale přece jen nacházím i méně oficiální věnování: Uz mnoga ugodne uspomene sa ovog divuog putovanja. Kao jedna od mojih najugodnějšíh liti će sjećuje na tebe milo i zlatno dijete. Ivo Šapro. Kdo ví, co mi Ivo Šapro napsal, ale on byl moje první láska. Mně bylo jedenáct a on byl tlustý, sympatický třiatřicátník. Ani o mně nevěděl. Nevadí, tehdy to byl pro mne ON.

Když o tom po letech přemýšlím, zdá se mi, jako by náš táta svými podnikatelskými aktivitami podporoval záměry naší tehdejší diplomacie – Rumunsko i Jugoslávie společně s Československem tvořily země tzv. Malé dohody. Společnost v Herkulových lázních i na Kraljici Mariji byla sice mezinárodní (v památníku jsem našla věnování v němčině i francouzštině), ale Čechoslováci, Jugoslávci a Rumuni převažovali.

Tátova smrt

Náš táta se nijak politicky, pokud vím, neangažoval. Volil stranu dr. Karla Kramáře,

to jest národní demokraty, a když se dostala do finanční krize, byl náš táta ochotně mezi častými dárči. To bylo z jeho politických zájmů asi tak všechno. Proto překvapilo, že v neděli 22. května 1938, v den voleb, se vypravil z domova brzy ráno, aby včas dorazil do volební komise. My s Olgou jsme spaly, rozloučil se s námi prý pohledem a tichým sbohem. Jak bylo u nás zvykem, mamička mu na cestu zamávala z balkonů a on zmizel v podloubí Karlových lázní. Ten den byl kalný, deštivý, smutný. Jak moc smutný, jsme zjistily až k večeru, když se táta stále nevracel. Mamička a strýček Jenda začali být neklidní. Volali do volební síně, ale ta už byla dávno zavřená. Volali na policii, ale tam je odbyli s tím, že určitě sedí někde v hospodě. Jenomže náš táta do hospody nikdy nechodil. Nakonec se strejček Jenda vypravil dolů do cestovní kanceláře. Tam našel tatů oběšeného. Zhroutily se mu velkorysé plány vybudovat na Novotného lávce první mezinárodní hotel v Praze, rozšířit cestovní kancelář Fencel-Jadran o pobočky po republice, do všeho investoval mnohaletou energii a investice. Rok 1938, kdy zemřel, byl navíc rokem blížící se politické katastrofy. Tatínek tuto tíhu neunesl.

Když tak náhle zemřel a z mamičky se stala vdova, padla na mne hrůza ze smrti, opuštění, nejistoty, zla a bídy. Otec byl autorita, jistota, mamička sladký domov, do kterého se vplížil smutek, ba neštěstí, černý závoj, černé šaty, punčochy, rukavice, boty i černý okraj bílého kapesníku. To patnáctiletý člověk citlivě, možná až precitlivě vnímá. Vtrhlo k nám neštěstí. Vdovy přinášejí smůlu... jen ne naše slunná mamička! Asi proto se označení „vdova“ sama vyhýbám, neužívám jej, aspoň pro sebe jej neužívám. Jistěže je to pošetilé, marné, ale jsem důsledná: jednou provždy jsem ženou svého muže.

Naše rodina se dostala do svízelné finanční situace, když po otcově smrti úředník pan Paul zpronevěřil svěřené peníze na-

Toto se odehrálo na konci roku 1934, ale o rok dříve, v létě 1933, mne táta vzal na cestu Středozezemním mořem na tehdy nové a přepychové jugoslávské lodi Kraljica Marija, které velel jakýsi kapitán Šimunkovič Vicko z Pelješace. Mamička s tehdy ještě přece jen malou Olgou jely do Sliače a my vyrazili na jih. Byla jsem jedenáctiletá, nejmladší pasažérka lodi. Od té doby jsem snad větší pozornost, ba úspěch nezažila. Na lodi se večer tančilo a ku konci plavby byl bál.

Slávka (klečící)
na Kraljici Mariji,
tatínek zcela vpravo,
1933

ších dlouholetých zákazníků, kteří prchali před nastávající politickou situací. Byli to vesměs Židé, jejich situace byla vážná. Soud sice poslal pana Paula do vězení, on u soudu proklel celou naši rodinu, ale náhradu musela platit mamička z rodinného bankovního konta plus z peněz ze životní pojistky. Dobré jméno kanceláře bylo zachráněno, zákazníci odcestovali včas. Mně bylo patnáct let, Olze jedenáct a mamička byla bezradná.

Po tátově smrti vstoupila na scénu teta Mary ze Dvora Králové nad Labem. Zaplatila mi soukromou školu pro sekretářky, na rok si mě vzala k sobě, aby mamičce ulehčila, a zapsala mě do tamní odchodní školy. Mamička zatím, díky licencím provozovaným podle vdovského práva, sehnala nájemce pro cestovní kancelář, pana Říhu. A také, žel jen na krátkou dobu, vzácného nájemce na loterii. Byl to nesmírně hodný mladý muž, který s laskavostí sobě vlastní se postaral o dary pro celou rodinu, aby naše první Vánoce bez táty byly co možná nejbohatší. Bohužel si pamatuji jeho prsten s velkým diamantem, který nosil na malíčku, ale už ne jeho jméno – snad Stein, snad Steiner. Odjel včas do Izraele a už jsme o něm nikdy neslyšely. Vypukla válka.

Válka

Divadlo

Na plovárně ve Dvoře Králové jsem se za války seznámila s některými ochotníky z divadelního spolku Hanka. Jmenoval se podle básníka a literárního historika Václava Hanky, objevitele a také pravděpodobného autora Rukopisu královédvorského. Pozvali mne mezi sebe a pro začátek slíbili malou roli. Onen štek byl ve hře Uličnice od paní Utěšilové. Ale – jaká náhoda – představitelka hlavní role onemocněla. Já se mezitím naučila i role všech herců, co jich bylo, včetně

ně té mé roličky. A protože bylo před premiérou už málo času k nastudování dlouhého textu, tak mi dali rovnou tu uličnici Milču. Sestřenice Věra, která pracovala v lékárně, mně proti silné trémě opatřila nějaké utěšující prášky. Tréma byla pryč a já hrála nejenom svou hlavní roli, ale dokonce jsem napovídala všem ostatním, kteří v tom plavali, dílem z překvapení, jak si počínám na jevišti jako doma.

Premiéra se konala 29. srpna 1940 a hra Uličnice od paní Utěšilové měla „vyvikající“ děj, který místní noviny popsaly takto: Děj odehrává se v pražské rodině, kde společně žijí matka-vdova, dcera Anežka, bankovní úřednice a dcera Milča, studentka obchodní akademie. A co se sběhne v době kratší než 24 hodin (začíná se odpoledne o čtvrt na tři a končí druhý den dopoledne asi v 10 hodin)? Nic méně než, že: Milča má být vyloučena z obchodní akademie, přijede podařený bratránek z Ameriky, který vyinkasuje nejen 20 000 K půjčených mu ochotně ve vkladních knížkách, ale i dalších 20 000 K na šek, který se mu nedoplněním dostane do rukou, na šek, který měla druhý den dáti Anežka proplatit pro banku, Milča se zasnoubí s americkým průmyslníkem, s kterým se sotva seznámí a s kterým je zavřena přes noc v divadle a který ochotně jí dá šek na 20 000 K na záchranu Anežčinu a Anežce věno 100 000 K, profesor Zuna si řekne o Anežku, sluha Josef se zasnoubí s Betty, kromě dalších drobných dějů a komických zápletek.

Po otisknutí pochvalné recenze jsem šla s Věrou po královédvorském korze a kluci z dobré místní rodiny volali přes celé náměstí: „Slávinko, kolik zaplatila milostivá paní matinka za tu dobrou kritiku!“ Uličnice měla, musím říct, takový úspěch, že mě dokonce chtěli obsadit do Manon, ale loupali se s přípravou a já jim mezitím zestárkla. Z mladičké Manon jsem se postupem času stala devatenáctiletou, a to byl konec. Touha po divadle, třeba jen ochotnickém, mne však neopustila ani v Praze.

Naštěstí mne napadaly
samé veselé příhody,
což byl podle mne dobrý
čin, ba povinnost
člověka z koncentráku
pobavit, a ne zarmoutit.
Eva byla se mnou velice
spokojena. Tak
spokojená, že mi řekla,
že s tátou promluví, jestli
by mě nechtěl za
sekretářku. Měl se tehdy
stát šéfem Svobodných
novin, ale moc se mu do
toho nechtělo. Chtěl se
po válce stát
spisovatelem, ale do
novin ho s poukazem na
politickou situaci lákal
a přemlouval
národněsocialistický
ministr Jaro Stránský,
jehož otec Adolf noviny
půlstoletí předtím založil.

Za války jsme na Fochově, dnes Vinohradské třídě každý večer hráli pásmo čínské poezie Zpěvy staré Číny v překladu Bohumila Mathesia. Vstupné bylo dobrovolné, nejdřív přišli naši příbuzní a známí, to byla jakási jejich povinnost, potom jsme tam naháněli školy. Jenže čínská poezie pro děti z obecné školy byla otrava, a tak rušily. Když jsme zrovna neúčinkovaly, sedly jsme si s jednou kamarádkou každá na jednu stranu řady a šeptem hrozily: „Jestli okamžitě neztichnete, odvedou vás do kuratoria.“ Kuratorium pro výchovu mládeže mělo děsivou pověst; bylo ticho jak v kostele.

Peroutka

Seznámení s Evou

Válka pomalu končila a já se seznámila s Evou Peroutkovou. Bylo to v krytu kuratoria, kam vešla mladá žena s nohou v gypsu, nikdo jí nenabídl místo, tak jsem to udělala já. Po alarmu nás pustili domů a ona mne šla doprovodit. Při povídání jsem se dověděla, že její otec je už téměř šest let zavřený a její matka chodí s Davidovou hvězdou. Mně se líbilo, ba obdivovala jsem, s jakým klidem o tom vypráví, a okamžitě měla mé sympatie. Začalo naše přátelství. Já ji seznámila s naší rodinou, teta nás obě pozvala na víkend do Dvora Králové. Eva mne vzala na návštěvu ke své matce a jejímu manželovi, panu Janotovi. Ten svou ženu zachránil před koncentrákem tím, že jako křesťan s ní zůstal v takzvaném smíšeném manželství. Byl sice na nějakou dobu z tohoto důvodu internován, ale poměrně brzy byl propuštěn. Jeho žena uklízela v synagoze. Byla nejen krásná, veselá, ale také krásně zpívala, a tak se prozpívala tím úklidem za klavírního doprovodu pana Löffelholte, který tam také „pykal“ za své židovství.

Eva mne rovněž seznámila s Richardem Bienertem, se kterým chodila od

svých patnácti let. Jeho otec byl v té době ministrem protektorátní vlády a v posledních měsících války dokonce jejím premiérem. Naše setkávání přerušila tak toužebně očekávaná svoboda. Konec války. Stavěly se barikády, vyvěšovaly československé vlajky, často i ty červené se srpem a kladivem. To nebylo dobré znamení, ale naděje na lepší časy vítězila – zatím. Jenomže ony se nevěšely jen vlajky. Cestou městem – třeba Rytířskou ulicí – byly kandelábry ověšeny lidskými těly. Na Václavském náměstí v rozbombardovaném domě Prokop a Čáp (dnes Dům módy) nutil dav malé chlapce, věkem ještě ani ne Hitlerjugend, bosé a plačící, aby holýma rukama odklízeli rumišť. Před domem restaurantu Bellevue ze strany ulice Karolíny Světlé ostríhali lidé jakousi ženu, nařídili jí uklízet kamení z barikády a sklizené dávat zase zpět atd. A syn naší domovnice ještě s jinou lůzou ji bodal bajonetem do zadku. Velké hrdinství, velké vlastenectví!

Ale zažívala jsem i jiné epizody spojené s koncem války. V srpnu 1945 jsem byla v Američany osvobozené Plzni, ještě tehdy plné vojáků – vítaných a přátelských. Když jsem s přáteli procházela městem a záviděla Plzeňákům Američany, obklopila nás skupina postarších mužů a pokřikovali na mne, která jsem si tehdy lakovala nehty na červeno: „Co tu s těmi nehýtky, fifleno. Do tovarny a makat!“ Přikročil k nám našťestí americký voják, možná důstojník, v šaržích se nevyznám, a provokatéři zmizeli.

Za války jsem se učila švédsky s myšlenkou dostat se po válce na čas do ciziny na československý zastupitelský úřad. Švédština se mi zdála nejpřístupnější mým úmyslům. Ven jsem nakonec nejela a ze švédštiny si pamatuju jedinou větu: Varför gråter du? Proč pláčeš? S tím bych se daleko nedostala, a tak na radu mamičky jsem své cestování pustila z hlavy.

S Evou Peroutkovou jsem spojení brzy zase obnovila. Dne 23. května 1945 se vdala za Ríšu Bienerta v kruhu rodiny. Ani ne-

tušila, že to také bude den návratu jejího otce do Prahy. Byla to šťastná náhoda, šťastná shoda okolností. Peroutka se svatby zúčastnil až po obřadu a do pěti do rána zůstal u Janotů. Bylo to navíc poprvé od rozvodu, kdy Peroutka navštívil svou první paní a jejího manžela, kdysi kolegu-redaktora z Tribuny. Peroutka se vrátil z koncentráku, zatímco jeho spolutachán Bienert byl vzat do vazby a šel před soud.

My, bývalí zaměstnanci kuratoria, pokud jsme měli čistý štít, jsme byli stále placeni a čekali jsme na zařazení do některého ministerstva. Dne 16. července 1945 mě Eva pozvala do kina na britský film Stříbrná flotila a řekla, že aspoň poznám jejího otce a tetu Máňu, jeho druhou ženu. Každý z nich přišel samostatně. Peroutku jsem znala dosud jen jako šéfredaktora předválečného týdeníku Přítomnost, autora knihy Budování státu a Čapkova a Masarykova přítele – tedy muže váženého a zasloužilého. Překvapil mne hlavně jeho zjev. Nevím proč, ale představovala jsem si ho malého, plešatého, zavalitého, a přede mnou stál vysoký, štíhlý, blond, modrooký, poměrně mladý muž. Při představování řekl: „Těší mne,“ a ani na mne nekoukl. Chladas, usoudila jsem. Pak přiběhla na poslední chvíli jeho žena, ani ona nejevila nade mnou velké potěšení. Film byl znamenitý a manželé Peroutkovi se zas rozdělili.

On vyzval Evu a mne, abychom ho doprovodily na Smíchov, kde bydlel, cestou se vyptával, jaké to bylo za války v naší rodině a jaké to bylo v tom kuratoriu. Naštěstí mne napadaly samé veselé příhody, což byl podle mne dobrý čin, ba povinnost člověka z koncentráku pobavit, a ne zarmoutit. Eva byla se mnou velice spokojena. Tak spokojená, že mi řekla, že s tátou promluví, jestli by mě nechtěl za sekretářku. Měl se tehdy stát šéfem Svobodných novin, ale moc se mu do toho nechtělo. Chtěl se po válce stát spisovatelem, ale do novin ho s poukazem na politickou situaci lákal a přemlou-

val národněsocialistický ministr Jaro Stránský, jehož otec Adolf noviny půlstoletí předtím založil.

Jednoho dne mne Eva pozvala k sobě – k Bienertovým – na Rybníček s tím, že táta přijde na oběd sám, bez tety Máni. Já, jako bych nic netušila, k nim vpadnu na návštěvu jako už mnohokrát předtím, a „ó ta náhoda – nebudu vyrušovat“ – „zůstaň, právě včas ke kávě“. Peroutka taky přes fajfku něco zahuhlal. A začal „výslech“: Co teď čtu? Co jsem přečetla dosud? Kdo jsou moji literární hrdinové? Tam jsem byla zřejmě dobrá, řekla jsem: „Cyrano.“ Bohužel on neřekl to očekávané: „Sekretářka.“ A tak se ona káva třikrát opakovala, než přišla nabídka: do úctárny Svobodných novin. „To nepůjde, pane redaktore, já počítat neumím.“ A tak se přihodilo, že mne na zkoušku angažoval.

5. listopad 1945

V pětačtyřicátém byl Peroutka jmenován do parlamentu klubem národních socialistů jako nestraník. Myslím, že ho – jako nezávislého novináře – měla krýt poslanecká imunita. Taková, bohužel, byla doba. A tak 5. listopadu 1945 odpoledne se vypravoval do parlamentu a já domů. Řekl, že mne doprovodí k Novotného lávce, a cestou se ptal na mou rodinu, na Smíchovskou arénu, kde prý chytil blechu, na slavného Kecal z Prodané nevěsty Emila Pollerta a rodinu Švandovu... Novotného lávku jsme dávno minuli a já vlastně ho doprovodila k Rudolfinu, to jest k tehdejšímu parlamentu. Jenomže jemu se tam ještě nechtělo, a tak jsme zašli na náplavku k řece a on se zeptal na tátu. A já prvně po těch osmi letech jsem o jeho smrti mohla, a dokonce chtěla mluvit. On mne vyslechl, pohladil, objal a políbil. A já měla pocit bezpečí i obavy a úleku, že jsem na šikmé ploše.

On šel do parlamentu, já běžela domů na večeři a, jak jsme se předem domluvily

s mamičkou a Olgou, do kina. Na čem jsme byly, netuším, hlavou mně stále běhala myšlenka na šikmou plochu, na které se ocitám, znepokojovalo mne zároveň podivné blaho, které cítím, a také strach, co bude zítra, až se potkáme v redakci. Jenomže zítra on do redakce nepřišel, pozdě odpoledne zavolal: „Ty potvoro, musím na tebe myslet, místo, abych psal. Tak zítra.“

A tak 5. listopad 1945 byl začátek našeho třiatřicetiletého společného života. Od té doby po mnoho let každého pátého v měsíci jsme spolu slavili ten den výjimečným obědem či večeří a květinami a on řekl: „Ty víš!“ a já věděla. To byla dvě slovíčka, která Peroutka a jeho nejbližší přátelé užívali u příležitostí svátků, narozenin, výjimečných příležitostí.

Svobodné noviny

Do mých sekretářských povinností patřilo i obstarání volňásků na premiéru hry Obal a valčík do Stavovského divadla pro autorovy přátele. Často se taky chodilo na soukromé promítání filmů, které během války Peroutka a mnozí jeho známí a přátelé neviděli. Sestavovala a vybírala jsem podle své úvahy, jak mně bylo doporučeno. A tak kromě hrstky československých filmů tu byly k vidění americké, anglické a hodně dobrých německých filmů. Těšilo mne, že jsem se dobře strefovala do Ferdinandova vkusu. Při jednom takovém promítání Olga Scheinpflugová, tehdy hvězda Národního divadla, hlasitě kritizovala a opravovala Betty Davisovou, tehdy hvězdu Hollywoodu. V jejích očích zcela propadla. Inu, herecká konkurence.

Za Ferdinandem chodila občas do redakce Honza Krejcarová, přispěvatelka Dneška, autorka pozoruhodné, dojemné knihy o osudu její matky Adresát Milena Jesenská. Ale tehdy to byla mladá chytrá holka, v mých očích sirotek, jemuž je nutno pomáhat. Zdálo se mi, že se kamarádí-

Byl stejně starý jako Ferdinand, dokonce o pár měsíců mladší. Také vysoký, také štíhlý, ale silně prošedivělý, a přes svůj humor působil vedle Peroutky dojmem daleko staršího. Nevím, kdy do redakce přicházel a kdy z ní odcházel, ale vždycky tam byl. Na jeho stole se hromadily materiály z ČTK, knihy, spisy, noviny, korespondence. Zdálo se, že se v tom nikdo nevyzná. Na první pohled ano, ale jen na ten první. Cokoli kdo potřeboval, pan dr. Kolařík sáhl a vylovil.

me. Často za mnou přicházela do redakce a ptala se po panu šéfredaktorovi, někdy na něj čekala. Když přišel, zmizela v jeho kanceláři, a já byla brzy poslána pro „foršus“. Někdy bylo nutno vypomocť jí na činži, jindy přispět na lékaře-specialistu, na potrat, na..., na..., na..., až došla Ferdinandovi trpělivost. Ke mně potom přišla od Honzy zpráva, že je vězněna na té a té adrese na Vinohradech a je vydírána. Určenou výši „výkupného“ si už nepamatuju, ale byla jsem tam vyslána – samozřejmě s penězi – a překvapena. Honza byla v pořádku, ani roubík neměla v ústech, jak jsem si to představovala, byla s ní asi její přítelkyně. Peníze jsem odevzdala a Honzu už od té doby neviděla. Ani Peroutka ne. Pochopila, že on i já chápeme. Ovšem Peroutka o dost dříve než já.

Svobodné noviny byly plné novinářských osobností, mezi kterými mohl svou skromností zapadnout dr. Jaroslav Kolařík. Neprávem. Po dvaatřicet let tento vtipný, vzdělaný národohospodář byl strážným duchem Lidovek a později Svobodných novin. Jeho humor byl jedinečný, stejně tak i jeho laskavost, ochota, pracovitost, vzdělání. Psal také do Peroutkovy Přítomnosti. Byl stejně starý jako Ferdinand, dokonce o pár měsíců mladší. Také vysoký, také štíhlý, ale silně prošeďivělý, a přes svůj humor působil vedle Peroutky dojmem daleko staršího. Nevím, kdy do redakce přicházel a kdy z ní odcházel, ale vždycky tam byl. Na jeho stole se hromadily materiály z ČTK, knihy, spisy, noviny, korespondence. Zdálo se, že se v tom nikdo nevyzná. Na první pohled ano, ale jen na ten první. Pokudli kdo potřeboval, pan dr. Kolařík sáhl a vylovil. „Tady to má a vrátila to, prosím.“ Onikal nám. Zemřel v pětadesáti letech 26. února 1961.

V redakci jsem našla Ladislava Matějku, kamaráda nejstaršího. Nevím, jestli se oběhláváme, ale oba tvrdíme, že v Černošicích, kam jsme jako malí jezdili s rodiči na kus prázdnin (on byl ze sousedních Mokropsů),

jsme se spolu vytáčeli na kolotoči. On tvrdí, že si mne pamatuje jako blondatou holčičku v bílém kabátku, a já mu to hrozně ráda věřím. Blondatá jsem byla, bílý kabátek měla. V dospělosti, ve Svobodných novinách, Matějka plný romantických dějů a stálého zalilování mi řekl, že jsem celkem OK, ale frigidní. Chachacha, příteli, byl jste vedle. On ovšem netušil. A spisovatel a malíř Jiří Brdečka! Ten tušil velmi dobře, a tak mne zkoušel: kdo je můj typ hrdiny v Severu proti Jihu, bestselleru naší doby. Já byla pro dravého, prudkého a pánovitěho Buttlera oproti ušlechtilému, jižanskému, jemnému Ashlymu. A Brdečka se zeptal: „Který z nich je pan Peroutka?“

Brdečka mne brávil na filmové a divadelní premiéry, občas na návštěvy svých filmových, divadelních a muzikantských přátel. Dobře si pamatuji třeba party u výtečné herečky Sylvie Langové, ta však nerada viděla, když jí přišla do cesty nějaká mladší, a dávala to patřičně najevo. Ale mně se líbila a ve starých českých filmech stále líbí.

Život redakce plynul zkrátka mírumilovně. Osobnost Ferdinanda Peroutky převyšovala případnou malost nebo nevraživost kolem našich tří komunistických redaktorů. Pamatuji, že na redakční schůzi vystoupil jeden z nich se stížností: „Já, pane Peroutko, vašim úvodníkům někdy nerozumím.“ To vyvolalo u ostatních úsměv i mírné pohoršení, u Ferdinanda překvapení a otázky. Ty kladl trpělivě, dá se říci až laskavě, a čím víc se ptal, čemu redaktor nerozumí, tím víc ten chudák zmateně koktal. Přesto se mně zdálo, že se cítí vítězem. Snad před sebou, ne tak před redakcí.

Naším parádním kouskem byl milý Michal Mareš. Tlustý, zarostlý, malebně neupravený, Peroutkův dobrý známý ještě z Tribuny. Mimo jiné se proslavil svou vizitkou: Michal Mareš, básník a klobásník. Ve volném čase totiž kdysi jezdil po ulici se stánkem s párky a s klobásami, vypomáhal své podnikavé paní.

Jednou se do redakce dostavil mimopražský pán a hlásil se k panu šéfredaktorovi s čímsi důležitým, co prý nikomu jinému nesvěří. Řekla jsem, že za ním musí do Společenského klubu na Příkopech. On tam ale netrefil a požádal mne, abych jela s ním, že má dole kola, řekl. Já v domnění, že mluvím o autu, jsem souhlasila. Ukázalo se ale, že kola jsou motocykl a redakce nám ten den málem vypadla celá z oken. Byla to moje první a zároveň poslední jízda tímto peklem. Když jsem viděla, do čeho jdu, couvnout jsem už nemohla, a tak za velkého hurá redakce jsme vystartovali. Já v úzké sukni – vyhrnuté, raději nevzpomínat až kam – jsem křečovitě objímala a tiskla se k neznámému muži jako ke svému spasiteli. Naším odjezdem měla redakce po legraci a já ten kousek cesty hrůzy do klubu přežila.

Do tohoto mého vzpomínání na redaktory Svobodek patří také spisovatel Edvard Valenta a jeho paní. Měla malé děcko, nemohla se tedy účastnit Peroutkova pozvání do Estu. Valenta tam s námi chodil rád, byl milým společníkem. Byl také svědkem, když při tanci jedna redaktorka našich novin neslychaně sváděla Peroutku. Valenta stále říkal: „No toto, ani se tam nedívejte.“

Steinbachova neteř, Alice Horská, mi při psaní těchto vzpomínek připomněla jednu příhodu z té doby: na návštěvě u Steinbacha bylo rozhodnuto, že se večer půjde do divadla ABC. Já ale měla odevzdat Peroutkův rukopis do tiskárny. No jo, ale jak to stihnout, a zároveň běžet domů a převléknout se? To Peroutka uznal a rozluštil: běžela jsem domů se divadelně upravit, zatímco on šel se svým rukopisem do tiskárny sám.

Únor 1948

Právě byt spisovatele Valenty a jeho paní byl v den smrti Jana Masaryka jakýmsi útočištěm: přišli jsme k nim na návštěvu už

předem ohlášení. Olga Scheinpflugová věděla, kde Peroutku zastihnout, a velmi rozrušena se s ním zavřela ve vedlejším pokoji. Ten měl skleněné dveře, které zůstaly pootevřeny, a my slyšeli: „Ferdo, oni mne zavřou.“ – „Ale proč by to dělali, Olinko.“ – „Najdou moje dopisy.“ – „No a cos tak hrozného psala?“ – „Já nevím, ale zavřou mě, jako mě zavřelo gestapo.“ – „No vidíš, a jsi tady, protože jsi statečná.“ – „To jo, to jsem, vždyť ani mučení jsem se nebála.“ – „No vidíš, tak pojď, posedíme s ostatními.“ A bylo po panice. Ta konverzace mezi Scheinpflugovou a Peroutkou byla tehdy delší, slova si nepamatuju docela přesně, obsah ale ano.

Na Olgu Scheinpflugovou mám ještě jednu dramatickou vzpomínku. Jak jednou řekla Steinbachova neteř Aliska: „Olze Scheinpflugové jako herečce nechyběl temperament a jako spisovatelce fantazie.“ Dne 24. února 1948 jsme s Ferdinandem byli u Jirákových v jejich bytě na Národní 9, kde byla také redakce Svobodných novin. Po ulici tehdy pochodovaly průvody oněch dnů. První, jakási revoluční garda, křičeli: „Peroutka do koutka.“ Druzí, studenti pražských vysokých škol, zase volali: „Ať žije Peroutka.“ O tři patra výš před Peroutku dramaticky poklekla právě Olga Scheinpflugová, strhávala se zebe šperky a házela je Peroutkovi do klína a prosila, aby „proboha okamžitě odešel do exilu“. Také mne mu přidala na cestu a že o všechno ostatní tady doma se ona postará. Odstupující ministr Hubert Ripka, který byl už tehdy v Paříži, že prý má konto také pro Ferdinanda. Herečka Jarmila Bechyňová (dcera Peroutkova dlouholetého přítele, sociálně demokratického předáka a ministra Rudolfa Bechyněho, který v únoru 1948 už však nežil) chodila mezitím do koupelny zvracet. Hysterie těch dní působila na leckoho. Peroutka ale zůstával klidný, šperky nepřijal a snažil se Olinku uklidnit.

Po puči Ferdinand už nechodil do redakce, všechno jsem musela zabalit a sama

odvézt. Zřízenec, který seděl na chodbě a dříve běhal k Ferdovi domů pro úvodníky, za což dostával velkou diškreci, mně odmítl pomoc. Přišel komunistický básník a novinář Ladislav Fikar, pomohl a poznamenal: „Za tohleto, slečno Fenclová, za to zaplatíme.“ Bohužel, neměl pravdu.

Exil v Americe

RFE

Nastoupila jsem tedy do Svobodné Evropy. Redaktoři i američtí šéfové mne přijali vlídně, přátelsky, zvědavě. Naše dvě překladatelky – Češka a Slovenka (dcera bývalého premiéra Milana Hodži) – zvědavě a opatrně. Vlastu Krausovou, tehdy Ferdinandovu sekretářku, jsem znala už z Prahy.

Začínali jsme v Empire State Building v místnostech bez oken, kanceláře s okny obývalo americké vedení. Od dvanácti do dvou, kdy šéfové odcházeli na oběd, se okna a dveře jejich kanceláří otevřela, aby do našich přehřátých kumbálků vnikl vzduch. A nastalo: všechno lítá, co papír jest. Studia jsme měli pronajata od profesionálních rádiových stanic kolem Čtyřicáté druhé ulice, to si už přesně nepamatuji. Z tehdejšího nejvyššího mrakodrapu jsme se na krátkou dobu přestěhovali do bývalé koželužny kolem Padesáté ulice W, až konečně na delší dobu, tedy na pár let, jsme obsadili celý dům, žádný mrakodrap, na Padesáté sedmé ulici, blízko Carnegie Hall.

Naši redakci připadla v prvním poschodí dlouhá nudle u oken a nepřepažená. Vedlejší nudli a taky bez přepážek dostali, myslím, Poláci a další Maďaři a Bulhaři a Rumuni. Všechna oddělení měla své vlastní šéfy v kumbálcích (s přepažením). Výjimkou byli Jugoslávci: tam šéfoval Ivo Moderčín a byl si vším: šéfem, redaktorem, hlasatelem i posluchačem, neboť Tito si nedal Moskvou poroučet, a pokud sekal aspoň tuto dobrotu, nechával ho State De-

A tímto vybavena začala
jsem svůj čtyřicetiletý
život v New Yorku.
Večer jsme procházeli
slavnou ulicí Broadway,
středem tamní kultury.
Tolik soustředěně
vulgarity jsem ale
nečekala. Obrovské
světelné reklamy na
kdeco, laciné prodejny
suvenýrů, bufety vedle
drahých restaurací,
elegantní dámy vedle
jasně lehkých, davy
bílých, černých i žlutých
lidí kamsi pádily,
vykřikovaly, smály se
i líbaly a nad tím vším si
pokuřoval pán
z obrovité reklamy na
cigarety Camel
a vypouštěl opravdový
dým na nás tam dole.

Hankovo divadlo ve Dvoře Králové n. L.

Spolek divadelních ochotníků „Hanka“ ve Dvoře Král. n. L.

Ve čtvrtek dne 29. srpna 1940.

Růžena Utěšilová:

ULIČNICE

Režie: FR. ROVENSKÝ.

Veselohra o 3 jednáních.

Scéna: J. SYCHRA.

OSOBY:

Pani Storkánová	M. Nosková
Anetka, uřednice	V. Frausová
Milča, bývalá obchodní akademička	její dcery S. Fenclová
Jen Pažek, její synovec	K. Klivánek
Hektor Watson, průmyslník	F. Rybníček
Josef, jeho sluha	K. Hirsch
Zuna, profesorka	H. Jaroš
Kubr, obchodník	V. Kolha
Melendová, sládkyně	M. Borysová
Redlín, obchodní akademik	J. Růžicka
Svestková, domovnice	M. Sychrová
Betty, její dcera	Z. Nedolinská
Uváděčka	V. Krausová

Děj v Praze v době přítomné.

Začátek přesně o 8. hodině večerní.

Ceny míst: I. křeslo K 8'20, II. křeslo K 7'20, I. místo K 6'20, II. místo K 5'20, přilehlí K 3'10, studentský K 2'10, galerie K 2'10. — Předprodej lístků na sedadla v knihkupectví J. Motěny, k stání a na galerii papírnictví A. Veselá. — P. T. abonentům se rezervují lístky do pondělí 26. srpna 1940 do 12 hod.

Růžena Utěšilová, autorka úspěšných románů, uvádí nás ve své veselohře „Uličnice“ do pražské rodiny, milky a dvou jejích dcer. Anetka, vážně pracovitá děvče, výborná absolventka obchodní akademie, pomáhá matce svými platem vyčíslovali domácnosti, která po smrti otce živitele, odkázána na nepatrnou penzi, ocitá se ve velmi nelehké finanční situaci, zatím co dobrovolně, upřímně a chytře Milča, ale divoký vesec, působí oběma značnou starostí svým neuspokojeným chováním i prospěchem ve škole. Do situace křeh přichází záměnou osob — bratranci Ján a průmyslník Watson a s tím spojené náhle řešení budoucnosti divoké Milči, a záchrana rodu a dvou sňatků, Anetky se Zunou a Milči s Watsonem. — Typické postavky Watsonova sluhu Josefa, Betty, penzionistky a ředitel obchodní akademie, doplňují veselý náčrt hry, která výjimečně veselohrami zauzlením a řešením jistě pobaví každého diváka.

partment, natož RFE, na pokoji. Ivo Moderčina jsme všichni milovali pro jeho laskavou a veselou povahu. Za ženu měl Češku, a tak s námi komunikoval ve spřátelené čecho-chorvatštině k oboustranné spokojenosti. Odtud po několika letech působení jsme – definitivně – přesídlili do Park Avenue, do pětadvacátého poschodí, kde jsme měli svá vlastní studia, odtud Ferdinand odcházel do penze a dostal od svých kolegů pudlinku Pixie do rodiny, tady nastal režim účetních, kdy začaly být Ferdovy promluvy (neboli talky) cenzurovány, zde všechno začalo být jiné.

Jan Werich, nevím zda po Voskovci nebo po kom, vzkázal Peroutkovi, jak si přibližně vzpomínám, toto: Peroutko, prosím vás, máme tady v Československu plno starostí, smutný život, vaše úvahy posloucháme, ale váš hlas je zoufale smutný, že by člověk brečel; buďte tak moc hodný a trochu to napravte. To Peroutka uvítal, protože on své promluvy nerad sám načítal. Takže se toho rád vzdal a četl to v Mnichově jeden z redaktorů. Ten už ale měl Peroutkův hlas tak odposlouchaný, že ty úvahy četl stejným smutným hlasem. Nakonec se tím stal hrozně populární.

Ze mne se časem stal zaměstnanec RFE v roli písáčky. A zase časem ze mě Feryk Kaňka, náš produkční, začal cvičit hlasatelku. Neměl to lehké ani on se mnou, ani jeho žena s ním. Tou dobou jakožto prvotřídní trémistka jsem často škobrtala a on zuřil. Ve studiu zuřil celkem klidně, ale sotva přišel domů, a ještě vztekly na mne, třeba rozkopali dvířka kuchyňské kredence. Jeho žena a má přítelkyně mi to škobrtání a Ferykovu zuřivost velice detailně přednášela. Nicméně přátelíme se dodnes. Taky jsem občas byla nedochvilná, totiž dvakrát do měsíce, kdy jsem čekala na Ferdinandův rukopis, který dopisoval na poslední chvíli, a já pak s ním uháněla do redakce a do studia. To mě Feryk trestal tím, že se šlo rovnou naostro, bez mrknutí na skript, na který jsem se spoléhala. Naštěstí ono „na-

ostro“ nešlo rovnou na živo, ale natáčelo se na pásku, a dalo se tedy stříhat.

Má nehorázná opovážlivost došla dokonce tak daleko, že jednoho dne jsem předala vedení redakce skript pro mládežnické vysílání. Nakoupila jsem pár amerických časopisů pro mládež, abych ve své třicítce věděla, co se u mladých děje, co je zajímavé, co čtou (to bylo už tehdy slabší), jaká je móda, jaká hudba boduje, jaké jsou vztahy, a z těch článků jsem kompilací informovala československou mládež doma. Finanční příjem to nezdvihlo, zato volna ubylo, pořad jsem pak dělala několikrát týdně. A dokonce jsem v Americe potkala jednu svou posluchačku. Ta paráda!

Ovšem působení ve Svobodné Evropě pro Ferdinanda znamenalo také společenské povinnosti. Měl vynikající smysl pro humor a každé vtipné konverzace se rád účastnil. Nerad se ale pohyboval ve společnosti lidí, ke kterým neměl vztah, kteří jen tak společensky povídali většinou o ničem. Protivila se mu společenská konverzace, tzv. „small talk“. Jen jednou se dal přemluvit a proti své vůli se pokusil prvně a naposledy o takovou konverzaci. Na jakési americké party, kde nikoho neznal, konečně uviděl i známou tvář z rádia i zepřítal se: „How is your life?“ a pokuřoval u toho svou dýmku. Kvůli ní ale dotyčný pán slyšel: „How is your wife?“ Otočil se a rychle se vzdálil. Oslovený byl homosexuál.

New York

– na čtyřicet let mým domovem

Ferdinand mne pro první dny usadil v malém hotelu poblíž svého bytu, kde v přízemí bydlel Oto Rádíl se svou ženou. První cesta městem vedla na Pátou Avenue, která rozděljuje New York na West a East, a pro orientaci je dobré vědět, řekl mi Ferdinand, co je up town a down town. A tímto vybavena začala jsem svůj čtyřicetiletý život v New

Ovšem působení ve Svobodné Evropě pro Ferdinanda znamenalo také společenské povinnosti. Měl vynikající smysl pro humor a každé vtipné konverzace se rád účastnil. Nerad se ale pohyboval ve společnosti lidí, ke kterým neměl vztah, kteří jen tak společensky povídali většinou o ničem. Protivila se mu společenská konverzace, tzv. „small talk“. Jen jednou se dal přemluvit a proti své vůli se pokusil prvně a naposledy o takovou konverzaci.

Yorku. Večer jsme procházeli slavnou ulicí Broadway, středem tamní kultury. Tolik soustředěné vulgarity jsem ale nečekala. Obrovské světelné reklamy na kdecu, laciné prodejny suvenýrů, bufety vedle drahých restaurací, elegantní dámy vedle jasně lehkých, davy bílých, černých i žlutých lidí kamsi pádily, vykřikovaly, smály se i líbaly a nad tím vším si pokuřoval pán z obrovité reklamy na cigarety Camel a vypouštěl opravdový dým na nás tam dole.

A v tomto velkoměstském blázinci desítky divadel – sen každého herce: hrát na Broadwayi. U stánku se suvenýry mi Ferdinand koupil příšerně ošklivého malého pejska z jakési hmoty s kostí v hubě. Kost se časem ztratila, ale s příšerkou jsem přijela do Prahy. Dívá se na svět z mé knihovny.

V divadle na Broadwayi i Off Broadway jsme viděli dobré i slavné kusy, také leckteré voloviny a Ferdinand časem na divadlo zanevřel. Když se do New Yorku dostala Prodaná nevěsta, bál se, že ji zvořou, poameričtí, odmítl jít, a já tedy šla se Steinbachem a Stránskými. Asi z radosti, že v New Yorku máme kus domova aspoň na chvíli, jsem se rozparádila a jediná v celém tleskajícím hledišti volala: Nazdááár, huráááá. Steinbach marně říkal: „Ne tak nahlas, dárlinečku.“ Zatímco Honza Stránský se smíchem poznamenal: „To se vám tu řve, když tu Ferda není.“

New York jsem měla ve svých představách za nejčistší město světa. To tedy zdaleka ne. Newyorčané – aspoň v té době, možná se už polepšili – byli neuvěřitelně nepořádní. Noviny se válely po chodníku tam, kde je odhodili, sotva je dočetli, oharky cigaret ve velkém, slupky od banánů či buršských oříšků, nedojedené jídlo. Jen psíci byli ukáznění, chodili si vyřizovat svou potřebu pod chodník, jak zákon kázal, a kde se denně čistilo.

Jinak poměry v exilu nebyly zrovna skvělé. Ostatně o poměrech v exilu a o tom, jak pokračuje zakládání RFE, mne Ferdinand informoval ve svých dopisech už do

Londýna. V posledním z 28. června 1950 mne dokonce instruoval, s kým se nestýká: (...) Neboj se, že já bych tady o Tvém případu moc mluvil, víš přece, že jsem Tě stále před tím varoval, a ovšem i sám se řídím podle své vlastní rady. Tady naopak, protože o Tobě s nikým nemluví, ani s Vlastou, ani s Jílovskými a ani ovšem se Steinbachem, se rozmohlo mínění, že jsem Tě asi opustil, a lidi mne asi zase prohlašují za padoucha proto, že jsem Tě opustil, jako mne dříve asi prohlašovali za ničemu, že jsem Tě nechťl opustit. Zkrátka sem vpadneš jednoho dne k obecnému překvapení jako z modrého nebe. (...) Až sem přijedeš, nebudu chtít, abys se s některými lidmi stýkala, jako já se s nimi nestýkám. Jistě se nebudeme stýkat se Steinbachem, který je falešný přítel. Viděl jsem ho tu teprve třikrát a vždy náhodou. (...) To radio není slyšet v Londýně proto, že je to stanice obrácená k Československu, a ty vlny do Anglie zabloudí jen náhodou. Doufám, že brzo to budu mít úplně v rukou a dělat to, jak chci. Pak také začnu sám mluvit. Nedovedeš si představit, jak za tu dobu jsem utahaný tady těmi samými jednáními s lidmi, kteří o tom nemají potuchy, ale chtěli by o tom rozhodovat. Někdy je to jako humoreska. Ale myslím, že to už překonáno, od 21. vysíláme program více podle svého vkusu a v září už začneme naplno. Nesmíš zapomínat, že to vše bylo vlastně dosud jen zkušební vysílání. Že to nebylo dobré, vím já lépe než všichni ostatní, ale je to věc, která stojí za trpělivost a vytrvalost. Nakonec to dobře dopadne.

Když jsem po půl roce přijela z Anglie za Ferdinandem do New Yorku, znovu se Steinbachem nemluvil. Tentokrát proto, že Karel prorokoval, že náš vztah nemá budoucnost. Ferdinand odjel úředně do Mnichova. Steinbach mne vyhledal a žádal: „Darlinečku, usmíř mne s Ferdou.“ A já, když se Ferdinand vrátil, jsem ho prosila o „milost“ pro Karla. (Už opět.) Konečně přislíbil. V určený den Steinbach pro nás přijel, Ferdinand se s ním chladně pozdra-

vil, a pak celý večer slovo neprohodil. Nervózně jsem tedy štěbetala já, štěbetal i nervózní Steinbach. Po hodinách hodování mne i Ferdinanda zase odvezl domů. Trvalo nějakou dobu, než s ním F. zase navázal vztah.

Traduje se historka z poválečného Společenského klubu na Příkopech. Peroutka se baví se svými přáteli, když vtom vstoupí muž jejich věku. Steinbach vyskočil a radostně se s pánem vítá a přivádí ho ke stolu. Ferdinand ho bez zájmu pozdravil a dál ho ignoroval. Pán se raději hned odporoučel. Steinbach: „Co je, Ferdo, to byl přece náš spolužák, nepamatuješ?“ Peroutka: „Pamatuji, ošidil mne před léty o kuličky,“ a pokračoval v přerušené debatě. Před lety, to bylo za let klukovských, členové klubu byli už padesátníci a spolužák soudcem v Brně, myslím.

V+W

V roce 1950 měl Jiří Voskovec obtíže s americkými úřady. Vinou udání byl nařčen z podpory komunismu a zavřen na Ellis Island. Voskovcova neteř Adriana Borovičková ve své knize Voskovec a Wachsmanni připomíná, že Voskovec měl už z doby druhé světové války zažádáno o americké občanství, nic mu to ale v době senátora McCarthyho nebylo platné. Vyslal tedy za Ferdinandem svého advokáta Victora Jacobse, aby mu Peroutka dosvědčil, že nikdy s komunismem nesympatizoval. Oslovil tak mnoho Čechoslováků, ale kromě Peroutky a Petra Zenkla téměř všichni se od něho distancovali. Na základě dopisů těchto dvou svědků byl nakonec po jedenácti měsících v uprchlickém táboře do USA vpuštěn. Z Ellis Islandu je k soše Svobody co by kamenem dohodil, ale pohled na ni zezadu je prý pohledem k uzoufání: tak blízko a tak daleko!

Voskovec byl nesmírně pilný herec, odaný divadlu. Bral dokonce soukromé hodiny, aby se zbavil svého cizího přízvuku, byl

perfekcionista. Marně. Přestože anglicky uměl dokonale, dostával role cizinců. Asi jsem se mýlila, ale v jeho hraní jsem vždycky cítila jistý ostych.

Naproti tomu Werich – to byl herec od přírody. V té slavné dvojici silnější, Voskovec citlivější. Je jisté, že se dokonale doplňovali. Když Werich přijel do New Yorku v roce 1968, vyhlíželi jsme ho oknem u Voskovců. Byl to milý pohled na oba, jak se spolu blíží k domu. Na Wericha mám z toho večera osobní vzpomínku. Před večeří se servírovaly drinky a všichni jsme seděli u malých stolků. Já naproti Janu Werichovi. Na chvíli jsem se k němu otočila zády, ale jen na chvíli. Když jsem se k němu znovu obrátila, udivil mne jeho potměšilý výraz. Byl přípitek. Po malém loku jsem pochopila. Vyměnil můj drink za slivky z piva a těšil se, co bude. Ale ono nebylo – zasáhla moje zlomyslnost a měl po legraci. Já tu slivku polkla bez mrknutí.

Druhé shledání s ním bylo smutnější. Byl opět v New Yorku, tentokrát v nemocnici, kam ho denně chodil rozptylovat Voskovec a obden Ferdinand. A náhle ho potkám na ulici. „To jste jim utekl?“ ptám se. „Jsem venku na reverz,“ řekl a pak dlouze, se smutkem se rozpovídal o invazi a černé budoucnosti našeho národa. Doma měl rodinu, nemohl zůstat, musel domů...

Mnohokrát jsme pak ještě byli na hrách, ve kterých hrál Voskovec. Na Broadwayi hrál role s cizím přízvukem, ale už to, že na Broadwayi vůbec hrál, znamenalo velké uznání jeho herectví a velký úspěch. Dostat se dnes tady do Národního divadla není takový problém, jako bylo v té době v New Yorku dostat se na Broadway. To v New Yorku už něco znamenalo.

Patříš k malému národu

„Víš, ty patříš k malému národu, kdybys byl Němec nebo Francouz, svým talentem by ses jinak prosadil,“ řekl Peroutkovi dobrý

přítel, dobrý člověk, sám spisovatel Johannes Urzidil v New Yorku. Měl pravdu a Ferdinand si toho byl plně vědom. Když odcházel do exilu, bylo mu 53 let. Do Ameriky přišel pětapadesátiletý stále v čilém věku. Jeho práce pro RFE měla smysl a význam. Hádky a boje Rady svobodného Československa na miniúrovni nikoliv. I já laik jsem to cítila, viděla jsem také, jak ho to vyčerpává, ba ničí, odvádí od práce, které se chtěl věnovat naplno, tedy od psaní. Psaní týdenní promluvy pro RFE, psaní různých memorand pro americké vedení stanice, schůze, to vše nezatěžovalo jeho čas a nervy tak jako pranice mrnikánů našich dějin ve Washingtonu. „Mrnikáni“ je výraz Petra Zenkla pro některé členy Rady. Bohužel se jím stal i on.

Ferdinand doufal, že jako nestraníkovi se mu podaří je umoudřit. Když však viděl, že to nejde, rezignoval. Znovu byl přemluven a vrátil se s marnou nadějí, že „láska a pravda zvítězí nad lží a nenávistí.“ Bylo marné mé volání: „Pryč od nich, ať se zneможní a povraždí sami...“ Léta utíkala, než to konečně vzdal.

K tomu ještě časem bledly jeho představy o New Yorku, kde za dne jsou mrakodrapy jako staronové hrady a večer zase rozsvícené vánoční stroměčky, jak mi kdysi nadšeně psával do Londýna. Nastoupily dobře utajované deprese, o kterých jsem dlouho nevěděla.

Rok 1968

Návštěva Václava Havla u československých exulantů v Evropě a Americe v roce 1968 byla už mnohokrát popsána. Také to, že byl u Ferdinanda, že starší mladého muže varoval před spěchem ke svobodě. To bylo zachyceno s vědomím obou na magnetofonový pás, který Havel odevzdal v Československém rozhlasu a od té doby také neexistuje. Ferdinand nedovolil udělat kopii, obával se, aby nebyla eventuálně zneužita

proti Havlovi. A tak si z té návštěvy detaily nepamatuji, zůstaly jen různé nedůležitosti: že Pixie se Havlovi usadila do klína, to nikdy návštěvám nedělala, on ji vlídně vnímal a hladil. Že ho přivedl Jiří Planner a byl přítomen po večeři také Karel Steinbach. Že jsem upekla koroptve a ověnčila milého hosta různými propagačními odznaky Roberta Kennedyho, který tou dobou kandidoval na prezidenta. Také korály, jako hippies, móda doby. Chvilí a ze zdvořilosti si to dal líbit, nakonec ale řekl: „Děkuji, ale necítím se v tom zde dobře.“ A odložil to.

Po okupaci roku 1968 nastala doba návštěv nových, zajímavých, někdy rozpačitých, někdy bezradných, poměrně mladých „přišlíků“. Ferdinand s nimi rád debatoval, hodně se tázal. Bavit se zpěvem Karla Kryla, který mu u nás doma předvedl režimní oblbující píseň „lásky k lokomotivě“ – s patřičně přihlouplým výrazem tváře, a pak zahrál své nejslavnější protest songy. Ekonom a novinář Radovan Selucký byl častým a milým hostem, někdy sám, někdy s celou svou rodinou. Jednou místo nich přivedl tehdy mladého Jiřího Dienstbiera. Ten téměř nepromluvil, zato Selucký ho stále přemlouval, aby se už do ČSR nevracel. Dokonce žádal Peroutku, aby i on mu domluvil, což Ferdinand s úsměvem odmítl. Malíř Vladimír Fuka a jeho dcera nám restaurovali obraz, který se pádem ze stěny poškodil. Už jako vdovy jsme se s Vladimírovou ženou, slavnou fotografkou Evou Fukovou sešly jak v Americe, tak zde, doma v Praze. Po návštěvě doktora Loebla v roce 1971 si Ferdinand poznamenal: „Jako dvě bezmocné mouchy meditujeme o poměrech doma.“

A tak přicházeli mladí i staří, známí politici, umělci, i neznámí studenti, úředníci... a ani nevím, proč bylo tak veselo. Snad proto, že naděje umírá poslední...

Připravil

Martin Groman

Ortenova Kutná Hora

Zleva dolů:

Čtení v parku
– L. Puršl

B. Navrátil jako
J. Rosenzweig Moir
L. Krupičková a spol.

M. Štastná, L. Puršl
a D. Žurková

Literární soutěž

Ortenova Kutná Hora

2005 – první cena

nebyla udělena, byly uděleny tři druhé ceny, dvě třetí, osm čestných uznání a jedno zvláštní uznání. Oceněné verše jsou každý rok otištěny ve sborníku Názvuky, z kterého jsou následující ukázky.

Krátká zpráva z Hory

O rtenova Kutná Hora – festival převážně literární, který se letos konal už podvanácté. Zároveň také literární soutěž autorů do 22 let.

Ortenka začala v pátek 2. září. Marie Valtrová s Hanou Kofránkovou připravily z básní, dopisů, deníkových zápisů a vzpomínek pořad o Josefovi Rosenzweigovi–Moirovi, strýci Jiřího Ortena. Nevelký sál umělecké školy ani nedutal. Bylo to starosvětsky krásné.

Po vyhlášení výsledků soutěže básníků a básniček, při kterém nevelký sál tleskal, dupal a pískal (letos bez první ceny, zato s třemi druhými a dvěma třetími), nastoupila básnička a herečka Lucie Krupičková se svojí skupinkou. Recitovali ze soutěžních prací. Sál se rozzářil, chechtal se, občas málem uronil slzu, každopádně se náramně bavil, protože Lucie a spol. hodili za hlavu recitaci à la Nedělní chvilka poezie. Pracovali s prostorem, pracovali se slovem i hudbou a udělali i z méně povedených básniček nadmíru zajímavé kusy. Na závěr představili i letošní přírůstek do festivalové edice

První knížky, sbírku Teodory Žurkové Horou jehlou v kupce sena. Mladá autorka seděla tiše v rohu sálu i ve chvíli, kdy sál vydatně tleskal.

Páteční večer důstojně uzavřel kytarista Štěpán Rak. Zahrál mimo jiné i několik skladeb pojmenovaných podle čajů. Příjemný schlaftrunk.

Moitější se odebrali do hotelů a penzionů, méně moití (rozuměj básníci) se odebrali do tělocvičny kutnohorské sokolovny. Část trávila noc v parku před sokolovnou. S kytarou a vínem.

Sobota. Park pod Vlašským dvorem. Karimatky a deky na trávníku, pár laviček a pár židlí a víc než dvě hodiny trvající otevřené autorské čtení, určené hlavně mladým básničkám a básníkům, kteří se účastnili soutěže. Přechází svou poezii přišli i dva mladí autoři, kterým už vyšla první knížka, Marie Šťastná a Ladislav Puršl. Poezii prokládal hudbou písničkář Martin Rous, zakládající člen Sluníčka a vůdčí postava Šánť. Přítomná porota literární soutěže, Marie Rút Křížková, Lenka Chytilová, Jaromír Dámek, Lucie Krupičková a Ondřej Lipár, pak ještě dlouho debatovala s autory nad jejich poezií, nad problémy s vázaným veršem, mluvila o užívání archaizmů, hledání vlast-

ního výrazu a dalších klíčových otázkách psaní.

Polední siestu trávil za slunečného dne každý po svém.

Ve čtyři odpoledne vystoupila nervózní, nepřipravená a poněkud zmatená Gabriela Vránová. Měla původně mluvit o poezii, která ji provází celým životem. Zachraňovali ji její dva hosté, Rudolf Pellar a Milan Jíra, kteří svými hudebními vložkami pozvedali úroveň celé události tam, kam paní Vránová nedosáhla.

O půl osmé začal v kostele sv. Jana Nepomuckého koncert souboru Chairé. Historická hudba, historické nástroje. Krásná atmosféra, zážitek sytící ducha.

Zbytek sobotního večera trávili návštěvníci Ortenky vesměs sycením těl.

Oblíbená zastávka ponocujících veršotepců, hospoda U Šneka pohodáře, změnila v průběhu roku majitele i zavírací hodinu. Místo šesté ráno se zavíralo už o půlnoci. Co naplat, jsou i jiné hospody.

Neděle 4. září. Poslední položka na programu – Pocta přáteli: prof. Ilja Bojanovský. Staříčský fotograf, kameraman a pedagog pražské FAMU, zavzpomínal a promítl několik ukázek ze své tvorby. Příjemné zakončení. Tak akorát.

2. cena

Jiří Brož, nar. 5. 11. 1983, posluchač Právnické fakulty ZU Plzeň

Verše ze souboru TI POD POSTELÍ

Našel jsem svoje místo

s roztaženýma rukama ležím na podlaze
jako panelákové Ježíš srovnávám
dokonalý surround s vyvanutím lhaského
mnicha po měsíci konstruktivních úvah
pokrok je stále můj nepřítel zbytečná
naděje hryže do žeber tuží v postelové
barvě nechám ti vzkaz uprostřed
koberece: neznáš mě!

jepice víří křídly v krále Napořád
proměním se jenom jednou a pak namíchám
noční poslech s tváří kabelové televize
ohlížím se jestli náhodou nemáváš riskuji
na přechodu i za ním a nad ránem jazzově
rozmlouvám s Bohem o nalézání svého místa a
kofeinových tabletách 1 pilule jako 4 šálky kávy

Chybíš mi

a takhle to dopadne vždycky
cedím skrz zuby kávu a lihový fix
značkuje plzeňská nároží
nesmyslným „chybíš mi“ plním si vanu
třešňovou pěnou a připouštím
klub opuštěných srdcí seržanta Pepře
musím vypadat komicky
zlomený zato s levačkou v životní formě
nenávidím rána a termity co žijí v lehké pepsí
pomalu prozírají moje útroby
spíš past než present perfect
spíš pro tebe než pro nás dva

Ti pod postelí

večer třely se o sklo
ledové kroupy a všichni
co žijí pod mou postelí
courali se nervózně ze
starých novin a žmolků
prachu lepím pro tebe
srdce k Valentýnovi
černobílý slinama
a vím že bych neměl
nic říkat ale uvnitř
kotle s olejem nečekej
lidskou bytost na svátek
lásky jsem pijavice tvá
slova zas červená
k neprolití

Ukolébavka

spinkej
v každé minutě
skrývá se tisíc dveří
pro nás dva
tam schováme se ránu
z chapadel rozbřesku
šlehá zlá krev
ranní špička tančí na
sloupě vinetě
modrý Portugal
ovčí pramen
a já se přiznávám k perlám
co stále září
za tvým pohledem
přichází Oni
a zvoní vždycky dvakrát
dřív než nás probudí
proměníme se v hmyz
v oblacích s Lucy a malým Julianem
diamanty zastavíme čas
tvé sevřené rty
podobají se vážce

Jiří Brož

2.

Abortion blues

potratili jsme oba sebe
místo cesty zpátky had
pozřel svůj ocas skoro až
k hlavě a teď se dává

vědom si toho že už nikdy
neuslyší

jak žadonit dokážou
prsty ve tmě a ve vlasech
a uvnitř tebe schovává se nad
vanou s kulmou v ruce chce si
hrát na malého Boha

když vatovými tyčinkami
protíná naše různoběžky
na zaroseném zrcadle
není slepý řidič a není jednotící
prvek veškerého Znamého

jen kousek od nás tak
přej si duhové šupiny
a motýlí křídla
někoho

napořád

Postmoderně zmatený

zanechán napospas samotě
s bederní rouškou svobodnou
vůlí v kapse balíček prezervativů
postmoderně zmatený pokusil
jsem se spláchnout do záchodu
jenže zkuste protlačit bowlingovou
kouli otvorem velikosti rajskeho
jablíčka neprošel jsem odtokovou
trubkou

Ten vůbec nejlepší muž

jako když ti v krku uvízne velkej
dávivej aspirin a pomalu se drolí
nutí sliznici ke zvracívé reakci
a po ruce není ani kapka vody
tak moc fajn jsi poslední dobou
drahoušku moje pelyňková holčičko
mám sto chutí vykřičet se z tebe
anti-beránkovsky promile a půl
v krvi chci být zase chvíli vlk
místo toho čtu Virginii Woolf
a poslední číslo Elle potichoučku
trávím sám sebe a roztáčím Alanis
Morissette na plný obrátky to
abych ti rozuměl když jsi Jin
a já zase z Marsu nebo třeba
naopak nikdy nebudu tvoje kamarádka
ale slibuji že se pokusím a budu lítat
jako frisbee a vždycky ti zmizím
z očí když si to budeš přát prkýnko
nechám pokaždé dole budu ten vůbec
nejlepší muž jenom pro tvůj úsměv bílej
sofistikovanej Hugo Boss bez koulí

Spadlé listí

až nebude kam uhnout
až mě pohledy lidí okolo
vysuší a zkroutí do tvaru
jablečných křížal a ty mě
už nikdy neprobudíš
polibkem doprostřed strniště

pak časně z rána jen v tílku a trenýrkách
vytrátím sebe do trávy nejbližšího parku
a napořád
zmizím mezi spadlým listím

Gabriela Janská, nar. 23. 5. 1985, posluchačka Vysoké školy ekonomické Praha

Narušená ryba

pluji v narušeném tvaru okřídlené ryby
chodím na kávu s malomocnými si lámou prsty do popelníků
ulomím si z tebe křídlo a nakrmím ještěrku
narodila se ze slepičího vajíčka na měkko a teď mě pojídá
moje krkavčí matka mi utrhuje od úst i po své smrti
má zadluženou rakev a ukradenou lilii

dědeček zapálil strom a babička záclony
když chtěla zhasnout svíčku na protest proti
celému světu – že její vnučka je japonka
že ráno neměli slaný housky jen ty makový
že měla za mlada útlá zápěstí a kotníky
že měla opustit rodinu a utéct s cizincem
když děti stejně napřesrok umřely na tyfus

v hlavě puká led
prsty řaly do živého
je mi zima
mluvím páru a vše co není je krásné

Lízátko

dnes je den jako červenobílé lízátko
malované horkou křídou
z okna na ulici padají prameny vlasů
i s modrou stuhou
políbili se na mostě přímo před fotoaparátem rozlíceného turisty
a pak požádali žebráka o pár drobných mincí do fontánky pro štěstí
když vtom ji s kyticí lístků na oranžovou tramvaj roztržitě požádal
o ústa

Až se

napřesrok opadáme se švestkama
a v tlejícím listí se budeme
něžně odpeckovávat
až do jara
až stromům vyrostou oči
a z létajících vosích tlapiček budeme na špičku jazyka zachytávat
kofolu

Tiše v břiše

tatínku
včera jsem našla na hřbitově našeho dědečka
pamatuji se jak jsem byla malá
a on jednoho dne odešel na nákup
a už se nevrátil
maminka plakala prý
se cestou ztratil
asi zabloudil do cizokrajných zemí
k narozeninám mi posílal
pohledy s velbloudama
s pyramidou na zádech
a vlasy na víčkách
bez známky a bez razítka
druhá strana pohlednice byla prázdná
neplakej babičko
to jsou daleké cizokraje
tam co lítaj
vlaštovky kde není
zima a děti
mají hlad
nemají tam ani poštu
napsal tedy
dopis pískem
vítr ho rozfoukal a voda smyla
tatínku
včera jsem našla na hřbitově našeho dědečka
a sousedka říkala
holka nešťastná
dědek se oběsil a tobě
nic neřekli
neplakej tatínku
já to přece dávno vím
viděla jsem ho když
mi šněroval z bot tkaničky...

*Gabriela
Janská*

2.

Žádné requiem (jenom pierrot)

pole a louky se zasněží a zmrznou
jako kaluže s krustami ledu v ulicích
špičkou boty se budu prosekávat dlouhou chvílí až k dlažbě
dokud žena v černém podpatku louži nerozbije
už se zase stmívá
v řeznictví pŕlŕ tělo masa
a knihkupectví je plné zmrzlých cizinců
bezdomovec za Týnským chrámem zvedl hlavu a posunul si čepici
házím mu do krabičky od jogurtu čokoládový penízek
vyhýbám se průvodu mateřské školy
dĕvčátko s tmavými lokny zpod připláclé čepice se na mě zle dívá
schovávám se v galerii mezi černobílé pierroty z barevných cirkusů
pobĕžím do pole nechám se zasnĕžit
budu halucinovat o červených střechách muchomůrek
a o tobĕ jak mezi nimi ležíme a ony dělají jako
že nevědí...
ale ony nevědí...
nevědí o nás jako když jsme fotili v tramvaji Srba
s tváří Buonarrotiho a potom jsme ho na fotce nenašli
a nenašli jsme ani sebe
za hradbami mražených ryb v supermarketu
všechny jsem je zalila limonádou
aby plavaly jako v akváriu ale
někdo jim odřezal ploutve

na útĕku zapřeš všechno
zapřeš mě
i když se tě nezeptají...

Pro pána z modrého domu

Pane
chytám leklé ryby v kulatém akváriu
vyhýbám se dvojznačnosti jazyků
mám ztřeštěné nápady
a jsem na váš vkus příliš vychrtlá
nezletile přítulná
ráda se mazlím s kožešinami mrtvých medvěďů ve vaší koupelnĕ
zatímco vy chodíte na doučování klavíru a malování
chcete si mě uchovat vzpomínkou

ale pane
já jsem příliš mladá
všechno už mám za sebou
rozbil jste mi dětství
když jste nechal pootevřeno do komnaty Skutečnost

rozhážu po silnici své kolovrátky
klapy klap
to sojky pláčou za rozbitou hlavu přejeté kočky
stanu se dlažební kostkou
a nechám si umrznout oči v kaluži vody

Sochy

jsou čtyři hodiny ráno a v ulici se opíjejí sochy křičí a halekají
jdou z maškarního bálu
převlečené za lidi
ale nemohou najít svůj most
pomník ze kterého brečí na znamení světa
a tak si lehnou na lavičku zastávky
kde se třikrát pomilují a počtvrté o ně zakopávají
lidé z fabriky
se zalepenýma očima a kufříčkem na svačinu
shánĕjí se po vĕřejších novinách s dnešním datem
a první socha se svléká až na kamenné kosti
miláčku víš
nechce se mi chodit do práce
radši budu aktem
a nechám se na zimu oblékat
úzkostnými dŕchodci

Jonáš Zbořil, nar. 27.5.1988, student Gymnázia Na Zatlance Praha

prvním ranním vlakem

prvním ranním vlakem
utíkám ke své nádražní boudě
hledám svoje seřadiště
libeňský plynojem
nic z toho nenajdu nehledám nevádí je tma
je tma
a do poslední chvíle nevím
po které koleji jít
koridory semaforů a světel
ze všech stran
potichu pulzují blíží se
a vanou
daleko blízko okolo mě
a nevím po které koleji jít
na kterou stranu uskočit
(abych se o jeden z těch vlaků nerozplácl a nerozmačkal...)
aby vlak nezavýskal
nevykolejil
neutíkal dál někde ze tmy by se vynořil libeňský plynojem a sráž-
ka a výbuch
a konec a to je dost dobře možné už se mi to povedlo tohle umím!

tady u té magistrály
jsem si z uhlíků
co rusáci vyhazují z oken
když uklízejí svá „kupé“
močí na parkety s konečnou v dohledu
postavil srub.
a teď tu klečím
čtu si keseyho (námořnickovu píseň) a ortena
a umím trošku víš jenom začátek mňágy na saxofon a včera jsem
byl na jedných kamerových
zkouškách (myslím že se mi to nepovedlo a byla to blbost) klečím
a cítím se líp

nic nevidím

já jsem ta tma
já jsem ta země
já jsem ten plynojem já jsem ten vlak
neslyším ušima neslyším očima neslyším násy neslyším alejemi
jsem ten plynojem a hořím
a svítím a pálím
žahám krovky padáš do sebe
všechny tyhle vlaky já vykolejím
a já se neumím uhasit

2.

průša 2

průša
je hezký.

kruhů pod očima
svých nejlepších přátel
se zbavil
na trávníku u školy
když demonstroval profesorovi zsv
-doppravdy rádi máte
max. 10 lidí.

krabičku vysypal

prstama ve skořápkách hrabal
- neformální vztahy
- láska
- závislost.

průša
je hezký
a chytrý
na holky
nemá čas.
skoro je nevidí
přes svoje vlasy
oči, žebra
kůži.

skoro je nevidí
přes mříže na oknech
v knihovně kam chodí
a učí se psát básně

poslední věnoval
svému psacímu stroji
nástroji pravdy
kovové klapky hrají
melodie
jako za časů staré Číny

průša
umí zahrát čínskou pentatoniku.

/leden 2005 - soubor sedím v sobě/

U Seřadiště 9

po sklech létali práci
 a do nebe se dalo dostat
 po nádražních stožárech.
 U Seřadiště devět
 se potichu vlnil plech
 a byli tam
 srostlí mravenci
 a i když z každé strany
 táhli několik betonových závaží,
 kilowattový spletence cest.
 Když Jumbo domluvil a Král Hadů byl na cestě,
 nebylo slyšet víc
 než moje kroky.
 U Seřadiště 9 měl každý právo
 nakreslit si svoje vlastní tovární praporky
 tancující si ve větru, spící autobusy,
 spící jeřáby atd.
 každý měl tolik času,
 dokud neodešel domů
 a všechno se zase nerozhýbalo.

Jonáš
Zbořil**absurdní**

Malý a ubohý Nic, plazí se prachem špinavé prázdnoty,
 zastaví se a odpočívá, hýřící žádnými pocity,
 pak zase rozvíří nicotnou špinu, vydá se do bílé temnoty,
 s novými silami plazí se dál, přitom si nicuje do noty.

/24. 02. 04 – soubor pavement pizza/

/únor 2003/

lajka

/mámě... a lajce/

Kachličky v koupelně
 pláčou osaměle suchý,
 stejně tak i chodník před domem.

na pohovce

není ani chlup.

tajemnej zápach
 vrátil se
 do ledničky

a večer chodím jenom hledat.

hledat ten její předkus
 a křivej vlhkej čumák
 bílou přední tlapku

ve hvězdách

~~~~~

Pane Koroljev,
 vraťte mi ji zpátky!
 Vždyť je to jedno,
 Jestli vyhrajem!

Sousedka jí nakoupila párečky.
 Dobrý,
 kuřecí

drahý...

A já už sem uklidil gauč
 i kachličky utřel

já se nezlobím.

Budte tak hodnej!
 Chtěl bych ji uvidět
 ještě jednou!

Ten křivej čumák
 a předkus
 a bílou tlapku
 připláclou na skle modulu

ať na mě ještě
 nehlasně
 štěkne.

Ať vykoukne
 zpoza věže svatého Michaila,
 co právě odbíjí půlnoc.

Je mi zima...

/březen 2003/

3. cena

Jan Těsnohlídek, nar. 4. 11. 1987, student
Gymnázia Hlinsko

Jan Těsnohlídek

**pro tátu protože ho mám rád – i když od
nás odešel – ale nedokážu mu to říct**

na cestě	ve sněžení
v autě	zadumaných vloček
v osnově svátečního rozhovoru	tak cizí
dialogu	snad tak v oblevě
pichlavých monologů	spíš tak hrdí
které dráždí ticho	tak

falešně

Dneska je hnusně – co?

svědomí svírá
když chtěl jsem
když
chtěl jsem
toho tolik říct
v čekání
v chození
v jakoby
kruzích
ve stání
v dívání
do šlápoty

neznám nic poutavějšího
než tmu
než klece na světlo
než světlo
unikající z klecí do tmy
než
pozdní nádraží
tančící se slzami
se světlem
s výčitkami

ve sněžení
zadumaných vloček
tak mokrých
tak v oblevě
tak smutných
tak
v oblevě

Nepotřebuješ nic?

ne
dík
čau a
měj se pěkně

tati

Dneska je hnusně

píseň pro nejhorší chvíle

za ženy co stavěly
poválečný berlín

za japonský kluky
co chtěli zabít
ale bylo jim teprv deset
když je císař zradil

za terezín za osvětím

za všechny co tam byli a taky
za pány za paní

co nechtěli
co za komunistů nechtěli
plnit plán

za židy co museli
nosit hvězdy

i za ty
co na to byli hrdí

za irácký dítě co táta vzal
pohrozil světu a hodil ho zpátky

3.

na auto plný
mrtvejších lidí

za holky co na sebe berou bomby
protože

alláh je mocný

a rodina umírá hladu
tak pro peníze
tak pro alláha

za nedotýraný kočky
psy koně - -
za velryby

za babičky
který rusové znásilňovali
když vyhrávali
když vítězství bolí

za panenky
co zůstaly malý
samy

za slova

kterým nerozumím

za injekční stříkačku
za toho kluka
co ji drží

za všechny pány
co jich je na jednom nebi - -
co pro ně tolik lidí - -
co se na to musej dívat

za jardu
co řídí kamion už 32 roků
za jeho plíce a jeho ženu
co ho podvádí
za všechny holky co na něj čekaj
u cesty

za peníze a
za všechno jejich trápení

za vzácný stromy
i za ty obyčejný

za nezapomenutelný chvíle
co zůstaly zapomenutý
někde po kapsách
mládí

za pohádkový postavy
co napořád v knížkách
co napořád smutní a

za všechny ty knížky

za mamky za táty
za ségry za bráchy a

za fráze
ktorejma mě kdo kdy máte rádi

za všechny

za všechny budu dneska silnej

doopravdy silnej

Petra Vonašková, nar. 6. 5. 1984, studentka Obchodní akademie
Praha 8

Čtyřverší v dlaních

V listech se zlehka podobáš

stromu

podzimního čtyřverší:

hrst jablek z tvého posledního života
ukrytá v dlaních
a na truc (snad tobě)
zcela nemotorná

A pak je tu ten pocit:

vinou otevřených stromů
bojíme se čtyřmi životy

Tři...

A v noci ses tiše smál:

Ve snech na kouscích

země tráva jako z liščí

srsti...

Jako by za ni někdo uvnitř

dýchal...

Kam zmizely ruce toho

kdo ji tam položil?

Je jen málo chvil...

Je jen málo chvil kdy

smíme obřezávat stromy:

Až přecitlivělost zahrad

pomine... lehneme si do

polí a počkáme až z hlíny

vyroste jaro

Těžké je čekání v nezralých

— — —

ale ta chvíle přijde

Někdo si zadal

Vůně neznámého muže

zatrnula dnem

v podvečer ještě bylo

co dýchat ale v noci...

Nějakým nedopatřením

zhasli všechna oranžová

světla

Psi ochutnávali tmu

vedeni tvou rukou

v zahradách kde chlapci

seděli na létem

opuštěných hruškách

(A mezitím matné město

ztrácelo na klopýtání

— —ve vzduchu něco bylo)

Allegro

(Bohnice)

Najednou černobíle

všechny koráby zasypalo moře

a kolem — —

z bílého popela motýl

proletěl

a stěny chrámu

(ty stěny)

všechny zešedly ještě rychleji

Z postele házela po mně

roztrhané papíry

večer

břízky opakovaly se

jakoby z paměti

všech zavřených

a z okna přšelo

Ta druhá přišla

a podala mi dva hrozny

Jen na jedno oko

poznala jsem ji

z obrazu Henriho Matisse...

Petra Vonašková

Miluji léto v Praze

Miluji léto v Praze
 rýsuje se slunce
     mezi domy
 betony se roztékají
 a světlo
     je mnohem tmavší
     mezi domy
 a v okně jedna z kurev
 řasenka je asphalt
     horký teče z
     řas aby dole vypěnil
 pozoruje teplým zrakem
 a dýchá
 plíce se jí napínají
     je lukem
     na okapech
 vášní
 a nikdo není na ulicích
     nahý
 a nikdo není

3.

Ukázka z pátého svazku festivalové edice První knížky, v které každý rok vychází jedna prvotina jednomu z autorů, kteří byli ocenění v rámci literární soutěže Ortenova Kutná Hora, ale už přesáhli věk 22 let.

Teodora Žurková: Horkou jehlou v kupce sena

Chtěla bych

tvou duši vyčíst z lógru
 tvý tělo vypít z hrníčku
 a potom
 na dně toho kafe
 nabrat tvý srdce na lžičku

Ataky

vlaštovkám přistříhnout křídýlka
 skřivánkům přiškrtit hrdýlka

a taky

vyškubat travičku
 oholit větvičky
 lavičky přerezat
 podrazit nožičky

a taky

milence pochyťat
 svázat jim ručičky
 zatáhnout rolety
 zpřelámat prstičky

(a to vám povídám
 letos
 jaro nebude!)

Dubnování

Až mi hrud' sluncem a jarem pukne
 nebudeš při tom.
 Nevadí. Rozletím se.

Až se mi v šíleném záklonu smích z úst posype
 nebudeš při tom.
 Nevadí. Rozsypu se.

To až mi narostou vlasy a paže
 to si tě najdu a vsadím tě do nich.
 Nevadí? Prorostu tě.

V domově ležáků

V domově ležáků a zkouřených sester
 slyšíš jen zrychlené dýchání zblízka
 bzučení zbytečných návštěv
 šourání nemohouců

otevřenýma očima spí
 zmenšený hrudníček
 bílé zuby zdají se cizí
 ráno je nakrmí v poledne večer
 a potom ticho na zvracení

V domově ležáků a zbytečných sester
 spí bílý hrudníček
 zblízka slyšíš jen zrychlené dýchání
 ráno
 v poledne
 večer

V domově ležáků a nemohoucích sester
 ticho na zvracení
 zuby cizích návštěv zdají se zbytečně bílé

jen zblízka
 uslyšíš zrychlené dýchání
 v domově bílých cizích nemohoucích
 a zbytečných ležáků

**V příštím čísle (vychází 1. listopadu 2005)
najdete:**

výbor z Kalmanachu

nového koně ve vedení

spoustu dalších věcí

Na shledanou příště!
Ne za pomeňte!